

TENKID

YIL 2 SAYI 2 ARALIK - OCAK 2020

"Bu dergi Adana Hümeyra Ökten Kız IHL Proje Okulundaki
bir grup kitap ve film meraklısı tarafından çıkarılmaktadır.
Müracaat: tenkiddergi@hotmail.com

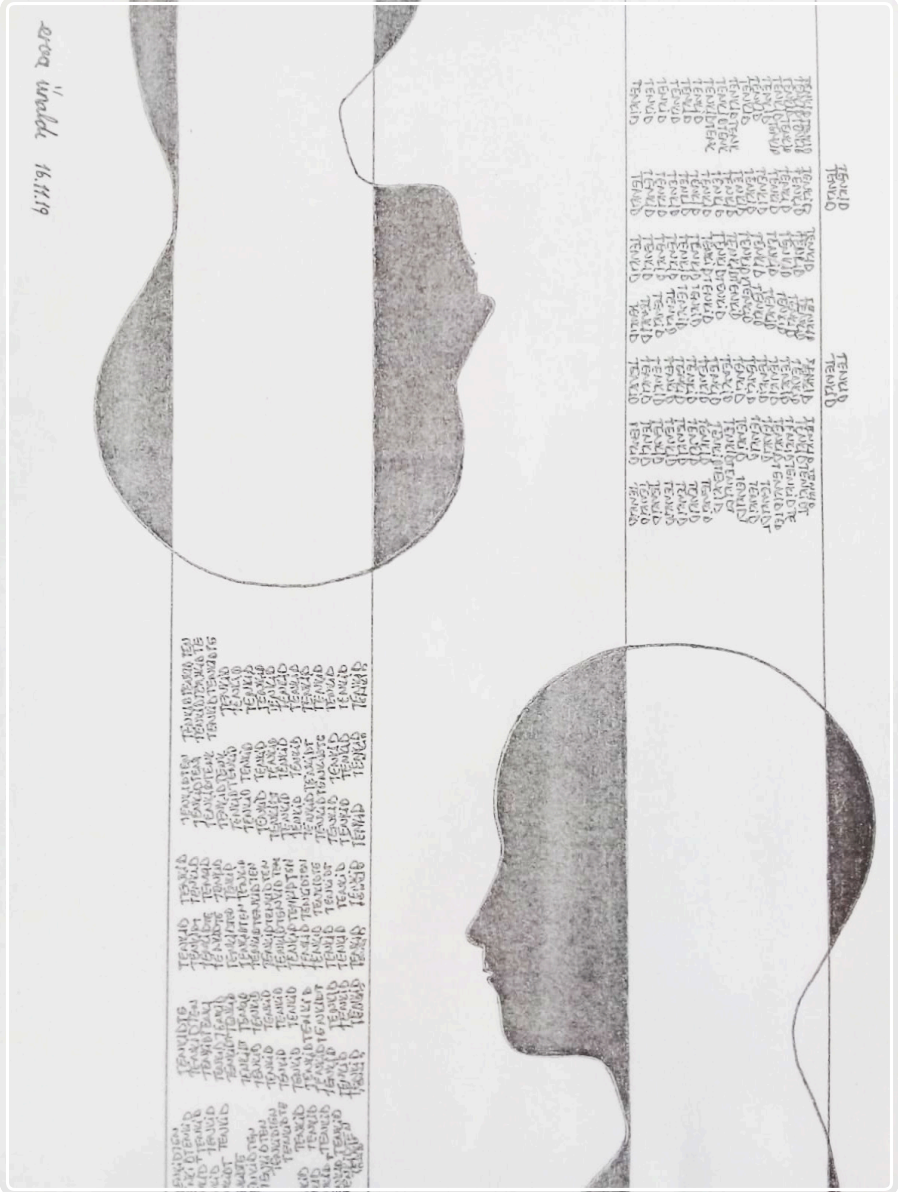
Genel Yayın Sorumlusu ve İmtiyaz Sahibi: Murat Çelik

SANJAT

F I I I I

R

F I K I R

İÇİNDEKİLER

KİTAP TENKİTLERİ

- 7 ▪ Batı Notları / Fadime Yeşil
8 ▪ Beyaz Zambaklar Ülkesinde / Nesibe Yiğit
10 ▪ Bilim Tarihi Sohbetleri / Zeynep Patlısözlüer
12 ▪ Bir Ömür Nasıl Yaşanır / Yağmur Şahin
14 ▪ Çoklu Evrenler / Sümeyye Çakmak
17 ▪ En Mühim Mesaj: Kur'an / Kevser Akdeniz
20 ▪ Geleceğin Fiziği / Beyza Nur Yılmaz
24 ▪ Göğü Delen Adam / Zeynep Nida Aksoy
27 ▪ Fahrenheit 451: Kitapsız Bir Dünya Hikâyesi / Melike Dişbudak
28 ▪ İman ve Aksiyon / Meryem Koç
30 ▪ İslam İbadet Fenomenolojisi / Ayşe Merve Kocadağ
33 ▪ Kendini Aramak / Hamdiye Nur Kanca
36 ▪ Kutadgu Bilig'den Seçmeler / Ferdanur Açık
39 ▪ Kült Kitaplardan Fikir ve Sanat Dünyamıza Kanonik Cümleler / Murat Çelik
42 ▪ Medyatik Hafıza / Halime Nur Şahin
44 ▪ Modern Türk Şiirinin Doğası / Elif Ebrar Keskin
48 ▪ Sömürgecilik ve Eğitim / Rukiye Kürek
52 ▪ Dostoyevski'yi Anlamak: Suç ve Ceza / Esila Erol
54 ▪ Şirazeden Şiraze / Gülsena Çınar
56 ▪ Teknoloji Benim Neyim Oluyor? / Aleyna Gündüz
59 ▪ Devlet-i Aliyye Teşrifatçibaşısı Ahmet Ağa'nın Viyana Kuşatması Günlüğü / İlkcan Aycan
60 ▪ Tüfek, Mikrop, Çelik / Hatice Şimşek

KİTAP MÜZAKERELERİ

- 64 ▪ İnsanı Yeninden Düşünmek
Konuşanlar: Eşref Şahin - Asude Çıraklı - Elif Ebrar Keskin

SİNEMA TENKİTLERİ

- 77 ▪ Nokta Filmi Üzerine
/ Aleyna Gündüz - Ayşe Merve Kocadağ - Hatice Betül Coşkun
79 ▪ Bisiklet Hırsızları / Asude Çıraklı
82 ▪ Gölgelere Bir Ağıt / Elif Ebrar Keskin
87 ▪ Surete Aşık Olmak: Sevmek Zamanı / Ayşe Şimşek
90 ▪ Burada Filmden Evrensele Mecid Mecidi'nin "Muhammed (S. A. S) Filmi / Murat Çelik

SİNEMA SANAT KÜLT FİMLER:

- 92 ▪ Bu Ayın Seçkisi

TKİTAP TENKİTLERİ

**BATI
NOTLARI
FADİME YEŞİL**

Geçen geçen aylarda kaybettiğimiz önemli bir isim Nuri Pakdil. Pakdil'in Kafka'nın "Bir kitap içimizdeki donmuş değerleri parçalayarak bir balta olmalıdır" sözünde ifade ettiği balta görevindedir Batı Notları eseri.

Pakdil'in Almanya'daki ve Fransa'daki bazı şehirleri anlatarak ortaya koyduğu bu eserde bazen oralarda tanıştığı Afrikalı ve Avrupalı arkadaşlarının konuşmalarına yer vermiştir. Bir köprüden, bir nehirden yola çıkarak yaptığı betimlemeler, açıklamalar bazen de buram buram memleket kokan yazıları takdire şayandır. Burada önemli bir nokta var ki, Batı'ya giden insanlar batıya hayran kalıyorlar. Kitabın büyük bir bölümünde yazar Fransa'dan bahsettiği için Fransa'dan bahsederek, yazarımız neden Fransa'ya hayran kalmadı? Çünkü Pakdil bazı doğruları biliyor. Peki, nedir bu doğrular? Yazarımızın da tabiriyle yıllarca boynumuz ağrıdı Batı'ya bakmaktan. Biz bir takım eylemlerde bulunduk, yazdık, çizdik, söyledik, okuduk, yasa koyduk. Niçin? Batılılaşma için. Değdi mi peki? Medeniyet, çağdaşlık, uygarlık, insanlık gerçekten Batı'nın mı eseri idi? Hani diyor ya şair "Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar."

Avrupa birçok yeri sömürdü, sömürmeye de devam ediyor. Sömürme dediğimiz ham maddenin veya kaynakların gayri-meşru yollarla alınması ile mi olur sadece? Tabii ki hayır. Eğer sen kendi istek ve arzularını, kültürünü, dinini, dilini, geleneklerini bir topluma dayatıyorsan sen zaten orayı sömürüyorsundur ki bunu da açıktan açığa değil de gizliden gizliye yapıyorsan o toplumun vay haline. Pakdil

eleştirmiştir Batı'yı, kimi yerde kahvelerini, şehrin, hızını, inançsızlıklarını... Hatta kitapta çok güzel bir cümle kullanmıştır "Paris'teki günlerimi tespih dizer gibi yurt ipine dizerim. İmamiyesi de İstanbul olur." Biz kim olduğumuzu, önceden nasıl olduğumuzu, ileride nasıl olabileceğimizi bilmeliyiz. Batılı toplumlar karşısında aşağılık kompleksine girmeyip başı dik, alnı ak Müslümanlar olmalıyız. Ama tabii ki bu söylemekle olmaz, uygulamalıyız. Biz Batı'nın kalbinin beton yığınlarında kaybolduğunu, artık batının ciğerinin o hızlı solumalarla işlevini kaybettiğini, ayağının o kalabalıkta basacak bir yer bulamadığını farkında olmalıyız. Biz bir olarak kutsal mekânlarımıza, müthiş mimarimize, bitmeyen heyecanımıza sahip çıkmalıyız. Eğer biz sahip çıkmazsak birileri gelir bizi bizden uzaklaştırıp kendine sürükler, kendinde yaşatır ve kendinde öldürür. Bizim doğdu, yaşadı, öldü denilecek hayatımız olmamalı. Bizim doğdu ve dünyadaki mazlumlara açlara susuzlara bebekken katledilenlere yardımı dokundu denecek bir hayatımız olmalı. Biz Müslümanız elhamdülillah ve bununla mükellefiz.

Yazarımızın güzel bir sözü var kitabında "Yüreğimin yarısı Mekke'dir, geri kalan da Medine'dir. Üstünde bir tül gibi Kudüs vardır" Bizim yüreğimizde Paris, Londra, New York yoktur, olmamalıdır. Biz Batı'dan ihtiyacımız olan şeyleri araştırarak, tetkik ederek almalıyız. Biz Batı zihniyetini kalbimize yerleştirmemeliyiz. Biz bizim olanları yerleştirmeliyiz. Müslüman hayır demesini bilmelidir. Müslüman kendisine dayatılanlara karşı akıllı olmalı ve her akıma kapılmamalıdır.

BEYAZ ZAMBAKLAR ÜLKESİNDE

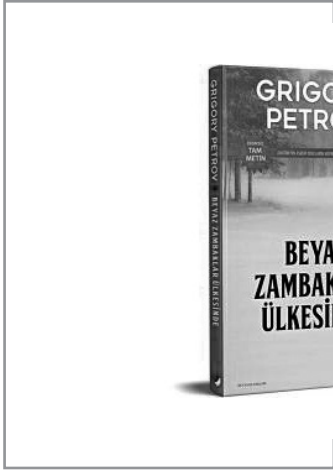
NESİBE YİĞİT

Grigoriy Petrov, Rusya'nın küçük bir kasabasında doğan ateşli vaazlarıyla insanları etkileyen ve hitapta çok yetenekli bir papaz olup aynı zamanda gazeteci ve yazardır. Açıkça fikirlerini söylemekten kaçınmayan ve bu durumun getirdiği sonuçlar ile yüzleşmek zorunda kalan bir insandır. Kilise yönetimine hitaben yazdığı bir mektupta kiliseyi eleştirmesi üzerine kiliseden aforoz edilmiştir. Ki biz bu eleştirileri ileride bahsi geçecek olan kitapta da görmekte olduğumuzu ve Grigoriy Petrov'un kitapta kendi içlerine dönüp bakabilmesi kilise adına öz eleştiride bulunabilmesi kitabı ayrıca değerli kılmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz bu kitap 'Beyaz Zambaklar Ülkesinde'dir. Sırpça 'Hayatın Mimarları' adıyla basılan sonra Bulgarca çevresinde Beyaz Zambaklar Ülkesinde adı ile basılmıştır. Beyaz Zambaklar Ülkesinde adı manası içinde saklı kalmış hemen içinde sakladığı fikri ele vermeyen daha derin anlamlar taşıyan bir isim olduğu için bence kitaba daha uygun düşmüştür.

Kitapta şu anki dünyada kaliteli bir eğitim veren sayılı ülkeler arasında gös-

terilen ilk önce İsveç ve sonra Rusya'ya bağlanıp sonradan tam bağımsızlığına kavuşan eski adı bataklıklar arazisi anlamına gelen 'Suomi' olan Finlandiya'nın gelişim sürecini anlatmış, özellikle eğitimde gelişimine değinmiş, yer yer eleştirilerde bulunmuş ve tarihi karakterlere vurgu yapmıştır. Finlandiya'yı birçok farklı bakış açısından değerlendirmiştir. Özellikle Fin toplum yapısından ve insanlarından çokça söz etmiştir. Finlandiya'nın gelişim sürecini de bir fikrin üzerine temellendirerek anlatmıştır. Bu fikir 'Yaşamın Mimarları' olarak karşımıza çıkmaktadır. Grigoriy Petrov kitabında bu fikre şu kelimelerle atıf yapmaktadır: "İnsanlar şahsi sorumluluklarının farkına varmadığı sürece, ülkelerin kalkınması da mümkün olmayacaktır. Her vatandaş yaşamın yaratıcısı olmalı." Yani işe önce kendimizi inşa ederek başlamamızı, binayı inşa etmenin sonraki iş olduğunu söylüyor. Ve kendimizi bir sorgulamaya götürüyor: Peki, bu yaşamın ne kadar mimarıyım? Ülkem için ne kadar çabalıyorum, ülkem için ne kadar çabalıyoruz? Bu mirası ne kadar hak ediyoruz gibi birçok soru

Grigory Petrov
⇒ *Beyaz Zambaklar Ülkesinde*,
IQ Yayınları,

zihni meşgul etmeden duramıyor. Belki de bu yüzden 1960 yılında General Cemal Gürsel önderliğinde gerçekleştirilen darbeden birkaç ay sonra darbeye katılan subayların dünya görüşlerini ve eğitim seviyelerini değerlendirmek üzere yapılan bir ankette sorulardan birisi "Sizi en çok etkileyen kitap hangisidir?" şeklinde olup katılan subayların büyük bir bölümü bu soruya yanıt olarak 'Beyaz Zambaklar Ülkesinde' cevabını vermiştir. Kitabın etkisi sadece yazıldığı ülkenin sınırları içerisinde kalmıyor görüldüğü üzere Türkiye ve Balkan ülkeleri gibi birçok ülkede görülüyor. Dünyadan bihaber olmayarak yazıldığı dönemin güncel sorunlarına değinen ve çözüm arayışında bulunan bir kitap olduğu için o yıllarda çokça rağbet görmüştür. Ve diğer takip eden yıllarda da okunup rağbet görmektedir ki biz dahi elimize alıp okuruz. Ve Türkiye'de kitabın etkisi Atatürk'ün okulların müfredatına konmasını isteyip bir zamanlar

Kur'an-ı Kerim'den sonra en çok okunan kitap olmasına kadar gitmektedir. Bunlar üzerine kitabın bir kelebek etkisi yaptığı kanaatine varmadan edemiyorum. Aynı zamanda bu kadar etkili olması da vermek istediği mesajı başarılı bir şekilde okurlarına ulaştırmasında buluyorum.

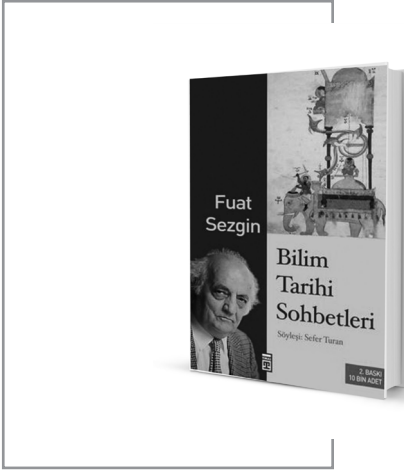
Peki, Petrov'un eğitimde gelişmekte olan bir ülke olarak kabul gördüğü ve şimdilerde ise dünyada sayılı eğitim veren ülkeler arasında gösterilen Finlandiya, Finlandiya istatistik merkezinin verilerine göre 2000 yılında tecavüz oranları verilen 50 ülke arasında 7. Sıradadır. Eurostat verilerine göre ise 2010 yılında yer alan 30 ülke içerisinde intihar oranlarında 5. Sıradadır. Mademki Finlandiya iyi bir eğitim veren ülkeler arasındaysa bu oranlar istatistiklere neden böyle yansımaktadır? Ya burada toplumu eğitmek işi boştur ya da eğitimin içi boştur. 2013 yılında en fazla alkol tüketen 10 ülke arasında ise 6. sırada bulunarak kişi başına düşen miktarda 145,5 litre olarak belirlenmektedir. Ve aynı zamanda Petrov bir sözünde "Bataklık bir zemin üstüne dayanıklı ve büyük binalar yapılamayacağı gibi, genellikle alkolik ve ayyaş olan bir milletin de hayatında kalıcı bir düzen sağlamak mümkün değildir." der. Petrov'u iyi tanıyan Maksim Gorki'nin Petrov'un çocukluk yılları ile ilgili "Kendisi bir meyhaneci veya bir büfecinin oğluydu." diye bu kelimeleri yazmıştı. Ve belki de bu hatıralardan kaynaklanan bu sözü aklımda bir soru işareti bırakarak okunması tavsiye ettiğim ama hatırlatmak istediğim bir husus da Petrov'un bu kitabı kurgu olarak yazdığı gerçek hayatta asıl olmayan veya asıl olana benzetilerek anlatılan noktaların olduğunu da belirtmek isterim.

BİLİM TARİHİ SOHBETLERİ

ZEYNEP PATLISÖZLÜER

Bu söyleşi kitabının gerçekten çok önemli olduğunu, okullarda okutulması ve her evin kitaplığında bulunması gerektiğini düşünüyorum. Kitabın ilk sayfalarında da denildiği gibi : “Artık Türkler korkak ve taklitçi bir millet olmaktan kurtulmalıdır, Türkler yaratıcı olmalıdır!” yani artık aşağılık kompleksinden kurtulmalı, çarpıtılan ve yanlış gösterilen tarihimizin peşine düşmeli, geleceğe de umutla bakabilmeliyiz. Bilim Tarihi Müzesi’nin ve Fuat Sezgin’in amacı da bu. “Müzenin amacı, Müslümanların icat etmiş oldukları aletleri ortaya çıkararak insanlara tanıtmak, bilinmeyen aletleri gün yüzüne çıkarmak ve bunları sergilemek.” diyor Fuat Sezgin.

Mesela; modern bilim tarihi, beşeri coğrafyanın babasını Carl Ritter kabul ederken aslında modern beşeriyetin babası Makdisi’dir. Halife Me’mun astronomi tarihinde gerçek anlamdaki gözlemvini kuran ilk kişidir. Daha o zamanlarda Yunanlıların gözlemvlerinin bile olmayışı bir gerçektir. Cabir İbn Hayyan ilk kimya laboratuvarını kurmuştur. İbni Nadim el-Fihrist bilimler tarihinin bir kurucusudur. Müslümanlar 15. yy’da Afrika’nın doğusuyla Sumarta arasındaki mesafeyi

⇒ Fuat Sezgin,
Bilim Tarihi Sohbetleri,
Timaş Yayınları.

-6.600 kilometreyi- bugünkü gerçek ölçülerine uyacak şekillerde hesaplayabilmişlerdir. Bu Avrupa'da ancak 20. Yüzyılın birinci yarısında mümkün olmuştur. Müslümanlar Suriye ve Irak ovalarında ölçümler yapmışlar ve bir derecelik boy-lam uzunluğunun 56'213 ve 57 mil olduğunu ispat etmişlerdir. Büyük astronomi tarihçisi Carl Alfonso bu ölçümün ilk ciddi bilimsel yeryüzü ölçümü olduğunu söylemiştir. 16. ve 17. yüzyıllarda Fransızlar bunu taklit etmeye çalışmış ve Müslümanların ulaştıkları neticeyi bilmelerine rağmen "Biz bu neticeye vardık." demişlerdir. Dakikaları ölçen ilk saat 12. yüzyılda İslam dünyası tarafından yapılmıştır. İslam medeniyeti; usturlap, zaman, güneşin yüksekliği, güneşin doğuşu ve batışı, astronomik ölçümler ve saatler gibi birçok konuda çalışmış, önemli işlere imza atmıştır. Avrupa'nın 18. ve 19. yüzyılda vardığı neticelere İslam medeniyeti 9. Yüzyılda varmıştır. "Rüzgar ve dolu nasıl oluşur? Med ve cezir nasıl olur?" gibi bu türden meteorolojik olayları müslümanlar 9. yüzyılda biliyorlardı. 18. yüzyılın başlarında kadar, Avrupalıların ellerindeki haritaların hepsi tamamıyla İslam haritalarının yarım, yanlış ve doğruya yakın taklitlerinden ibarettir.

Ve daha neler neler... Kitaptan ekleyemediğim o kadar çok şey var ki işte sadece bu yüzden bu kitap okunmalı. Buna rağmen Müslümanların başardığı ve altına imza attığı onca şey kabul edilmiyor. Sayfa 55'te bahsedilen Avusturyalı bilginin de dediği: "Yunanlıların bilimler tarihinin başlangıcında değil de gelişmesinin ortasında olduğunu söylediğimiz zaman büyük hücumlarla karşılaşırız."

Bilimler tarihinin insanlığın ortak malı olduğunu savunuyor Fuat Sezgin. Bütün

medeniyetlerin birbirlerinden etkilene-rek bilimler tarihine katkı sağladığını söylüyor. Ama yalnızca müslümanların telif hakkı verme konusunda hassas olduklarını, Avrupalılarınsa Müslümanların adından bile bahsetmeden icatlarını ve buluşlarını kopyaladıklarından, aldıklarından ve geliştirdiklerinden bahsediyor Fuat Sezgin. Müslümanların bir meziyeti vardır, diyor. Alışlarında Hristiyan olsun, Yahudi olsun, ne olursa olsun insan-ları hoca olarak kabul ettiler. 7. yüzyıldan bahsediyor burada. Müslümanlar on-lardan süratli bir şekilde öğrendiler. İki yüzyıl sonra, Müslümanlar bu merhale-yi bırakarak yaratıcı olmaya başladılar. Müslümanlar onlardan bilgiyi alırken ho-calarının faziletlerini de almayı unutma-dılar. Avrupalılar Müslümanlardan alırken "düşmanından alma" gibi görürken Müslümanlar Yunanlılardan bilgiyi alırken on-ların Ateist olduklarını hiç düşünmediler. Kimden aldılarsa mesela Galen'den, Hipokrat'tan isimlerini zikrettiler. Müslümanlar bu konuda oldukça hassasken Avrupalılar asla aynı hassasiyeti gösteremedi. Şimdi çoğu şeyin yanlış bilinme-sinin bir sebebi de aslında bu.

Fuat Sezgin çok güzel bir noktaya parmak basıyor ve şöyle diyor: "Tamam, Avrupalılar bugün bizden üstünler fakat o günlerde değillerdi. Onlar nasıl 10. yüzyıllardan 16, 17. ve hatta 18. yüzyıllara kadar İslam bilimlerinden buldukları pozitif ilimleri aldılarsa biz Müslümanların bugün hiç korkmadan Avrupalıların ulaştıkları, bizde olmayan bütün unsurları almak için bir yarış içine girmeliyiz."

Son olarak, Cabir bin Hayyan'ın şu güzel sözünü bitirmek istiyorum cümlelerimi: " Allah (c.c.), insana kainatın bütün sırdelerini yırtacak kabiliyeti vermiştir."

BİR ÖMÜR NASIL YAŞANIR

YAĞMUR ŞAHİN

⇒ İlber Ortaylı,
Bir Ömür Nasıl Yaşanır,,
Kronik Yayınları.

Ele alacağımız kitap sosyal çevresinde karşısına çıkmış fırsatları en iyi şekilde değerlendirerek Türkiye'nin önemli entelektüellerinden biri olarak adlandırılan İlber Ortaylı ve Yenal Bilgici'nin karşılıklı söyleşi sonucu oluşturulmuş "Bir Ömür Nasıl Yaşanır?" adlı kitabıdır.

Bir ömür nasıl yaşanır? Kimden ne öğrenilir? İnsan kendini nasıl yetiştirir? Nasıl çalışmak gerekir? Nasıl seyahat edilir, nereleri görmek gerekir? Eğitimde hangi tercihleri yapmak gerekir? Ne izlemeli, ne dinlemeli, ne okumalı? İnsan yaşadığı şehirden nasıl yararlanır? Sorularıyla 8 ana başlıktan oluşan kitap aynı zamanda yaşadığımız hayatta ne gibi izler bırakmalıyım? İyi kitap/sinema/müzik kısacası sanat bence nedir/nasıl olmalıdır? Geldiğim yaş itibarıyla artık bazı şeyler için çok mu geç? Yaşadığım şehir bana değer katma açısından ne kadar yeterli? Gibi sorularla da okuyucunun zihin denizine birer taş atmaktadır.

12-25 yaş arasını aslında her şey olarak adlandıran İlber Ortaylı, Batı ve Doğu medeniyetlerinde bulunan birçok değerli birikimin 12-25 yaş arasında kazanılan elit kişiliğin sonucu olduğunu söylemektedir. Bu dönemin her ne kadar hayatımız boyunca geçirebileceğimiz en verimli dönem olduğunu kabul edebilsen de günümüzde fırsat eşitsizliğinin bu kadar yaygın olarak görülmesi sebebiyle bu dönemi en verimli geçirebilecek kişilerin, fırsat eşitsizliği terazisinin fırsat kefesinde bulunduğunu söyleyebilirim. İçinde bulunduğumuz dönem ve şartlar nedeniyle Ortaylı'nın bizlere önerdiği dil, sanat, sinema, tiyatro gibi kavramlardan ne yazık ki hala bir hayli uzak durmaktayız. Birçok kültürel faaliyetin sınırlı bir kaç kozmopolit şehirlerde toplanmasından dolayı geriye kalan şehirler bu faaliyetlerin birçoğundan yararlanamamaktadır. Zaten bu faaliyetlerin ne kadar önemli ve elit olduğu hala tartışılmaktadır. Henüz bulunduğumuz şehirlerde doğru düzgün ölü ve diri dilleri bilen bulunduran kişiler, imkanlar, kütüphaneler bulunmadığı için Ortaylı'nın bir dili, zanaati tam anlamıyla öğrenmek için 15 yaş sınırının çok önemli olduğu düşüncesine katılmakla birlikte, eğer Ortaylı gibi elit bir sosyal çevreye ve bunu değerlendirebilecek bir yeteneğe sahip değilsek günümüz şartlarında bunun mümkün olabileceğini düşünmüyorum. Eğitimin iyisinin müzikle, matematik, filoloji ve sporla olduğu söylenirken ben buna bir de felsefenin eklenmesi gerektiğini söyleyebilirim. Felsefe zihni tutarlı, mantıklı, rasyonel, kıvrak düşünmeye yönlendirir. Bu noktada felsefenin kişisel gelişimimize kattığı değer oldukça fazladır. "Umutsuz olmayın, eğitimi kurtarmak için çare var. O da Tanzimat'ın

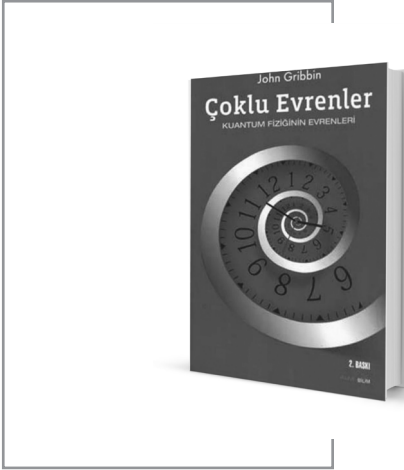
büyükleri gibi davranmaktan geçiyor. İyi okullar kurmalıyız, elit öğretmenler yetiştirmeliyiz, nitelikli imtihanlar yapmalıyız." Fikri bence Türk eğitim sisteminin iyileştirilmesine yol gösterebilecek bir reçete değeri taşıyor. Öğrencilerin kendilerini keşfetmek ve kültürel, sportif faaliyetlerle haşır neşir olabilmesi için öğrencilere yeterli imkan ve vakti vermeliyiz. Her zaman her ne şartla olursa olsun öğrencilere kendi fikir ve düşüncelerini özgürce savunabilecek bir ortam oluşturmamız. İmam-hatip liselerinde Ortaylı'nın da savunduğu iki ölü iki diri dili öğretmeliyiz. Ortaylı'nın da dediği gibi Türk liselerinin bu noktada bir işlerliği yoktur. Zaten nasıl olabilir ki? Bu okullarda bu dilleri öğretebilecek eğitimcilere yeterli sayıda sahip değiliz. Elitliğin sadece mülk gücü, siyasi iktidar üyesi ya da bir diplomaya sahip olmak olmadığının altını çizen, elit kavramının işini iyi yapan insanların dikeyine sınıflandırılması olarak gören Ortaylı'ya bu noktada katılıyorum. Zihnimizde ki yanlış yönde oluşan elit kavramının güncellenmesi gerektiğini düşünüyorum. Zihnimde oluşan eğitimde aktif metot kullanılmalıdır düşüncesini bu kitap bir nebze de olsa değiştirdi. Artık eğitimde ezberin de yerinin olması gerektiğini... İlber Ortaylı'nın da bahsettiği gibi yanlış seçilmiş eğitimcilerin, aktif metot diyerek dersi öğrenciye hazırlatmasını ve dersine hiç çalışmamasını yanlış buluyorum. Gezilecek yerler konusuna gelirsek kitap zihnimizde oluşan dünyada gezmemiz gerektiğini düşündüğümüz birçok yeni şehir ve ülkeyi bizlere tanıtıyor.

İlber Ortaylı'nın da dediği gibi "Yüzünüz her zaman yaşadıklarınızın aynasıdır. Olgun ve bilge bir çehre edinmeniz dileğiyle..."

ÇOKLU EVRENLER

SÜMEYYE ÇAKMAK

⇒ John Gribbin,
Çoklu Evrenler,
Alfa Yayınları.

John Gribbin, 1946 yılında dünyaya gelmiştir. İngiliz bilim yazarı, bir astrofizikçi ve Sussex Üniversitesi Astroloji bölümünde öğretim üyesidir. John Gribbin'in 2009'da yayımlanan kitabı *Çoklu Evrenler: Modern Fizik'in gelişim sürecini* (Modern fizik: Atom ve altı parçacıklardan oluşan mikro evrendeki parçacıkların, ışık hızına yakın hızlarda hareket eden cisimlerin hareket ve davranışlarını açıklamaya çalışmaktadır.) tarihsel bir anlatı eşliğinde gözden geçirecek ardından hem makro hem de nano boyutlarda evren avcılığı için gerekli malzemeler ve kuramlarla donanacaklar. Yazar neredeyse hiçbir matematiksel ifade kullanmadan modern fizik'in tüm gerekli bağlantılarını okuyucuyu sıkmadan aktarmayı başarmıştır. Bilim dünyasında sıkça tartışılan ve hâlâ kesin bir sonucu olmayan multiverse (çoklu evrenler) teorisine okuyucuyla beraber çıkmış oldu-

ğu evren yolculuğunda yanıtı olmayan sorulara cevap aramaya çalışmıştır. (Yazar John Gribbin Multiverse (Çoklu Evrenler)'i aslında var olan her şey olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamayı yaparken daha kolay anlaşılmasını sağlamak için bazı örneklere değinmiştir: Paralel evrenler fikrini ilk duyduğumuz zaman hemen bizimkine yakın "kapı komşusu" ve çok benzer evrenler ile bizimkinden farklı olarak kendi zaman çizginizde (ne demekse) daha ileri; yani bir bakıma zamanda yanlamasına "gittiğinizde" daha da farklılaşan evrenlerle "yan yana" durduklarını düşünmeniz doğaldır. Bu birçok bilim kurgunun temelidir ve aynı zamanda Çoklu evrenin bazı popüler açıklamalarında da belirir. Ama Çoklu evreni böyle düşünmek için bir neden yoktur. Paralel evrenler terimi gerçeğe aykırı ve yanıltıcıdır, ama maalesef Çoklu Evren terminolojisinin bir parçası haline gelmiştir; örneğin hiç tanışmamış iki insanının paralel hayatlarla benzer kariyer yollarını takip etmesi gibi. Bunu bir benzetme olarak düşünmek daha iyidir. Tıpkı matematikçilerin hayali faz uzayındaki yönler gibi, bütün çeşitli evrenlerin her birinin birbirine dik açıda bulduklarını söylemek daha iyi bir benzetme olurdu. Bu da Çoklu Evrenin doğru bir tanımlaması değildir, ama en azından genel tecrübe ettiğimiz şeylerin tamamen dışındaki bir şeyi ifade etmenin esasını buldurmaktadır. Dolayısıyla Çoklu Evrenin gerçekten doğrudan tecrübe ettiğimiz hiçbir şey gibi olmadığını ve neredeyse eş değer teraslı evler sırası gibi bir "kapı komşusu dünyalar" dizisi olmadığını kavrayabiliriz.

Çoklu Evrenler kütüphanesi düşünün. Düzenli bir kütüphaneci gerçekten tüm kitapları sırasıyla yerleştirebilir, dolayısıyla neredeyse eşdeğer hikayeler raflarda yan yanadır ve rafta daha uzakta duran kitapta hikayeler daha da farklılaşır. Ama buna gerek yoktur. Kitaplar herhangi bir sırayla dizilmiş veya basitçe yerdeki bu yığının üstünde olabilir ama hâlâ Çoklu Evren için benzetme görevini görürdü. 10 üzeri 500 veya daha fazla kitaptaki hikâyenin belli bir noktaya kadar özdeş olduğu, daha sonra 250 rakamlı bir sayının çarpanlara ayrımının 10 üzeri 500 veya daha fazla hesabı olacağı ve daha sonra hesaplamanın sonucunun kayıt edilip hikâyelerin tekrar özdeş hâle geleceği yine de doğru olurdu. Önemli olan, kitapları herhangi bir sırada okumanız değil, her kitabın sayfalarını doğru sırayla okumanızdır.

Bir kitabın sayfalarını doğru sırada okumak kolaydır, çünkü numaralandırılmışlardır. Cilt hasar görse ve birkaç sayfa kopsa bile onları hemen doğru yerlerine geri koyabilirsiniz. Hatta, eğer birbirine bağlı değil de, yerde bir yığın halinde duruyor olsalar, onları yine düzgün bir sırada okuyabilirsiniz. Eğer Çoklu Evrendeki bütün kitaplar gerçekten, her biri bağlı olduğu kitaba karşılık gelen bir numara ve kitaptaki yerini belirleyen başka bir numarayla etiketlenilmiş kopmuş sayfalar yığınınından oluşmuş olsa, bütün yığın sizin gibi karmakarışık olabilir ve hikayeler yine de hâlâ okunabilirdi. Tıpkı gerçekteki gibi olabilirler. Daha da iyisi, her sayfada oraya kadar ki hikayenin özetini anlatan bir giriş paragrafı olduğunu

varsayın. Bu özet, hemen önceki sayfalardan olduğu hakkında tam olarak doğru bir bilgi ve hikayenin çok daha öncesine ait detaylar hakkında belirsiz bir bilgi verebilir. Yığından rastgele bir sayfa alabilir, hangi "tarihe" ait olduğunu görebilir, oraya kadar ki hikayenin ana hattını çözebilir ve hikayenin o noktasında ne olduğuna dair detaylı bir açıklama alabilirsiniz.

Eğer her bir kitaptaki her sayfa zamandaki bir noktaya karşılık geliyorsa, bu kendi evrenimizdeki günlük tecrübemize benzer. Bize yakın geçmişle ilgili detay sunan ve daha uzak geçmişle ilgili daha az detay içeren hem fiziksel kayıtlarda hem de hafızalarımızda geçmişin kayıtlarını tutarız ve şuan ne olduğuyla ilgili net ve detaylı bir "bakışa" sahibizdir. Zamanın "sürekli çağlayan bir akıntı" gibi olduğuna dair izlenimimiz vardır; ama farklı olduğumuz nokta şimdiki an ve geçmişle ilgili hafızalarımız, özetlerimizdir. Bu gerçekten ilginç bir hikâyeyi okuyup, sayfaları çevirdikçe her dakikayı karakterlerle beraber yaşamamızdan çok mu farklıdır? Ben kütüphane zemininden numaralandırılmış sayfalardan oluşan karma karışık yığınlar görüntüsünün sadece saf bir benzetme olduğuna inanmıyorum, aynı zamanda çoklu evrenin yapısına özgün bir anlayış getirdiğini düşünüyorum.

Yazar John Gribbin, kitapta vermiş olduğu deney örnekleriyle düşüncelerini bizlere kanıtlamayı başarmıştır. Kitabında birçok yerde tekrar eden kuantum terimini deneylerle harmanlanmış ve bizlere sunmuştur. Örnek verecek olursak Schrödinger'in kedisi deneyini

verelim: Sağlıklı bir kediyi hava alabilen bir kutu içine koyalım. Kutuda zehirli bir gaz şişesi bulunsun ve bu gazın şişeden salınmasını sağlayacak mekanizma, bozunmaya ömrü 1 saat olan bir radyoaktif parçacık ile kontrol edilsin. Bu mikroskobik parçacığın davranışını ancak kuantum mekaniği ile ifade edebiliriz fakat şimdi makroskobik bir sistem olan kedinin kaderi de artık parçacığın davranışına bağlanmış oluyor. Schrödinger'in iddiasına göre 1 saat sonunda kedinin canlı ve ölü olma olasılıkları eşittir. Dalga fonksiyonunun anlamı "ya bozunma oldu ve kedi öldü ya da olmadı ve kedi hayatta." gibi uç iki olasılığı anlatmaktan ibaret değil. Schrödinger'in analizi doğru ise kuantum kuramı, kedinin iki durumunun yan yana bulunduğunu söylüyor. Yarı ölü yarı diri, Schrödinger mantığı bu zıt kuramın düzeltilmeye muhtaç olduğu sonucuna varıyor. Buna karşılık birçok fizikçi bu problemin yapay olduğu görüşündeler.

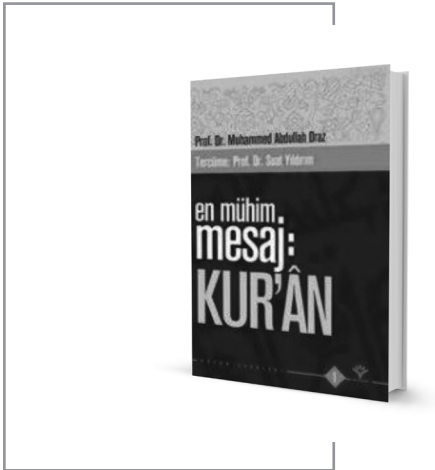
Kitabı okuduktan sonra bir kez daha evrende ne kadar küçük olduğumuzu evrenin belki de evrenlerin ne kadar sonsuz büyüklüğe sahip olduklarını görmüş oldum. Ve yine bu kadar mükemmel bir işleyişin arkasında mükemmel bir sanatçının varlığını hatırladım.

Sonuç olarak fiziğin merkezinde yer alan temel parçacıklar arasındaki etkileşimleri tüm yönlerinden öğrenmek isteyen birine bu kitabı okumasını tavsiye ederim. Evet anlaşılması biraz zor olabilir ama yazarın da dediği gibi "Eğer anlamıyorsanız takıma hoş geldiniz."

EN MÜHİM MESAJ: KUR'AN

KEVSER AKDENİZ

⇒ M. Abdullah Diraz,
En Mühim Mesaj: Kur'ân.

Kur'an-ı Kerim etrafında şekillenen Asr-ı Saadet, şimdilerde bizim hayranlıkla bahsettiğimiz ve aslında rol model aldığımız bir toplum olarak çıkar karşımıza. Bize kendilerinden böyle bir hayranlıkla bahsettiren bu topluluk, merkezlerine Kur'an-ı Kerim'i ve Kur'an ahlaklı Peygamberi almış, bu şekilde bir ekol olmuştur. Kur'an-ı Kerim'in onların üzerindeki etkisini anlamak bizim de onların huzur ortamını yakalayabilmemiz için ipucu olacaktır. Hz. Ömer'in Müslüman oluşuna baktığımız zaman Kur'an-ı Kerim'in icazetinin de o dönemde bu topluluğu etkileyen ana unsurlardan olduğunu anlarız. Bizim de tenkid edip yeniden gündeme gelmesini istediğimiz 'En Mühim Mesaj Kur'an' kitabı tam da bu konuyla ilgilidir.

Bu kitap; öncelikle yazarın üniversitede tefsir derslerinde öğrencilerine anlattığı yaklaşık on beş sayfadan ibaretken yazarın kapsamlı bir şekilde eklemeler yapmasıyla yirmi yıl sonra tamamlanmıştır. Abdullah Draz, arada geçen bu süre zarfında Mısır'da bulunduğu üniversiteden çeşitli çalışmalar yapması için Fransa'ya gönderilmiştir. Burada hazırladığı tezlerle devlet doktorası diploması almıştır. Geri döndüğünde ise çalışmalarına devam etmiş ve bu eserini de tamamlamıştır. Bu anlamda yazarın; Doğu ve Batı'nın genel düşünce sistemine hâkim olması ve bunu yaşayarak tasdik etmesi meseleye bütünsel yaklaşım öne sürdüğü düşüncelerini okuyucuya temellendirilmiş fikirler olarak sunmasını sağlamıştır. Asıl adı 'En-Nebeül-Azim' olan bu eserin yazılma amacında Kur'an-ı Kerim'in hem manasıyla hem lafzıyla insanı aciz bırakan mucizevi yönünü anlatmak olduğunu görüyoruz. Ele alınan bu mesele kitapta kapsamlı bir şekilde açıklanıyor.

Kitap iki ana kısımdan oluşuyor. Yazar ilk kısımda Kur'an'ın kelime mânâsını ve onun hadis-i şerif ile hadis-i kudsi arasındaki ayırım üzerine duruyor. Burada ikinci kısımda da ayrıntılı olarak açıkladığı Kur'an'ın tehadidi eden (meydan okuyan) üslubuna dikkat çekiliyor. 'Kur'an' ve 'Kitab' kelimelerini anlamlarını kökleri üzerinden inceleyerek bu iki kelimenin birlikte "hem satırlarda hem de sadrlarda saklandığına" işaret ettiğini vurguluyor. Ayrıca her iki kelimenin de "mutlak surette toplamak, ilave etmek" manasını da içerdiğini belirterek el-Kur'an ve el-Kitab dediğimizde "her türlü hakikat, hikmet ve mânâları topl-

yan kelâm" anlamına da delalet ettiğini belirtiyor.

Kitabın sacayakları ikinci kısımda oluşuyor diyebiliriz. Yazar, öncelikle "Kur'an'ın kaynağı" meselesini farklı iki usulle, kapsamlı ve derin bir şekilde ele almış. Yazarın bu anlatımının ikiye ayrıldığını söylüyoruz çünkü yazar; Kur'an-ı Kerim'in ilahi bir kelim olduğu hakikatini öncelikle Peygamberimizin Kur'an karşısındaki yeri ve durumunu, Kur'an'da gaybi haberlerin ve kıssaların olması, müşriklerin alaylarına karşın Peygamberimizin vahyin ne zaman geleceğini bilmemesi, Ehl-i Kitap âlimlerinin Kur'an'a kaynaklık edemeyeceğini anlatmakla başlıyor. Müşriklerin, Kur'an-ı Kerim'in Peygamberimizin sözleri olduğunu veyahut Peygamberimizin başka bir âlim ya da edipten öğrendiğine dair iddiaları olmuştur. Fakat onlarda biliyordu ki Hz. Muhammed okuma yazma bilmeyen ümmi biriydi. Verdiği gaybi haberlerin harikalığı, anlatılan kıssaların doğruluğu ve Kur'an'ın bir edebiyat şaheseri olması Kur'an'ın Peygamberimizin kendi sözü olamayacağına göstergesidir. Kur'an'ın kaynağının, İncil ve Tevrat olduğunu söyleyenlere ise hem onlardan öğrenip hem de İncil ve Tevrat'ın yanlışlarını anlatabilmek pek akla uygun değildir. Şayet Kur'an-ı Kerim ilahi bir kelâm olmayıp herhangi birinin sözü olsaydı müşriklerin alaylarına karşı hemen cevap verilir ya da bazı ayetlerin ayrıntılarının veya sonuçlarının -Hudeybiye Anlaşmasında olduğu gibi- bilinmeyip sonradan anlaşılması gibi durumlar söz konusu olmazdı. Burada kadar olan kısımda yazar, Kur'an'ın nâzil olduğu dönem ve çevrenin özellik-

leri, Peygamberimizin şahsı gibi dışardan incelemeler yapmıştır.

Anlatımın ikinci aşamasında “Öyle ki sahranın ortasında bulunduğunu farz etsek bile, Kur’an’ın bu yeryüzünden değil, semanın ufkundan tulû ettiğini anlayacaktır.” diyen yazar Kur’an’ın bizzat kendisini anlatmıştır. Kur’an’ın icazını ve üslubunu detaylı bir şekilde incelemiştir. Kur’an’ın üslubunda tehâddi vardır. Fakat buna rağmen edebiyattaki mâhirliliğiyle bilinen Araplar cevap verememişler ve “şiiir ya da sihir-dir” diyebilmişlerdir. Bu, onların Kur’an karşısındaki acziyetlerinden olmuştur. Yazar; Kur’an’ın lafzi yönden beyanının mükemmelliğini, ahengini, Arap fonetiğinin özelliklerini inceledikten sonra mânâ olarak da icâzını ele alır. Yazar, Kur’an’ın beyan hususiyetlerini dörde ayırmış ve anlatmıştır. Bunlar; Parça parça Kur’an, Sure sure Kur’an, Sureler arası münasebetiyle Kur’an ve Bütün olarak Kur’an’dır.

Parça parça Kur’an bölümünde, Kur’an üslubunun başlıca özellikleri anlatılmıştır. Kur’an-ı Kerim’in hem akli hem hissi tatmin ediyor olması, çok geniş kitleye hitabı, az lafızla, ustaca, mümkün olan en fazla mânâyı veriyor olması örneklerle açıklanmıştır.

Sure sure Kur’an kısmında yazar, surenin bütünlüğünü ele alır. Farklı zamanlarda farklı yerlerde ve farklı olaylar üzerine inen ayetlerin, sure içinde kopukluk ve bir konudan farklı bir konuya geçişi beklenir. Fakat Kur’an’a baktığımızda bunun aksi bir bütünlük görürüz. Öyle ki surelerin bir defada nâzil olduğunu düşünürüz. Bu da, Kur’an’ın mucizevi yönlerinden olup İlahi bir kelâm

olduğunun göstergesidir. Yazar bu durumu, bir binaya veya vücuttaki organlara benzetir. Kimi başı, kimi gövdeyi temsil eder ve mükemmel bir bütünlük vardır.

Son olarak yazar, bütün bu anlattıklarını Bakara Suresi üzerinden inceler. Öyle ki; eserin bu kısmı, asil önemsenmesi gereken ve bu konuyu işleyen diğer kitaplardan ayrı bir yerde tutulmasına sebep olan kısımdır. Bakara Suresi, Kur’an’ın en uzun suresi olup dokuz yılda tamamlanmıştır. Bakara Suresi’nin bütünlüğü ve nizamı görüldüğünde diğer surelerin bütünlüğü de kendiliğinden anlaşılır. Yazar bu yüzden Bakara Suresi’ni tercih etmiştir. Draz, Bakara Suresi’nin Mukaddime, dört ana maksat ve hatimedden oluştuğunu söyleyerek bu şekilde inceler. Mukaddime-de, Kur’an’ın şanından ve vazifesinden, selim kalb sahipleriyle kalbinde hastalık bulunanların Kur’an’a karşı durumlarını, gelişmeyi oluşturan dört ana maksat kısmında ise İslam’a davet ve İslam ahkâmını, hatime kısmında da insanların dünya ve ahiret hayatlarının nasıl olacağı anlatılmıştır. Onun bu incelemesine baktığımız zaman bu surenin, bütünlüğünü ve kesret içindeki vahdetinin aşikâr olduğunu görürüz.

Bu kitap Kuran’ın icazını anlamamız için bir basamak değerindedir. Kavram kargaşası yaşayıp değerlerimizi yitiriyor olduğumuz bu dönemde Kur’an’ın lisanı bizim için çıkış noktasıdır. Tarihin akıp gitmekte olan silsilesinde, Peygamberi ve sahabeyi anlamak için onların izinden gitmeliyiz. Bu da Kur’an-ı anlamakla mümkün olacaktır. KUR’AN’I ANLAMAK VE KUR’AN’I YAŞAMAKLA!

GELECEĞİN FİZİĞİ

BEYZA NUR YILMAZ

Kader, bir tessadüf değildir
-bir seçimdir.
Gerçekleşmesi beklenecek
bir şey değildir
- gerçekleştirilecek bir
şeydir.

William Jennings Bryan.

⇒ Michio Kaku,
Geleceğin Fiziği,
ODTÜ Yayıncılık.

İnsan, hükmetme iç güdüsünü zeka-sı yardımıyla doruklarında yaşayan tek türdür. Fakat biyolojik sınırlamalar hükümdarlık sıfatı için yanıp tutuşan sınırsız zihnini adeta prangaya vurmuştur. Bu prangalardan kurtulmak için bir maceraya atılan insanoğlu işe evreni anlamak ile başlamıştır. Bu anlamlandırma sürecinde zeka da sonunda tökezlemiş ve kendini ilahlaşmak isteyen insanlığın elinde bir esir olarak buluvermiştir.

Fitratin eksik ve hatalı olduğu; mutlak bir varlık, mutlak bir hükümdar olma amacına yönelik çalışmaların yapıldığı bu yeni sistemde önce sihir, mitoloji ve masallar yerini bilime, bilim ise yerini teknobilime bırakmıştır. Teknobilimle beraber şimdiye kadar pasif gözlemci olan insanoğlu doğanın efendiliğine doğru adımlar atmaya başlamıştır. Modern dünya için Gılgamış Destanı'ndan beri anlattığı hikayelerin gerçekleşeceği gün bir hayal değil, muhtemel bir gelecektir artık.

Peki modern dünya bize nasıl bir gelecek sunmaktadır? Teknolojinin nihai sınırları ve riskleri nelerdir? Tekillığe doğru ilerleyen bu dünya düzeninde insanın yeri nedir?

Michio Kaku, "Geleceğin Fiziği" adlı kitabında önümüzdeki 100 yıl için bu sorulara cevap bulmayı hedeflemiştir. Kaku, kitabın geleceği ele alış şeklini şu şekilde

açıklamıştır: “ Bu kitap, bir Hollywood senaryo yazarının uçlardaki hayal gücünün bir ürünü, bir bilim kurgu çalışması değildir; aksine, bu kitap, dünyanın çeşitli yerlerindeki büyük laboratuvarlarda halen yürütülmekte ya da üretilmekte olan güvenilir bilimi temel alır.”

Kitabın son bölümünde Kaku bize 2100 yılından bir hayat kesiti anlatmaktadır. Bu tasarıda etrafımız duvar ekranlarla kaplıdır. İnsan daha farkına bile varamadan yüzlerce DNA ve protein alıcısı harekete geçer, moleküler seviyede en ufak bir hastalık belirtisine karşı vücudunuzu kontrol ederler. Telepatik başlıklar sayesinde evdeki birçok aleti, robotu kontrol eder ve manyetik aracınıza sizi almaya hazır olması için emir verirsiniz. Kontakt lensler aracılığıyla internete bağlanırsınız. İnsanların kim olduğunu hatırlamak gibi bir sorunuz yoktur çünkü lensleriniz her bir yüzün özgeçmişini önünüze sermektedir. Vücudunuz kimliğinizdir. Lensleriniz holografik sanal ortamlara sorunsuz bir geçiş deneyimi yarattığından ülke sınırları da pek bir anlam taşımamaktadır. Alışveriş yaparken en ucuz ürünü kimin sattığını tahmin etmenize gerek yoktur çünkü lensleriniz her ürünün bilgisine ulaşmanız için bir kısa yol sunar.

Yalnız ölmek adeta imkansızdır 2100 yılında. Çünkü kıyafetlerinize kadar her yerde sizin durumunuzu takip eden çipler vardır. Çiplerin neredeyse hiç maliyeti yoktur ve şehir çöplükleri artık çip dağlarından oluşmaktadır.

Çiplerden gelen her veri robot doktorlar tarafından incelenir ve hızlı bir dönüt alırsınız. Cep boyutundaki MRI cihazlarıyla anlık tarama yapabilir ve iç organların üç boyutlu görüntülerini duvar ekranınızda görürsünüz. Organ yetmezliği bir sorun olmaktan çıkmıştır çünkü doku fabrikaları

vardır artık. Nezle, kanser gibi hastalıkları kökten kesecek bir yöntem bulunmasa da tedavi süreçleri nanoparçacıklar ve mikrocerrahi ile ameliyatsız, acısız ve kısadır. “tümör” sözcüğü artık literatürden çıkmıştır.

İnsan ırkı bir tür kobaydır artık. Çocuk sahibi olurken aileler gen listesinden seçim yapabilecek, kendi üstinsanlarını oluşturacaklardır adeta. Futbol maçı izlerken kimin daha yetenekli olduğunu değil, kimin en iyi genetikçiye sahip olduğu tartışılmaktadır.

Hayat ile ilgili her verinin bulut ağda depolanması sayesinde sizin için en uygun insanları çöpçatanlar yerine sanal asistanınız bulmaktadır.

Robotlar ile kurulan telepatik temas ile zor çalışma şartlarının olduğu bölgelerde insanlar uzaktan kontrol sağlayabilmektedir. Bu yeni bir insanüstü vücut içerisinde olmak gibidir. Fakat bu robotlar hala kendi bilinçlerine sahip değildirler. “Bu robotların ne kadar çok yönleri olursa olsunlar, insan davranışları için uzun bir yol katetmeleri gerektiğini unutursunuz.” Yaratıcı sanata yönelik devasa bir talep vardır. Çünkü teknolojinin 22. Yüzyılda dahi ulaşamadığı nokta budur: Yaratıcı düşünce.

Yukarıda bahsettiğimiz her bir teknolojik yenilik hayatı kolaylaştırmak için atılan masum adımlar gibi görülse de aslında hepsi kitabın ilk sayfalarından beri zikredilen bir amacı barındırmaktadır: “2100 yılına kadar, bir zamanlar taptığımız ve korktuğumuz tanrılar gibi olmak bizim alın yazımızdır.”

Peki insanın tanrılaşması sosyal hayatı nasıl etkiler? Ölümsüzleşen insan hala insan olabilecek midir? Bu hızlı teknolojik büyüme ekonomiyi nasıl etkiler?

Bu üç sorudan sadece birine cevap

verebilmiştir Kaku "Sermayenin Geleceği" bölümünde. Bu bölümde bahsedilen "Kapitalizmin Etkilenmesi" ilgi çekici başlıklardan biridir. Kaku bu bölüme kusursuz kapitalizm ile başlar. Bu kavramı şu şekilde açıklamaktadır: " 'Kusursuz kapitalizm' üretici ve tüketici piyasa hakkında sonsuz bir bilgiye sahip olduğunda ve böylece fiyatlar kusursuz bir biçimde belirlendiğinde görülür." Bütün ekonominin, enformatik açıdan açık bir şekilde olması da diyebiliriz kusursuz kapitalizme. Bu sistemde avantajlı olan müşteridir. Ancak bilginin bu kadar kolay ulaşılır olması mahremiyet sorunu düşüncesini akıllara getirmektedir. Kaku bu konuyu geçmişte bilgisayarlarla beraber Büyük birader korkusunun çıkmasına benzetir ve gelecekte ancak küçük biraderlerle karşılaşabileceğimizi söyler. Fakat büyük biraderin oluşmasını neyin engelleyeceğine tam olarak değinmemiştir. Halbuki tabakalaşmış dünya düzeni günümüzde dahi insanları kontrol etmek üzerine kuruludur. Eğer şahıslara ait en küçük veriye dahi ulaşabilirlerse kümeleştirme ve yönetme daha kolay bir hale gelir ve Büyük Birader distopyası bir gerçeğe dönüşebilir. Bu yüzden kusursuz kapitalizm aslında o kadar da kusursuz değildir.

Bu teknolojik gelişmeler kapitalizmin sadece işleyişini değil doğasını da etkileyecektir. Kaku gelecekte emtia (mal) kapitalizminin yerini entelektüel kapitalizmin alacağını öne sürmektedir. Günümüzde dahi gelişmiş ülkelerde entelektüel kapitalizmin ilk örnekleri görülmektedir. Thurow şöyle der: "Diğer her şeyin rekabet denkleminden çıkmasıyla, bilgi, uzun vadede sürdürülebilir rekabet üstünlüğünün yegane kaynağı haline gelmiştir."

Emtia kapitalizmi entelektüel kapitalizm karşısında her gün biraz daha arka plana atılıyor. Bunun farkında olan devlet-

ler ham madde ihracatını azaltırken kültür öğelerini pazara sunmaya devam etmektedir. Entelektüel kapitalizmin çarklarına ayak uyduramayan devletlerin yoksullaşacağını söylüyor Kaku.

Gelecekte hayatımıza yapay zeka ve çoğaltıcıların girmesiyle ise mesleklerde de deformasyonlar gerçekleşecektir. Kaku gelecekte insanları kazananlar ve kaybedenler olarak sınıflandırmıştır. Kazananlar sınıfında yer almak isteyenler müşterisine işe yarar (ortak) akıl verebilenler olacaktır. Bunlar; sanat üretme, oyunculuk yapma, fıkra anlama, program yazma, liderlik etme, yaratıcılık gösterme gibi "bizi insan yapan" niteliklerle donanmış insanlardır, der Kaku.

Kitapta bizi insan yapan özelliklerin kazananlar sınıfında kalmamızı sağladığı söylenmesine karşın ilahlaşmanın bu insanlığa yapabileceklerine çok değinilmemiştir. Ölümsüzlüğe ulaşmak insanlığımıza zarar verir mi?

2100 yılından verdiği hayat kesitinde Kaku şöyle bir soru sorar: "Neslimiz ölmek için yeterince uzun yaşamadıysa hayatımızdaki kilometre taşlarını nasıl belirleyeceğiz?"

İnsana anlam katan eylemler zaman kavramı ile ilişkilidir. Bu dünyada kısıtlı bir zaman dilimine sahip ve ölümsüzlüğe aç olan insan en azından kendinden sonra bir şeyler bırakmak ister. Bu yüzden evlenerek soyunu devam ettirir, insanlığa katkısı olacak işler yapar, adını tarihe kazımak ister. Ölüm, sosyal hayatın bir parçası olmaktan çıktıkça varlık anlamını yitirmekte; hangi kararın ne zaman alınacağı muallakta kalmaktadır. Kaku'nun bu konuyu kısa süreli bir endişe olarak yansıtmaması insani değerlerin ve etiğin modern toplumda bir anlam ifade etmediğini ve etmeyeceğini göstermektedir. Zaten kita-

ba baktığımızda Kaku "Bilimin kendisi etik olarak nötrdür." der. Fakat Modern dünya düzeni üzerine kurulan bir bilim anlayışı nötr kalmaz. Çünkü modern toplumda ahlaki değerlerin göz ardı edilmesiyle beraber sadece güçlü olan tabakayı yükseltme çabası vardır. Gelecekte toplumun büyük bir çoğunluğuna atık insan olarak bakan bu tabaka bilimi kendi amaçlarına uyacak şekilde restore etmiş ve modern bilim anlayışı olarak piyasaya sunmuştur. Yani modern bilim anlayışı ortak değerleri hiçe sayarak çıkar ilişkilerini destekleyecek, doğasından uzak bir şekle getirildiğinden nötr olması imkansızdır. Zaten günümüz bilimi diğer toplumlardan aldıklarını silip tarihi kendi başına yazmış edasıyla anlatması sayesinde kökten itibaren hizmet ettiği "tek görüşü yüceltme" çabasını açıkça gözler önüne serer. Bu yüzden bilim, ahlaki değerler üzerine oturtulmadığı sürece geleceğimiz "bizi insan yapan" niteliklerden gittikçe uzaklaşacaktır. Nötrlüğü tekilliğe götüren bilim, biricikliğin çözülmesi çizgisinde hareket etmektedir.

Burada anlatılanlar bizlere her ne kadar uçuk fikirler gibi gelse de geleceği tahmin etmek için geçmişe bakmak yeterlidir. Jules Verne kendi zamanından 100 yıl sonrasını büyük bir doğruluk payıyla tahmin etmişti. Leonardo Da Vinci kendi zamanının ötesinde icatların planlarını çizmişti ve bu planlar günümüzde bakıldığında çalışmaktadır. Bu insanlar birer bilim insanı olmamalarına karşın Kaku'nun tabiriyle birer "science junky (bilim müptelası)" idiler ve buldukları her bilim insanından, çağının ötesinde düşünebilen her insandan bir şeyler öğrendiler. Bu insanlar kendi zamanlarındaki kısıtlı bilgiyi kullanarak 100 yıl sonrasını tahmin edebiliyorlarsa biz günümüz bilimiyle bunu neden yapamayalım ki? Ancak bilgelikten uzak

bir bilim anlayışı, bir toplumu hedefsiz ve amaçsız bir şekilde sürüklenmeye bırakır. Isaac Asimov, bilgelik hakkında şöyle demiştir: "Şu anda toplumun en keder verici tarafı, bilimin bilgiyi, toplumun bilgeliği kazanmasından daha hızlı devşiriyor olmasıdır." Eğer geleceğimizi sağlam temeller üzerinde, amaçları olan bir topluluk düzeninde görmek istiyorsak önceliğimiz topluma bilgeliği kazandırmak olmalıdır.

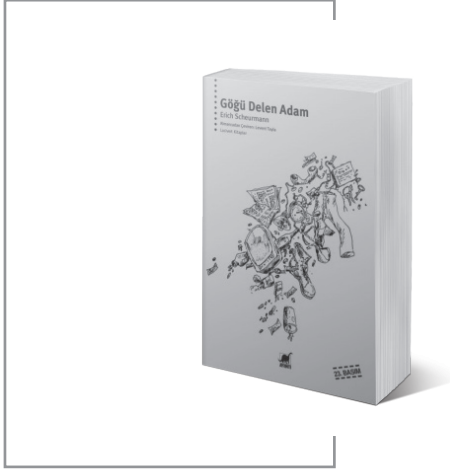
Bilgelik bize kaotik bir evrende uyumlu olma gücünü verecektir ancak bunun için düşüncelerimizin multidisipliner olması gerekmektedir ve aksiyonların sosyal hayat üzerindeki etkileri hesaplanarak harekete geçilmelidir. Kaku "Geleceğin Fiziği"nde her ne kadar teknolojik gelişmeleri mantık çerçevesinde bize sunmuş olsa da kitabın sosyal konulara fazla değinmemesi bu açıdan bir eksiklik. Halbuki geleceğin sadece teknolojisi hakkında değil, bunun hayatımız üzerinde yaratacağı etkileri de eksiksiz bir biçimde bilmek bizi geleceğe karşı hazırlar. Gelecek senaryolarını düşündüğümüzde hayrete düşürücü veyahut ürkütücü birçok olasılık vardır ve bunlar insanın sosyolojik, psikolojik ve metafizik ilişkilerinde ciddi değişikliklere yol açabilecek etkilere sahiptir. Bu yüzden her an karmaşıklaşan bu dünya düzeninin geleceğini planlarken çeşitli disiplinlerarası geçişlere yer vermeliyiz.

Kitapta birçok senaryo verilmiş, farklı tasarılar sunulmuş olsa da gelecek hala belirgin değildir. Kaderimiz bizim ellerimizdedir ve gelecek tasarılarında distopyalar veya ütopyalar arasında kalmışlığı aşmamız ancak bilimi akılcıca ve merhametli bir şekilde kullanmamızla mümkün olabilir. Yazımı Kaku'nun sözleriyle bitirmek isterim: "Umalım ki bilimin kılıcını, ezeli geçmişimizdeki barbarlığı terbiye ederek, bilgelik ve ağırbaşlılıkla kullanabilelim."

GÖĞÜ DELEN ADAM

ZEYNEP NİDA AKSOY

Erich Scheurmann,
⇒ *Göğü Delen Adam*,
Ayrıntı Yayınları.

Hiç bilmediğimiz bir bakış, övündüğümüz, medeni, çağdaş ve modern sandığımız dünyamıza bir Samoalının gözüyle batıya yani bize (bize diyorum çünkü kitapta da okuduğum kadarıyla göğü delen diye bahsettiği adam bize çok benziyor..!) bakışı. Evet, Göğü Delen Adamlar şu anda dur durak bilmeden bir tanrı olma çabası içerisinde... Yeni yeni şeyler çıkarıp dururlar. Kendi şeylerini yaratıcının şeylerinden üstünmüş gibi görürler. Yaratılanları küçük görüp üzerine kendi yarat-

tıklarını (yaratıyorum sandıklarını) koymak çabası içerisinde. Ve tüm bu ürettikleri şeylerle bir üstünlük mücadelesi içindedirler. Dünyanın hâkimi olma mücadelesindedirler. Gerçekten bütün çabaları budur. Bu çaba öyle bir hal almıştır ki aslında normal olanları görmezleştirmiştir bize. Biz de bu adam göğü deliyor, onun yaptıkları medeniyet, kültür bu tanrıdan başka ne olabilir deyip bu adama tapar haldeyizdir. Gözlerimizi öyle bir boyayla boyamışlardır ki onların çevirdikleri dolapları, bizi kendimizden, değerlerimizden koparan düzmeceliğe ve doğal dışılığa sürüklediklerini göremiyoruz. Bu kitap perdeyi biraz olsun kaldırmamızı sağlıyor. Biraz olsun bize gerçekleri gösteriyor. Hem de hiç kültürsüz medeniyetsiz dediğimiz sırf dış görünüşüne bakarak küçümsediğimiz, dışladığımız, ilkel olarak tanımladığımız bir insan tarafından. Onun şaşkınlıklarıyla şaşırmamızı ve hiç düşünmediğimiz şeyleri düşünmeye, görmeye itiyor. Kendi kendimize Tanrımızı, değerlerimizi öldürüp yerinde koyduğumuz dünyamızı tanımamızı sağlıyor.

Erich Scheurmann bizden çok uzak bir hayatı yaşayan bir insanın gözünden nasıl görünüyoruz diye araştırıp bizi bu kitapta onunla buluşturmuştur. Yaşadığımız bu modern hayatının bizlere onun diliyle eleştirisini sunmuştur.

Kitap bu topraklardan çok uzakta, kendi dünyamızda gelişmemiş olarak addettiğimiz insanların, henüz doğa ile iç içe saflığını kaybetmemiş insanların bizim o mükemmel işleyen düzenimize, ruhsuz, tek tipleşen ve sadece ben diyen bireylerin olduğu, makine haline gelmiş, robottan bir farklı kalmayan insanlarımıza bir selamı. Kitap Büyük Okyanus' un güneyinde, Samoa Adaları' nda yaşayan Polenizyalı halkların şefi Tuivaii' nin halkına yazdığı mektup ve notlardan oluşuyor. Tuivaii dünyanın birçok yerini geziyor. Yazdıklarında da gezerken gördüğü hiç alışık olmadığı; olayları, insanları görünce yaşadığı şaşkınlığı dile getiriyor. Ve kendileriyle Avrupa'nın karşılaştırmasını yapıyor. Halkına onlara özenmemeleri gerektiğini, onarın hallerinin çok kötü bir durumda olduğunu anlatıyor. Bunu anlatımını bazı kavramlar "tanrı, para, kıyafet, zaman, meslekler, makine... "üzerinden yapıyor. Anlatırken yaptığı betimlemelerle, örneklemelerle gerçekten anlatılanları anlayabiliyoruz. Benim fikrimce bu kadar örneklemelerin ve yalınlığın olması Tuivaiinin o adadaki insanlara anlatmasından dolayı. Onlar daha anlaşılır daha sade bir dille anlaşılıyorlar. Kitap biraz düz bir anlatıma sahip. Duygu çok hissedilemiyor, bunun nedeni birçok kez çevrilişinden olabilir. Ama dediğim gibi bizi düşünmeye yönlendirdiği için yazıda duygu olmasa da bize duygu oluşuyor.

Ben kitapta okuduklarımdan yediğim tokatlardan hareketle bazı başlıkların üzerinde durmak istiyorum.

Tuivaii'nin de anlam veremediği hususlardan birisi taştan kutulara yaşamak için gösterdiğimiz çabadır. Bu taştan evlerde o kadar insan yaşamasına rağmen birbirlerinin isimlerini bile bilmemelerine gerçekten çok şaşıyor Tuivaii. Bu taştan evlerimizle sokaklarımıza birbirimizden, kendimizden ne kadar da uzaklaşmışız dedirtiyor insa-

na. Birde uzaklaşmakla kalmayıp hala daha büyüklerini yapmaya çalışıyoruz. Ve tabii ki bunlarla da övünüyoruz. Artık o kadar düşürmüşüz ki değerlerimizi biz bu taştan evlerle övünüyoruz. Bu taştan kutuların içini de taştan paralarla aldığımız eşyalarla dolduruyoruz. Onları yaşamımızın amacı haline getiriyoruz. Onlarsız yaşayamayacağımızı düşünüyoruz. Eee bu kadar yaşamımızın merkezi olan taşın içinde ne kadar görebilir ki bir insan ne kadar mutlu olabilir? Bir pencereyi açayım dese bile önde başka bir sürü taş görür, gökyüzünden bile yoksun kalır. O kocaman apartmanları seyredip durur. Onlara baktıkça hep en üste olamayacağı delmeyi ister... Tuivaii bu bölümde "Bırak, Papalagi'nin sözde mutluluğu kendinin olsun!" der. Kendini ve kendisi gibi olan kabilesini güneşin ve ışığın özgür çocukları olarak görür. Büyük Ruh'a sadık kalarak taşlar sebebiyle O'nun kalbini kırmamak gerektiğini düşünür ve yalnız yolunu şaşırılmış, hastalıklı ve Tanrı'nın elini elinde hissetmeyen insanların bu taştan yarıklar arasında güneşten, ışıktan ve yelden yoksun kaldığı hâlde mutlu olabileceklerini ifade eder. Tuivaii'nin üzerinde durduğu bir diğer husus ise paradır. Parayı Papalaginın Tanrısı olarak görür. Para uğruna bütün değerlerinden, vicdanlarından, ailelerinden uzaklaşanların olduğundan bahseder. Papalagi için para her şey demektir ve parasız yaşayamaz. Günün 24 saati parayla beraberdir ve onu düşünür durur. Hatta öldüğünde bile ailesi para ödemek zorundadır. Aslında hiçbir değeri olmayan bir şeyi artık onsuz yaşayamayacakları bir şeye dönüştürmüşlerdir. Bu kapitalist sistemin doğal bir sonucudur. Para sahibi olanlar sahip olduklarıyla yetinmeyi bilmemektedir. Her zaman daha fazlasını istemektedir. Her zaman başkalarından daha fazlasına sahip olmak derindedir. Bu hırs Papalagi'yi sürekli pa-

raya karşı uyanık tutmaya zorlar. Ama fark edemezler ki uyanık kalıyoruz sanırken bir taraftan da bütün duygularını ele geçirir ve gerek fiziksel gerekse ruhsal açıdan hasta olurlar. Bunu da görüyoruz zaten çevremizde. Bir sokakta yürürken, otobüste yolculuk yaparken görüyoruz insanların hastalığını. Herkes donuk, sönük, solgun yüz ifadeleriyle birbirlerine bakıyorlar belki de bakmıyorlar. Tuivaii kendi halkının gözlerinin ise bizim buradaki çocuklardaki gözlerdeki gibi parlak, neşeye güçle yaşamla olduğundan bahsediyor. Çünkü çocuklar da bizim gibi paradan habersizlerdir diyor.

Bu bölümde Tekasür Suresi'nden bir alıntı yapacağım: "Çoklukla övünmek sizi, kabirlere varıncaya (ölünceye) kadar oyaladı Hayır; ileride bileceksiniz! Hayır, Hayır! İleride bileceksiniz! Hayır, kesin olarak bir bilseniz... Andolsun, o cehennemi muhakkak göreceksiniz. Yine andolsun, onu gözünüzle kesin olarak göreceksiniz. Sonra o gün, nimetlerden mutlaka hesaba çekileceksiniz." (Tekasür Suresi/1-9) Bütün anlatılmak istenen mesele bu. Daha fazla daha fazla diyerek kendimizi cehenneme sürüklüyoruz. O çoklukla bütün bedenimizi yağ bağlatıyor. Kendi bedenimiz gelişip serpinsin diye kardeşlerimizin ne durumda olduklarını bi kere olsun bile düşünmüyoruz. Vicdanımız zerre kadar sızlamıyor. Belki sızlayanlar oluyor ama onların da büyük çoğunluğu bir anlık oluyor. Bir anlık görüyoruz belki ağlıyoruz ama sonra yine o rahat hayatlarımıza geri dönüyoruz ve o rahat hayatlarımızda parayı ihtiyaç diye nitelendirdiğimiz şeylere harcaııp duruyoruz. Tuivaii burada: "Papalagi de yoksuldu; çünkü o tam bir "şey" düşünüdür ve asla "şey"leri olmadan yaşayamaz. Hatta "şey"siz yaşamaktansa, ölmek için "ateş borusunu" alınaya dayamayı bile tercih eder." diyor. Tuivaii'nin de üzerinde durduğu ve benim de en çok dikkati-

mi çeken konulardan birisi zaman konusudur. Çünkü ben okurken fark ettim ki kendimde burada bir Papalagi olmuşum. Çünkü hiçbir şey için zaman yetiştiremem, bir şeylere yetişme çabası içsisinde olma, sürekli bir hız içerisindeyiz. Ve bu hız içerisinde de bütün ayrıntılardan yoksun kalıyoruz. Yaşarken ne yaşadığımızı bilemiyoruz. Ya geçen zamanı veyahut gelecek zamanda ne olacak diye düşünüp durmaktan, yaşarken ne yaşıyoruz diye soramıyoruz kendimize. Bu da bir ruhsuz insan özelliğini daha çıkarıyor karşımıza. Tuivaii burada aslında zamanın kendisinin sakince durduğunu ama bizim zaman alan binlerce şey sıralayıp onu görmediğimizden bahsediyor. Tuivaii benim hem de senin anlamına gelen "lau" kelimesinden bahsediyor. Bu kelime gerçekten aslında insan olmanın bir medeniyet olmanın parçasıdır. Çünkü eğer biz olamıyorsak bütün değerlerimizden soyutlanmış demektir. Ne yazık ki bu değerlerimizden uzaklaşıyor muyuz gibi artık bir misafir geldiğinde bile hala odalarımızdan çıkmıyoruz. Kendime de atıyorum bu tokadı... Bu tokat gibi ben kitap boyunca gerçekten bir sürü tokat yedim. Ben kitabın okunması gerektiğini düşünüyorum ve herkesin de okuyabileceğini düşünüyorum. Tuivaii ve son olarak halkına (kendi üzerimize de alalım bence) şu çağrıda bulunuyor: "Kendi kendimize ant içelim ve (Papalagi'nin) yüzüne haykıralım. Sevinçlerin zevklerin uzak dursun bizden, bütün zenginlikleri vahşice elinde ya da kafanda toplaman, kardeşinden daha üstün olma hırsın, anlamsız işlerin, türlü marifetlerin, ne idüğü belirsiz göz boyamaların, meraklı düşüncenin, hiçbir şey bilmeyen bilgin bizden uzak dursun. Senin bile uykularını kaçırın, döşeğinde rahatını bozan bütün çılgınlıkların uzak dursun. Bizim bunların hiçbirine gereksinmemiz yok, yeter bize Tanrı'nın bol bol sunduğu soylu güzel mutluluklar."

FAHRENHEİT 451: KİTAPSIZ BİR DÜNYA HİKÂYESİ

MELİKE DİŞBUDAK

Gerçekçi bir bilim-kurgu kitabıdır. Ray Douglas Bradbury'nin 1953'te yazdığı başyapıtıdır. Yazar kitaplarını genellikle korku ve bilim-kurgu üzerine yazmıştır. Amerikalı bir yazar olan Bradbury'nin en önemli özelliği, uygarlığa yön veren toplumsal meseleler ile modern insanın bireysel sorunlarını bir arada işlemesi ve insanın ruhunu donduran öyküleri eşsiz bir sıcaklık ile ele almasıdır.

Bradbury'nin bu kitabının konusu olan toplumsal mesele ise okuma alışkanlığıdır. Bradbury bu konu üzerinde harika bir bilim kurgu kitabı yapmıştır. Kitapta, kitapların insanlara birçok faydasının dışında insanları bilinçlendiren hayatlarına başka bir pencere ile bakmalarını sağladıklarını anlatmaktadır.

Kitaplar bir galaksi gibidir. Sen okudukça bilgi dağarcığın genişler. Uzay boşluğunun genişlemesi gibi. Sen bu galaksiler arasında yolculuk yaparken, gezegenler arasında gezerken tanırısın uzayı. Ve her bir gezegenin, galaksinin keşfedilmemiş o kadar çok yönü vardır ki...

Birçok ödüle sahip olan Fahrenheit 451, kitapsız bir toplumda; yaşamı ve insanları tanınmaktadır. Kitapta, kitap okumanın yasak olduğu ve kitapların itfaiyeciler tarafından yakıldığı anlatılmaktadır. Bu kitabın başkarakteri de bir itfaiyeci Montag. Montag, yıllarca bir sürü kitap yakmıştır. Ama komşusu ile konuşmaları ve kitapları yapacakları bir evde kitapların

saibinin de kitaplarla yanmak istemesi onu düşünmeye iter. "Bu kitaplar da neyin nesiydi? İnsanlar ne uğruna canını feda edebiliyorlardı? Ona ne verebilirdi ki şu zaman kaybı unsurlar..." bu sorular ile yakacağı bir kitabı alması ile başlıyor yolculuğu. Kitapları okudukça, çevresine değişik bakmaya başlıyor ve düşünmeye başlıyor. Düşündükçe nefes aldığını, yaşadığını hissediyor. Teknolojiye bağlı toplumun sıradanlığını sorguluyor, karısıyla olan ilişkilerini sorguluyor. Sorgulayıcı nefes alıyor...

Fahrenheit 451, niçin kitaplara gerek olduğunu, kitapların neye yaradıklarını, ne amaçla okuduklarını anlatmak için nefes kesici bir anlatımla yazılmış bir şaheser. Kitabı bu gibi sorulara yanıt bulmak ve nitelikli bir okumayı nasıl yapabileceğimizi anlama konusunda kullanabiliriz.

Kitaba ne kadar düşersek, ne kadar sorgularsak o kadar iyi tanıyoruz gezegenimizi ve bu keşfedip, tanıdığımız gezegenler - galaksiler ile kendimize yeni bir hayat inşa ediyor âdetâ örüyoruz. Bu ördüğümüz ilmekleri yeri geliyor sonuna kadar söküyoruz. Bu sağlamlığı da keşfettiğimiz gezegenler, galaksiler belirliyor. Yaşama amacımıza, uğruna canımızı feda edebileceklerini belirliyoruz. Ördüğümüz hayata göre bir yaşam felsefesi ediniyoruz.

Fahrenheit 451, örmekte olduğumuz hayat için güzel bir galaksi.

İMAN VE AKSİYON

MERYEM KOÇ

Bu dünya... Mazlumlarının korku ve ızdırabı ile yanan bir ampul, zalimlerin kana buladığı hayatlar...

Koyun sürüsü edasında uçurma peyderpey yaklaşan Müslümanlar... Aydınlar... Gözlerini açmış, uykusundan uyanmış, ne oluyor diye söylemlere başlamış aydınlar... İşte onlardan biri: "Durun kalabalıklar bu Cadde çıkmaz sokak!" diye nida eden bir aydın. Evet. "Necip Fazıl..."

Elbet bilirdi o, bir sürüye dönmüş toplumun insanı nereye sürüklediğini. Zamanında sürünün lideriydi de ondan. Gençliği o sürünün içinde geçmiş, eğlence zevk ve sefaya düşmüş bohem hayata kendini kaptırmış bir genç. Derin arayışlar içinde kendini arayan kendi ile birlikte içindeki yaradan aşkını da bulacak olan bir genç. Muhakemeler ve hikmet ehli sayesinde kendini ve yaradanını bulan büyük bir adam.

İşte böyle başladı Necip Fazıl'ın "gerçek" edebiyat hayatı. Kendi girdiği bataklıktan çıkınca kimsenin girmesini istemediği bu bataklıkta kurutmak ona saplanan insanları çıkarmak istiyordu. Bu istek ve şevk onun aksiyonunu doğurdu. O, bu aksiyon ruhu ile onlarca kitap yazdı yüzlerce konferans verdi. Lisanının yettiğince tenkid etmeye çalışacağı. Bu kitap üstadın biri "iman ve aksiyon" olan, iki Konferansın derlemesidir. Kitabın içeriğine geçmeden ön hazırlık sadedindeki bu bilgileri

zabt etmek bizim için mühimdi.

Üstad birçok tanımı olan ve Türkçeye çevrilemeyen "Aksiyon" kelimesinin üzerinde uzunca durmuştur. Aksiyona bağladığı davasını, görünürde kolay ve anlaşılacakmış gibi duran fakat kavramın özüne indiğimizde hiç de öyle olmadığına şahit olduğumuz lügat manasıyla "hamle, teşebbüs, şuurlu hareketin karşılığı olan aksiyon fikrin eşya ve hadiseleri üzerine nakışı ve sürekli hareket hali..." diye tanımlamasına rağmen yeterli görmeyip geçmiş milletlerin aksiyon örnekleriyle konuyu açmış ve anlaşılır kılmaya çalışmıştır. Aksiyona en yakın kelimeyi de "Amel" olarak tanımlamıştır.

Üstad konuşmasında amel, fikir ve imanın birbirleri arasındaki müthiş armoniyi şu şekilde dile getirmiştir: "Yapıcı, doğurucu, meydana getirici icat edici fikir olmadan aksiyon (amel) olmaz. Fikrin de bu vasıfları kazanması için imana bağlanması şart olur" hatta bu sözünden aksiyonun durağan değil dinamik olması gerektiği yargısını da çıkarmak zor olmasa gerek fakat Üstad aksiyonun bir süre sonra sönüp gitmeyecek bir dinamikliğe sahip olması gerektiğini de ifade eder.

Bu konuşma üzerine verdiği bir örnek mevzuu anlamak bağlamında yararlı olur zannımca: "Bir makinenin keşfi işine ve makinesine göre aksiyon olabilir de hiçbir makinenin işi aksiyon olmaz" Bu-

rada da Üstad "Materyalist ve komünistlerin gözünde ilahlaştırdığı bir put" olan makinenin aslında ne ruhsuz ne melun bir varlık olup dogmalara dayandığını kanıt olarak gösterir.

Bu duruma tek çarenin İslam olduğunu, içi boşaltılmamış İslam'ın ne denli tesirli bir silah olduğunu şu sözleriyle kanıtlar "İslam gizli açık aksiyon emirleriyle dolup taşmışsa onu taşıyan peygamber de aksiyonla dolup taşmıştır Onun her hareketi aksiyonun tam manasıyla gerçekleşmiş halidir. Onun elçiliğini yaptığı Kuran da aksiyonlarla doludur." Biz Müslümanlar olarak bu aksiyon emirlerine ayak uydurabilseydik (üşengeçlik, özentilik, zamanı verimli kullanmama gibi illetlerden sıyrılabilseniz) Kuranın emirlerini (Boş kaldın mı hemen başka bir işe koyul (inşirah surresi)) yerine getirebilseydik "Bugün füzeyi biz icat etmiş olacaktık." diyerek kuranın bizi her geçen gün kendini yenileyen, yeniliklere de açık olan; dinamik ve aksiyoncu bir kimlik kazanmamız gerektiğini öne sürüyor.

Ayrıyeten Üstad'ın Fahr-i Kainat efendimizin ismini söyleyemiyor olması, O'nun peygambere olan sevgisi, hayranlığı ve hürmeti, ruha dokunan bir durumdur ve tenkid yazımda bu sevgiye dikkat çekmek benim için zaruridir. Konferansın son demlerinde Üstad söylediklerinin ağır ve meşakkatli olduğunu itiraf ediyor. "Tam manasıyla anlamaya ihtiyaç yok, rüzgârını alsanız sözlerimin kafi..." diyerek asıl amacının meselenin özüne inmek ve ruha dokunmak olduğu kanısına varabiliriz.

Amasya'da yapılan kitaptaki ikinci konferans olan "Özlediğimiz Nesil Konferansı"na gelirse:

Üstad bu konferansta daha çok zaman kavramı üzerinde duruyor ve Kavram üze-

rinde birçok tanımlama girişiminde bulunuyor. Dikkate değer bir teşbihle "Zaman Allah'ın eşya ve madde üzerine attığı bir ağıdır. Bir balık ağı sanki... İçinde olmayan hiçbir şey yok. Her şey o ağın içinde, o ağın muhtevası..." sözüyle zamanın kuşatıcı varlığı üzerinde uzunca düşünme gereği hissedecek hale getiriyor insanı.

Zaman mevzuundan sonra zaman ötesi bir boyutun kapısından, ölümden bahsediyor Üstad. Pascal'dan bir alıntıyla yalnızlık vurgusu önemli bir detay... "Yapayalnız ölürüz." Kitaptaki çarpıcı örnek ise şöyle; bütün insanlar, anlaşıp aynı anda tetiği çekseler, bu hayal bir an tahakkuk etse ve herkes aynı anda ölse, yine herkes ayrı ayrı ve tek başına ölür. Filmlerdeki ayrılık sahnesi gibi dünyayı, sevgili bildiğimizi arkamızda bırakır ve yapayalnız ölürüz. Yalnız mü'min için ölüm korkulacak bir olay değildir. Hayatı gördüğümüz ölümler vardır. Örneğin "Burada, dünyada zaman içinde inerken orada zaman üstü huzura ereceksin." diyerek müjde veriyor.

Biz gençler olarak "Hareket etmemiz değer kazanmamız ve değerleri fark etmemiz şarttır."

Üstad'ın, özlediğimiz nesil dediği neslin özelliklerini de bu bağlamlarda ortaya koyuyor kitapta.

Ayrıyeten Üstad bu iki konferansta farklı kesimlere seslenmesinden ve konuların benzerliğinden dolayıdır ki çoğu kez tekrara düşüyor. Üstadın bu iki konferansı birleştirilip İman ve Aksiyon kitabı olarak derlenmesi yerine okuyucuya yalnızca "İman ve aksiyon konferansı" sunulsa, konu bütünlüğü ve tekrara düşülmemesi açısından daha uygun olurdu diyebilirim.

Armoni (Türlü sesler arasında sağlanan uyum.)

İSLAM İBADET FENOMENOLOJİSİ

AYŞE MERVE KOCADAĞ

Okumuş olduğum İslam İbadet Fenomenolojisi kitabı Prof. Dr. Mehmet Bayraktar tarafından yazılmış olup 1987'de basılmıştır. Kitap 5 bölümden oluşmaktadır: 1.bölüm giriş kısmı olup fenomenolojiden bahsedilmektedir. 2.bölüm ise kitabın çoğunluğunu oluşturan kısımdır. Bu kısımda ibadet fenomenolojisi üzerine durulmuştur. Bir nevi kitabın son bölümü olan 3.bölümde bazı İslam düşünürlerin ibadet fenomenolojisi yer almaktadır. Son iki bölümse son söz ve kaynakçadır.

Bu kitap ibadetlerin sadece fıkha uygun olarak yapılmaktan ibaret olmadığını savunmaktadır. İbadetlerin hem maddi hem de manevi anlamlarının olduğunu ve onların özüne inmemiz gerektiğinden bahsetmiştir. İbadetlerin insan hayatından soyutlanmış olmadığını, bilâkis iç içe olduğunu ve insan hayatının a'dan z'ye kadar tüm konularını biz zatî etkilediğini belirtmiştir. İbadet deyince de akla sadece namaz, zekât, oruç, hac gelmemesi gerektiği algılanmalıdır. Bizlerin Allah rızası için yaptığı her amel birer ibadettir. Yazarımız da bu konu hakkında sınırlama yapmanın yanlış olduğunu vurgulamıştır.

Öncelikle kitabın giriş kısmından bahsetmek istiyorum. Yazar giriş kısmında fenomenoloji kavramının manasını açıklayıp bu kavramın bir nevi tarihsel sürecinden bahsetmiştir. Hazır bahsetmişken sizlere illet olan fenomenoloji kavramını

tanımlamak istiyorum. Fenomenoloji 19 ile 20. yüzyıllarda Edmund Husserl tarafından oluşturulmuş bir deyimdir. İnsanların nesnelere baktığında bilincinde bir şûur oluşur o oluşan şûur ile ilgilenen bilime Husserl Fenomenoloji demiştir. Yazar Fenomenoloji kavramını açıklarken sıradan bir insanın kolayca anlayamayacağı bir dilde anlatmıştır. O yüzden deyimini anlayana kadar herhalde en az bir 15-20 kez aynı yeri okumuşumdur.

Bir diğer değinmek istediğim husus ise yazar virgöl gereken yerde virgöl koymamış virgöl konmaması gereken yerde de virgöl koymuştur. Bu çok küçük bir detay olarak görülebilir ama bu tür noktalama hataları arasözlerin ve sıralı cümlelerin birbirine girmesine sebep olmuş ve birçok cümleyi karmakarışık hâle getirmiştir. Bu tür hataların kitabın çok eski oluşundan dolayı kaynaklandığını düşünüyorum. Onun dışında gereğinden fazla yan cümlecik vardı. Yan cümlecikler yerine art arda normal cümleler kurulsaydı bizler ana cümleyi anlamak için iki üç kez okumak zorunda kalmazdık diye düşünüyorum.

Yazar fenomenoloji kavramının tarihsel sürecinden bahsederken de bu kavram ile ilgisi olan filozofların ve İslam düşünürlerin adları ile birlikte hangi dönemde yaşadıklarını parantez içinde vermişti. Mesela: "**Özellikle Cüneyd el-Bağdâdî (el.908) ve onun talebelerinden Hallâc (857-922) ve Şibli**

(864-945) ile İmâm Gazâlî (1055-1111) bunlardandır." Bu tarihleri vererek yazar bizleri bilgilendirmek istemiş olabilir ama sayfanın altında açıklama kısmında vermiş olsaydı daha iyi olurdu. Çünkü okuduğumuzda laf kalabalığı olmazdı. Bu bahsettiğimiz mesele sadece girişte yok. Kitap boyu başka bir kaynaktan bilgi almışsa veyahut bir ayet, hadis örnek vermişse aynı örnekteki gibi hemen parantezle aldığı yerin adını, ayetin numarasını, hadis kitabını parantez içinde vermiştir. Dediğim gibi yapsaydı her şey çok daha iyi olabileceğini düşünüyorum.

Yazar başta da dediğim gibi ibadetlerin insan hayatı ile iç içe olduğunu kitapta bahsetmiştir. Bizlere insanların Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getirerek ancak hür olabileceğini aktarmıştır. Bunu da şöyle örnekendirerek desteklemiştir: "**Mesele Sovyet rejimi özleyen bir Amerikalı için Amerika Hürriyetsizlik Ülkesi olabileceği gibi Amerika rejimini Özlem bir Rus için Rusya Hürriyetsizlik ülkesidir. Fakat nasıl Sovyet rejiminin inanmış bir Rus için Rusya hürriyet ülkesiyse, Amerika rejimini benimsemiş bir Amerikalı içinde Amerika hürriyet ülkesidir.**" Konuyla ilgili vermiş olduğum bu kesitte yazarımız hür olmanın bizim yapımıza uygun olup olmaması ile ilgili olduğunu vurgulamıştır. İnsan fitratının (yapısının) İslam dininin uygun olarak yaratıldığına göre buradan da insanların İslam'a uyduğunda hür olabileceğini yazarımız alttan mesaj vererek bizlere anlatmak istemiştir. Ama günümüzdeki insanlarımız bunu algılamakta zorlanıyor. İslam yerine değişik değişik ideolojiler, inançlar oluşturarak hâşâ Allah'a meydan okuyor. Sosyalizm, komünizm gibi sistemler getirerek mutlu, huzurlu ve hür olacaklarını ve Allah'a kulluk etmenin kölelik olduğunu sanıyorlar. Cidden çok acıklı bir dönemdeyiz. Yazarın

da dediği gibi insanların Allah'a kulluk etmesi, ibadet etmesi asla bir kölelik değildir. İnsan dünyaya geldiği an itibarıyla istese de istemese de bir sisteme uymak zorundadır. Çünkü öyle yaratılmışız, fırsatımızda var. Bu zorunlu seçimi insan Allah-u Teala adına yaparsa yaratılış hürriyetine erer. Marksizm, Komünizm, Sosyalizm gibi sistemlerden yana seçerse yazarın tabiri ile o sistemi yürüten kendi gibi insanlara boyun eğmekle köleliği seçmiş olur. Yani anlayacağınız biz âdemoğulları Allah'a kulluk ederek kölelik yapmış olmuyoruz bilakis başkalarına kölelik yapmaktan kurtulmuş oluyoruz. O hâlde Allah-u Teâlâ'ya meydan okumayı bırakın artık nefs-i Müslüman olanlar.

Kitap hakkındaki değerlendirmemi siz değerli okurlara sunarak sözlerime burada sonlandırmak istiyorum. Okumuş olduğum bu kitap belki bu alanda okuduğum ilk kitap olabilir ama bana birçok açıdan farkındalık kazandırdı. İbadetlerimi yaparken daha az dünya işlerini düşünür oldum. Daha ileriye yani ahireti düşünerek ibadetlerimi daha çok yapar oldum. Günümüzde maalesef ibadetler hep fıkha uygun anlatıldığı için manevi manalarının olduğunu unuttum. Bu kitap ibadetlerin sadece fıkha uygun yapılmaktan ibaret olmadığını her bir rükünün manalarının olduğunu hatırlatmış oldu. Eğer sizlerde ibadetlerin önemini merak ediyorsanız bu kitap sizler için iyi bir giriş kitabı olabileceğini düşünüyorum. Çünkü ibadetlerin önemini anlatırken sizleri tatmin edebilecek kadar ayet, hadisler ve resmi belgelerle destekleyerek anlatmıştır. Bu kitabı okursanız ibadetler hakkında daha önceden tatmadığınız şeyler tatmaya fırsatınız olur ama okumazsanız sıradan bir insan gibi ibadetlerin değerini bilmeden yaşayıp gidersiniz. Eleştirimin faydalı olması dileğiyle. Selametle kalın.

NAZARİYYAT
İbrahim Karaman
KARAKITAP

Şamp Halka
KARAKITAP

KENDİNİ ARAMAK

HAMDİYE NUR
KANCA

İhsan Fazlıoğlu,
⇒ *Kendini Aramak*,
Papersense Yayınları.

Kişioğlunun hiç değişmeyen sabit noktası -insan- olmaktır.

İhsan Fazlıoğlu

Günümüzün hatırı sayılır mütefekkirlerinden olan İhsan Fazlıoğlu kendini ilme adanmış, çağımızın sorunlarıyla hemhal olup bu sorunlara çözümler getirmiş bir ilim adamıdır. İhsan Fazlıoğlu bir röportajında hâlihazırda mevcut olan yazılarını kendilik ve kimlik kavramları çerçevesinde ele aldığını dile getirirken kendilik bilincini öznenin kuruluşu, kimliği ise dışı doğru öznenin kuruluşu şeklinde tanımlıyor. Yazarın "Kendini Aramak" kitabı ise kendilik kavramı çerçevesinde kaleme aldığı 2003 ile 2010 seneleri arasında anlayış dergisinde yayımlanan yazılarının derlenmesi ile oluşmuştur. Biz de az görünüp öz olan bu kitabı kalemimizin gücüne tenkid etmeye çalışacağız.

İnsana dair düşünmeye başladığımızda ilk olarak beşeri yönü ile karşı karşıya kalıyoruz. Peki, insanı insan yapan yalnızca bu beşeriyet midir? İnsanı kâinattaki diğer eşya ve canlılardan farklı kılan özelliği nedir? Şayet insana farklı bir pencereden bakıyorsak bunun bir gerekçesi olmalıdır, bu gerekçeyi ise insanın metafiziksel yönü ile açıklarız. Sizlere yönelttiğimiz ve sayısını artırabileceğimiz birçok soruyu da insanın metafiziksel boyutunu ele almadan cevaplamamız mümkün değildir. Zihinlerimizde oluşan bir başka soru ise şu şekilde: İnsanın bu metafiziksel yönünü nasıl ve neye dayandırarak açıklayabiliriz?

Burada nihai bilgi kaynağımız olan Kur'an-ı Kerim den bir ayet ile düşünmeye başlayabiliriz. Cenab-ı Hakkın insana yönelttiği ilk soru olan "elestu bi rabbikum" ayetinin "Ben sizin rabbi-

nizim" şeklinde buyurgan bir kipte değil de, "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" formunda kabul ya da ret hakkını muhatabına bırakan hitabı, insanın Allah katında iradeye sahip ve tüm bu soruları bilmeye sormaya ve cevaplamaya mükellef bir varlık olarak karşımıza çıkmasına sebep oluyor.

İnsanı metafizik bağlamda ele aldığı sorunun da cevabın da insan olduğunu söyleyen İhsan Fazlıoğlu kendini aramak kitabında öne sürdüğü fikirleri ile tam da bu'ara'da karşımıza çıkıyor. İhsan Fazlıoğlu'na göre insan denilen soruya verilecek olan cevaplar hissi, vicdani ve akli olmak üzere üç boyutta ele alındığında verdiğimiz her yanıt adeta birbirini tamamlar ve yaşanabilecek bir hayat meydana getirir. Bu hayatı anlamlandıran insandır. Hayatın anlamlı kılınabilmesi ise insanın mebde ile mead arasında olması ile gerçekleşir. Mebde "nereden" in bilgisi, mead "nereye" nin bilgisidir. "nereden" ile gelinen yerin bilgisine "nereye" ile gidilecek yerin bilgisine sahip olurken tüm bunların esas anlam kazanacağı yer ise ma beyne huma (ikisinin arasında olan) "nerede"nin bilgisidir. Bu bağlamda İhsan Fazlıoğlu'nun öne sürmüş olduğu Bu-ara-da kavramını ele almamız meselenin anlaşılması adına elzemdir.

İhsan Fazlıoğlu'na göre insan bu-ara-da olandır. Bu-ara-da kavramı esasında insanın nerden geldiği, nerede olduğu ve nereye gideceği bilgilerinin iç içe geçmiş halidir. Kadim felsefe bilim geleneğinde nereden (köken) sorusu tanrı, nereye (son) sorusu ise ahiret olarak ele alınmıştır. Nerede, yani ara ise yaşanılan hayattır. İnsan ise köken ile son arasındaki mesafeyi kat etmeye çalışır. Fa-

kat eksik bilgi ile dünyaya gelen insanın sona- buna tanrıya dönüş de diyebiliriz- ulaşabilmesi için gerekli donanımına sahip olması gerekir. Bu bağlam da bilgiye olan ihtiyacımızın son derece mühim olduğunu ve bunun ancak kişinin çalışması ve çabası ile mümkün olacağını söylememiz yanlış olmaz. Lakin şunu da eklememiz gerekir ki: salt aranın bilgisine sahip olan insan eksiktir ve bu eksikliğin sebep olduğu bir bunalım yaşar: buna nereden geldiğini ve nereye gideceğini bilmeden, sorgulamadan veyahut kasten bilme ve sorgulama eylemlerini gerçekleştirirken yalnız içerisinde bulunduğu dünya varmışçasına yaşayan insanların bir noktadan sonra yalnızlık, anlamsızlık gibi psikolojik problemler yaşamalarını örnek verebiliriz. Hatta bir müddet sonra bu kişilerin buldukları arayışı da kaybettiklerini gözlemleyebiliriz. Bu ve bu gibi durumları ortadan kaldırmak için insan aranın ve arası olduğu iki şeyin de bilgisine sahip olmalıdır. Başka bir deyişle "nereden", "nerede" ve "nereye" sorularının bilgisine sahip olmalıdır. Bu üç bilgiye de hâkim olan insan metafiziksel olarak da bir güvenlik içindedir.

Değineceğimiz bir diğer önemli husus da "anlam değer" dünyasıdır. İnsan olmanın temeli kişinin anlam-değer dünyası ve sahip olduğu anlamlandırma yetisidir. Anlam- değer dünyasının yok olması kişinin kendini imhasıyla sonuçlanır. İhsan Fazlıoğlu'nun ifadeleri ile "Bir kültürün anlam-değer dünyasını, kişi ister farkında olsun ister olmasın, inanç (din) veya dinleştirilmiş düşünce (ideoloji) belirler. Bunlardan birinin yok olmasıyla kişilerin anlam-değer dünyaları zedelenir hatta yok olur. Bu ise kişilerin içinde bulunduğu kültüründe, kendi kendini im-

hası demektir. Buraya kadar ifade ettiklerimizi tek cümle ile hülasa edecek olursak: insan olmak için bu-ara-da olmakla birlikte bir anlam-değer dünyasına sahip olmak elzemdir.

Tüm bu ifade ettiklerimiz eserin özü niteliğinde olup yazarın ele aldığı diğer meseleler bu öz etrafında şekillenmiştir. Eserin genel anlamda da zihinlerinizde şekillenebilmesi adına birkaç kelam daha söyleyeceklerimiz vardır: Eser bir düşünce yazısı niteliğinde olmasıyla birlikte yer yer kavramsallığın yoğun olmasına karşın yazarın karşı tarafın etkili anlayabilmesi adına örnekleri çoğaltması ve kimi kısımları hikâyeler ile desteklemesi bağlamında eserin okunmasının kolay olduğunu söyleyebiliriz. Eseri okurken yazarın bir taraftan sorunlu yaşamlarımıza çözümler getirmesi ile rahatlarken bir taraftan da bu sorunların var olması ile üzülmemiz mümkün olabilir. Lakin bu sorunlara karşı olan farkındalığınızın artıp yaşama, insana ve "kendinize" olan bakış açınızın değişebileceğini söylememiz yanlış olmaz. Son olarak eserin büyük bir kitleye hitap ediyor olması sorunlarımızın da ortak olduğunu gösterir ki bu kanaatimizce önemli bir detaydır.

Fazlıoğlu'nun kitapta ele almış olduğu tüm meseleler takdim de ki şu cümlesi ile anlam buluyor adeta "Karar her ne kadar bir istikrar talebinin zorunlu sonucu olarak görünse de her arayış ikameti değil seferi gerektirir."

Kendini bilmek Cenab-ı Hakkın bizlere yüklediği emaneti bilmek, insan olmaklığı bilmektir. Tüm bunlar ise seferin sonunda ki O'na ulaşmak içindir. İnsan olmak işte bütün mesele!

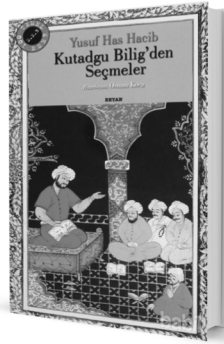
"İnsanı metafizik bağlamda ele aldığı sorunun da cevabın da insan olduğunu söyleyen İhsan Fazlıoğlu kendini aramak kitabında öne sürdüğü fikirleri ile tam da bu'ara'da karşımıza çıkıyor. İhsan Fazlıoğlu'na göre insan denilen soruya verilecek olan cevaplar hissi, vicdani ve akli olmak üzere üç boyutta ele alındığında verdiğimiz her yanıt adeta birbirini tamamlar ve yaşanabilecek bir hayat meydana getirir. "

KUTADGU BİLİĞ'DEN SEÇMELER

FERDANUR AÇIK

Yusuf Has Hacib,
⇒ *Kutadgu Bilig'den Seçmeler*,
Beyan Yayınları.

9. ve 11. yüzyılları arasında Orta Asya'da egemenlik mücadeleleri veren dört büyük Türk devletinden birisi de Karahanlılar'dır. Bu mücadeleler sonrasında Karahanlı Devleti, Doğu ve Batı Karahanlılar olarak ikiye ayrılmıştır. Doğu Karahanlı hükümdarı Süleyman Han, devleti iki kardeşi ile birlikte adil ve başarılı bir şekilde yönetmektedir. Fakat sonra ülkenin batı kanadını idare eden Muhammet Han, Süleyman Han'ı türlü entrikalarla tahttan indirip başa geçmiştir. Bu olayla Doğu Karahanlı Devleti'nde iç karışıklıklar ve taht/kardeş kavgaları dönemi başlamıştır. Tuğrul Mahmut Han'ın abisini öldürerek tahta geçmesiyle son kardeş kanı akıtılmıştır. Tuğrul Mahmut Han, bozulan düzeni otoriter kişiliğiyle yerine oturtmuştur. Ülke kısa zamanda toparlanmıştır. Bu düzen ve huzur Hasan Buğra Han döneminde de devam etmiştir.

Yazarımız Balasagunlu Yusuf bu olaylara 1018 yılı dolaylarında doğması hasebiyle tanık olmuştur. Müslüman bir ailenin oğlu olan yazar, merakı ve çalışkanlığının da etkisiyle çok donanımlı yetişmiştir. Hangi alanlarda faaliyet gösterdiğini kitapta belirtildiği üzere yazmak isteriz: "Firdevsi'nin Şahname-

si'ni Farsçadan, Farabi ile İbni Sina'nın felsefe kitaplarını da Arapçadan okudu. Söylencelere ilgi duydu; aruz, edebiyat sanatları, İslam bilgileri, Türk atasözleriyle folklorunu, devlet örgütlenmesi, felsefe, Budizm, ahlak, toplum bilimcilik, matematik, astronomi, hekimlik, düş yorumculuğu gibi sanat ve bilim dallarıyla uğraştı. Türk sporlarından okçuluk, avcılık, kuşçulukla ilgilendi. Ayrıca satranç, ucu kıvrık sopalarla at üstünde oynanan bir tür polo oyunu olan çevgan oyuncusuydu." İşte kendini her yönden donatmış, İslam ışığıyla yetiştirilmiş/yetişmiş bir insan olan Balasagunlu Yusuf bu kutlu kitabı yazmayı kendine borç bilmiştir. Kitabı yazmasındaki amaç, insanın her iki dünyada da mutluluğa ermesi için izlemesi gereken yolu göstermektir. Dört ana karakter [Kün-Togdı (doğru yasayı, adaleti temsil eder), Ay-Toldı (mutluluğu temsil eder), Ögdülmüş (aklı, anlayışı temsil eder), Odgurmuş (hayatın sonunu temsil eder)] arasında geçen konuşmaları akıcı bir şekilde anlatan yazar, eserini tamamladıktan sonra Tabgaç Buğra Kara Hakan Hasan Han'a okumuş, hükümdar tarafından çok beğenilmiştir. Öyle ki Balasagunlu Yusuf'a, Has Hacıp unvanını vermiştir. Peki, niçin beğendi hükümdar? Onu önemli kılan neydi?

Devlet adamlarına ışık tutmasına bakılacak olursa bir siyasetname özelliği taşımakta. Kutadgu Bilig Siyasetnamesi'nde hükümdarda bulunması gereken özellikler, hükümdarın halka olan sorumlulukları, yönetimde dikkat edilmesi veya kaçınılması gereken hususlar, diğer devlet adamlarının hükümdara olan sorumlulukları gibi konular âlimlerin, şairlerin ve ihtiyar kimselerin sarf ettiği sözlerle desteklenerek anlatılmıştır.

O dönemde İslamlaşmanın da etkisiyle Türkçeye, Arapçadan ve Farsçadan yeni kelimeler sıkıştırılmıştır (Bu durumu işin kolayına kaçmak olarak adlandırıyorum. Her ne kadar zenginlikmiş gibi görünse de sıkıştırılmış kelimeler, aslında Türkçe'nin fakirleşmesinden başka bir şey değildir). O dönemde Arap ve Fars kültürlerinden de etkilenilmiştir. Eserde aruz vezninin kullanılmasına karşılık hece ölçüsünün de yeğlenmesi ve Türkçeden taviz verilmemesi de -İslami terimler dışında (sayısı yüzü aşmamakla beraber gerekmedikçe kullanılmamıştır)- Tabgaç Buğra Han'ın hoşuna gitmiş olsa gerek.

Kutadgu Bilig, bireyleri ve toplumu eğitmek amacıyla yazıldığı için nasihatname görevini üstlenmiştir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus yazarın bilgisizlere değil de bilge kimselere hitap etmesidir. Bunun sebebini ise "Aklın değerini yine akıllı bilir,/ Bilgini sattığı bilgiyi yine bilgili alır. Şairin söylediği söz de böyledir,/ Aynı düşünceyi dildeki karşılığıyla anlatır. Bilginin değerini yine bilgili bilir/Akla saygı bilgiden gelir. Bilginin değerini deli ne bilecek,/ Bilgiyi nerede bulursa bilgili alacak." beyitleriyle açıklamaktadır. Güzel ahlakla ilgili çokça öğütler vermektedir. İnsanın kendini sorgulamasına da olanak sağlayan kitap, kişinin iyilikle olunca yükseldiğini; kötülükle olunca aşağıya çekildiğini gözler önüne sermiştir. İslam'ın özünde bulunan inanmışlık, ahlak, adalet, doğruluk, cömertlik kavramlarını harmanlayıp eserine yansıtmıştır. İslam medeniyetinde yetişmiş ideal insanın nasıl olacağını tanıtmak istemiştir. İdeal insan doğruluktan şaşmayan, iyilikte yarışan, kötülükten kaçınan, cömert, ilim, irfan ve takva sahibi, ibadetlerine dikkat eden, az ve öz konuşan kimselerdir.

Evrensel Ahlak Yasası'nı nesnel özelliklerin belirlediğini ileri süren Sokrates'in; "Ahlaki eylemin amacı mutluluk, kaynağı ise bilgidir. Bilgi insanları doğru eyleme, bilgisizlik yanlış eyleme götürür. Bilginin yolunu izleyen erdemli ve mutlu olur." görüşünü destekleyen tümcelelere rastlamak mümkün. Örneğin; "...Bilgi verdi, insan bugün yükseldi/Anlayış verdi, düşümler çözüldü. Tanrı kime verirse anlayış ve akli, bilgiyi/ O, birçok iyiliklere uzatır elini. Bilgiyi büyük, anlayışı ulu bil,/ Bu ikisi seçkin kulu yüceltir." Eserde en çok üstüne düşülen konu bilgidir. Bilgi güçtür. Bilgili olunca insan onu kandırmak, doğru yoldan saptırmak da güçtür. Çünkü bilgi; zihnimizde meydana gelen kalıcı değişikliklerdir, mutasyondur. Bilgi mutluluk kaynağıdır. Kişi bildikçe ve bildiğini uyguladıkça mutlu olur. Kitapta bahsedilen anlayış ise farklı görüşlere duyulan saygı, hatalara olan hoşgörü olarak tanımlamaktayım. Anlayışın kaynağı da yine bilgiden gelir. Anlayışla birleşince bilgi, o insan tamamlanır ve İslam meselesini de kalbinde taşıyorsa insan ona kut kapıları açılır. Hem bu dünya hem de ahret kutu.

Dil, bildiklerimizi aktarmada, tecrübeleri paylaşmada, anlaşmamızda önemli bir araçtır. İnsanın uygarlaşması da, barbarlaşması da dil sayesinde. Kitapta sözü geçen bir diğer konu dildir. Yazar, eserinde dilin erdeminden, kusurundan, yararlarından, zararlarından bahsetmektedir. Kitapta da sözü edildiği gibi dil insanı hem değerlendirir hem de değerden düşürür. Sözü sakınmanın, gerekmedikçe konuşmamanın önemine vurgu yapan yazar, hiç konuşmamayı da yanlış bulmaktadır. "Çok konuşan kimseye gevze denir,/ Konuşmayan kişiye dilsiz

sayılır." Ayrıca bilmediğimiz konularda konuşmaktan, ahkâm kesmekten de sakınmamız gerektiğini vurgulamaktadır yazar. Bu cahillerin, bilgisiz kimselerin işidir ki sonuçları hiç de iç açıcı değildir. Yunus Emre'nin de dediği gibi; "söz ola kese savaşı / söz ola kestire başı /söz ola ağulu aş /bal ile yağ ede bir söz!"

Gençken kolaydır her şey. Ruh ve beden dinçtir çünkü. Yaşlanınca insan elden ayaktan kesilir. Yaşama hevesini yitirmeye başlar yavaş yavaş. Yaşlılığına da vurgu yapan yazar gençliğin kıymetinin bilinmesini öğütler. Varken gençlik kuvveti, Yaşlılık gelmeden kadiri bilinmeli.

Kutadgu Bilig, içerdiği nasihatlerle hem dönemini hem de günümüzü aydınlatmaktadır. İnsanın görev ve sorumluluklarını belirleyen bir dünya görüşü sunmaktadır. Herkes tarafından kabul gören evrensel ahlak kurallarını içermesi onu sadece yazıldığı çağa bağlı kılmamış bulunduğumuz çağa ve bizden sonraki çağlara da yol göstermesini sağlamış ve sağlayacaktır. Kutadgu Bilig yazıldığı dönemde de şimdiki zamanda da başucu kitabı konumunu korumaktadır. Yusuf Has Hacıp'in İslam medeniyetini yaşaması ve yaşamayı öğütlemesi de hala canlı kalmasındaki en büyük etkidir. İslam dini insan yaşamında yardımcı ve yol gösterici kaideler sunmuştur. İslam dini sadece bir din değil aynı zamanda yaşam biçimidir. Yazarın Türkçeye, Türk töre ve geleneklerine sahip çıkmaya çalışması günümüzde de geçerliliğini korumasının bir başka sebebidir. Dilimiz bize mirastır. Atalarımızın bıraktığı mirasa Yusuf Has Hacıp'in de yaptığı gibi hatta ondan daha fazla sahip çıkmalıyız. Biz canlı olmalıyız, bize ait olanlara sahip çıkmalıyız.

KÜLT KİTAPLARDAN FİKİR VE SANAT DÜNYAMIZA KANONİK CÜMLELER...

MURAT ÇELİK

"Allah, kendisinin onları sevdiği ve onların da O'nu sevdiği bir kavim getirecektir" diyor Maide Suresi 54. ayette. O halde Allah sevgiyi kendi nefsiyle var kılmıştır. Kemâlâtın zuhuruna yönelik sevginin, şüphesiz, bütün mevcudâtın ortaya çıkışına sebep, ruhânî ve cismânî oluşumların türlerinin bağı olan sıfatî sevginin aslı olan zâtî sevgiden sonraki bir mertebesidir." (Davud-u Kayseri, Ledünni İlim ve Hakiki Sevgi, sh. 63)

"Her Biçim aynı zamanda Değer'dir de; bunun için, dil ile biçem arasında bir başka biçimsel gerçeğe de yer vardır. Bu gerçek de "yazı" dır. Hangi yazınsal biçimi alırsak alalım, genel bir "hava", isterse-niz, bir "töre" seçimi vardır, yazar da işte burada açık olarak bireyselleşir, çünkü burada bağlanır." (Roland Barthes, Yazının Sıfır Derecesi, sh. 20)

"Böylece, bütün çağdaş sanata özgü olan şu aynı zamanda hem yıkıcı, hem dirilişsel aygıt Roman'da yeniden karşımıza çıkar. Yıkılması söz konusu olan şey süre, yani varoluşun dile gelmez bağlantısıdır: İster şiirsel sürerliğin, ister romansal göstergelerin, ister yıldırının, ister gerçeğe benzerliğin düzeni olsun, düzen kasıtlı bir öldürmedir." (Roland Barthes, Yazının Sıfır Derecesi, sh. 37).

"Ayrıca, düşünce ile dilin sözde bağlantıları tersine çevrilmiştir; klasik sanatta, tümüyle oluşmuş bir düşünce kendisini "dile getiren", "çeviren" bir sözü doğurur. Klasik düşünce süresizdir, klasik şiirin tek süresi uygulamısal düzenlenişi için zorunlu olan süredir. Çağdaş şiir sanatındaysa, tersine, sözcükler bir tür biçimsel sürerlik üretirler, bundan da yavaş yavaş onlar olmadıkça olmayan bir düşünsel ya

da duygusal yoğunluk çıkar; o zaman söz daha tinsel bir yaratma çabasının yoğun zamanıdır; bu zaman boyunca "düşünce" hazırlanmış, sözcüklerin rastlantısınca yavaş yavaş yerleşmiştir. Öyleyse içinden bir anlamın olgun meyvesinin düşeceği bu sözsel şans artık bir "üretim" değil, olanaklı bir serüvenin zamanını, bir göstergeyle bir amacın rastlaşımı olan şiirsel bir zamanı içerir. Çağdaş Şiir, dilin bütün yapısını kavrayan bir farkla ayrılır klasik sanattan, öyle ki iki şiir arasında aynı toplumbilimsel amacı taşımaları dışında hiçbir ortak nokta kalmaz. (Roland Barthes, Yazının Sıfır Derecesi, sh. 41-42).

"Bu toplumda, üretici aygıt yalnızca toplumsal olarak gerekli meslek, beceri ve tutumları değil, ama bireysel gereksinim ve özelemleri de belirlemekte olduğu düzeye dek bütüncülcü olma eğilimindedir. Böylece özel ve kamusal varoluş arasındaki, bireysel ve toplumsal gereksinimler arasındaki karşıtlığı silmektedir." (Herbert Marcuse, Tek Boyutlu İnsan, Giriş yazısından).

"Üretkenlik ve etkerliği, rahatlıkları arttırma ve yayma sığısı, savurganlığı gereksinime ve yoketmeyi varetmeyi çevirme yeteneği, bu uygarlığın nesne dünyayı insanın an ve bedeninin bir uzantısına dönüştürdüğü düzey yabancılaşma kavramının kendisini sorgulanabilir kılmaktadır. İnsanlar kendilerini satın aldıkları metalarda tanımaktadırlar; ruhlarını otomobillerinde, müzik setlerinde, içten-katlı evlerinde, mutfak donatımında bulmaktadırlar. Bireyi toplumuna bağlayan düzeneğin kendisi değişmiş ve toplumsal denetim üretmiş olduğu yeni gereksinimlerde demirmişti." (Herbert Marcuse, Tek Boyutlu İnsan, sh. 8).

Bilim, sanat, ve felsefe arasındaki kökensele halka (baskıcı egemenlik ve darlık evreni içerisinde) burada yatmaktadır. Bu halka olgusal ve olanaklı arasındaki, görünürdeki ve asıl gerçeklik arasındaki eşitsizliğin bilinci, ve bu eşitsizliği kavramak ve ona egemen olmak için çabadır, içinde bu eşitsizliğin anlatım bulduğu birincil biçimlerden biri tanrılar ve insanlar, sonluluk ve sonsuzluk, değişim ve süreklilik arasındaki ayırmıdır. Olgusal ve olanaklı arasındaki bu mitolojik ilişkiden bir şeyler bilimsel düşüncede yaşamış, ve daha ussal ve gerçek bir olgusalıya yönelik olmayı sürdürmüştür. Matematik Platon'un metafiziksel idealleri ile aynı anlamda olgusal ve "iyi" olarak görülüyordu. Öyleyse nasıl birincinin gelişimi bilim olurken, buna karşı ikincilerin gelişimi ise metafizik olarak kalmıştır? En açık yanıt, büyük bir düzeye dek, bilimsel soyutlamaların doğayı edimsel olarak ele geçirme ve dönüştürme çabalarına girer ve orada gerçekliklerini tanıtlarlarken, felsefi soyutlamaların ise bunu yapmamış—ve yapamamış—olduklarıdır. Çünkü doğanın ele geçirilmesi ve dönüştürülmesi bir yaşam yasa ve düzeni içerisinde yer almıştır ki, felsefe bunu aşılıyor, değişik bir yasa ve düzenin "iyi yaşam"ına güdümlü kılıyordu. Ve bu başka düzen, ki zahmetten, bilgisizlikten, ve yoksulluktan yüksek bir derecede özgürlüğü ön gerektiriyordu, felsefi düşüncenin kökenlerinde ve bütün bir gelişimi boyunca olgusal değilken, buna karşı bilimsel düşünce ise giderek güçlenen ve evrensel bir olgusalıya uygulanabilir olmayı sürdürüyordu. Belirleyici felsefi kavramlar gerçekten de metafiziksel kılıyorlardı; yerleşik söylem ve eylem evreninin terimlerinde doğrulanıyorlar ve

doğrulanamıyorlardı" (Herbert Marcuse, Tek Boyutlu İnsan, sh. 201-202).

"Kris, şunları yazmaktadır: "Sanatın boşlukta doğmadığını, hiçbir sanatçının seleflerden ve örneklerden bağımsız olmadığını, filozof veya doğabilimciyle aynı ölçüde belli bir gelenek içerisinde yer aldığını ve belli bir sorunlar çemberi içerisinde çalıştığını uzun zamandır bilmekteyiz. Sanatçının verili bir bağıntılar dizgesi içerisindeki ustalık derecesi ve (en azından belli dönemlerde) bu bağıntıları koparmaya yönelik iç özgürlüğü, büyük bir olasılıkla sanatsal edimlerin ölçüldüğü o son derece karmaşık değerler göstergesinin öğelerine dönüşür. Geldim ruhçözümleme şimdiki değin bu bağıntılar dizgesinin anlaşılmasına pek büyük bir katkıda bulunmamıştır; sanatsal üslupları konu alan bir ruhbilim, henüz yoktur." (E. H. Gombrich, Sanat ve Yanılsama, sh. 43).

"Düşünme üzerine düşünmek, Batı' da mantık olarak inkişaf etti. Mantık, düşünmenin belirli bir tarzı üzerine hususi bilgileri bir araya getirdi. Mantiğin bu bilgileri çok yakın bir geçmişte bilimsel anlamda, üstelik kendini "lojistik" olarak

isimlendiren istisnai bir bilim çerçevesinde verimli hale getirildi. Bu bilim dalı, hususi bilimler arasında en hususi olanıdır." (M. Heidegger, Düşünmek nedir?, sh. 15).

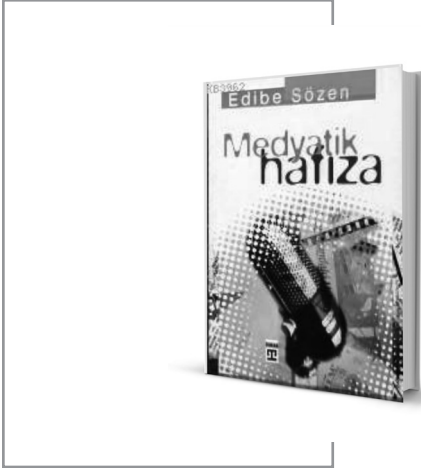
"Hakikat bütündedir bize göre. Doğu ile Batı, insan beyninin iki yarım küresi. Elbette ki başlıca kaynağımız Kur'an ve Hadisler. Ama bu iki ilâhî kılavuzun kıstaslarına ters düşmeyen her düşünceyi benimseyecek ve gözlerimizi her yandan gelecek ışıklara açık tutacağız. Önce kendi irfanımız, sonra beşerî irfanın bütünü... Unutmayalım ki, İslâm büyükleri, bir Sokrat'a, bir Pisagor'a, bir Eflatun'a tanınmamış peygamberler gözüyle bakmış ve Kur'an'ı anlamakta onların getirdiği aydınlıktan da faydalanmak istemişlerdir. Dinimizde kinin de, taassubun da yeri yoktur. İnanmış aydından beklediğimiz, Mevlânalara, Yunuslara, Hacı Bektaş Velilere yakışan bir anlayış yüceliği ve bütünü kucaklayan bir sevgidir. Kendi içimizdeki güzeli, ilahîyi sırf kendimizindir diye küçümsemeyelim. İlahî nur her yerde ve herkeste' takdir ve takdis edilmeli. Bilgiyi beşikten mezara kadar aramak, her Müslümanın başlıca vazifesi değil midir?" (Cemil Meriç, Kültürden İrfana, sh. 219).

MEDYATİK HAFIZA

HALİME NUR ŞAHİN

⇒ Edibe Sözen,
Medyatik Hafıza,
Timaş Yayınları.

Medya nedir? Medyayı yöneten insanların asıl amacı nedir? Medya her zaman bize doğruları mı yöneltir? Ben bu yazımda Medyatik Hafıza kitabında bahsedenerleri size nakşetmek istiyorum. Bizim bu bağlamda kendimize sorduğumuz ilk soru şu oluyor medya nedir? Bilgi çağında yaşıyoruz. Her mecra görsel ve işitsel bilgi ve dokümanlarla kaynıyor. Artık bilgiye ulaşmak zor değil ancak kaliteli bilgiye ulaşmak, nitelikli verileri elde etmek ve güvenilir kaynaklara ulaşmak pek de kolay sayılmaz. Medya kısaca yazılı, sesli ve görsel kitle iletişim araçları olarak tanımlanır. Ancak günümüzde o kadar geniş bir tanımı içine alıyor ki teknolojinin gelişim hızı bile bu tanımı ifade etmiyor.

Medya artık hayatımızın bir parçası olmuş durumunda çağımızda herkes eğitimden çok medyaya önem veriyor. Peki gerçekte medyatik hafıza diye bir şey var mıdır? Medyatik hafıza ne demektir? Bu sorular sırasıyla cevaplandırıldığında birinci sorunun cevabı, evet medyatik hafıza vardır. Medyatik hafıza, medya söylemi çerçevesinde, medya-insan ilişkisini bir boyutuyla ele alan bir çalışmadır. Akademik anlamda tanımlayacak olursak sosyal psikolojinin incelemeye aldığı semantik hafıza (anlama dayalı ha-

tırlama biçimi), sosyolojik olarak kolektif bilinç, medyanın dil kullanımını belirleyen medya söylemi, olayların kamu anlatılarına dönüşümü, gündem oluşturma, tarihsel anlamda yakın geçmişe ait olaylar, medyatik hafızanın tanımı için belirleyici birer etkidir.

Medyayı yöneten insanların asıl amacı nedir demiştik. Medya aslında bazı gerçeklikleri tam olarak yansıtmaz, olayları sembolleştirerek kişiselleştirir. Kişiselleştirme de gerçek kişiler değil, medyanın öne çıkarmak istediği kişiler önem kazanır. Olayın kurgusu bu kişiler üzerinde yoğunlaşır. Rüşvet, tehdit, adam öldürme gibi ana konuları bahsetmeden kendilerinin düşünmek istediği şekilde yansıtırlar. İşte tam bu noktadan itibaren medyatik bir yanılsama süreci başlar.

Peki medyatik yanılsama süreci nasıl gerçekleşir? İnsanlar medyaya neden bu kadar önem veriyor? Medya insanlara nasıl bu kadar çok sevdirebildi? Aslında dünyada her zaman diliminde savaşlar vardı fakat bu savaşlar öncelerde toplumlar arası silahlı çatışma halindeyken şimdilerde toplumlar arası düşünce çatışması haline gelebildi diyebiliriz. İnsanlar küçük yaşlarda medya ile tanıştı ve çocukken bilinçaltımıza medyanın insanı eğlendirdiği ve ulaşmak istediğimiz her bilgiye kolayca ulaşabildiğimizi gösterdiler. Bunlar medyanın iyi yönleri. Yetişkinlik zamanlarında emellerini yavaş yavaş gerçekleştirmeye başladılar. Tüm dünyayı ilgilendiren konuları kendi düşünceleri doğrultusunda bize aktardılar ve biz bunlara kesin doğruluğunu bilmeden inandık çünkü medya artık hayatımızın bir parçası haline gelmiş durumdaydı. Baudrillard'ın deyimiyle 'Gibiler dünyasında; hiçbir şeyin aslının olmadığı, her şeyin si-

mülasyona (bir gerçekliğin benzeri ya da sahtesi) dönüştüğü bir dünyada insanlar, bir aldatma ve yanılsama süreci yaşarlar. Medya bu süreç içinde başrolde. Hiçbir şeyin aslı yoktur, her şey simülasyondur.' Medya dünyasına yaptığı bu eleştiriyi kitlelerin manipülasyonu şeklinde ifade edebiliriz.

Şu anda medyaya o kadar çok bağlanmış durumdayız ki medyanın yanılsalarını görmezden gelebiliyoruz. Medyanın iyi yanlarının olması onun yanılsama çağının bir göstergesi değildir. Kesinliğini bildiğimiz gerçekliklerin medyada yanlış söylenmesi yanlış olduğu anlamına gelmez. Düşünce çatışması içerisindeyiz ve bizim toplumu ilgilendiren konularda ufak bir şüphe duymamız bile onların amaçlarına ulaştığının bir göstergesidir. Bu şüphe büyür ve asıl kaynaklardan araştırılmadan yazılan yazılara inanırsak vay halimize. Çünkü medyada herkes söz sahibi ve herkes yalan yanlış bilgiler yazabiliyor. Bu durum aslında bir toplumun diğer toplumun düşüncelerini manipüle ederek toplum üzerinde baskı kurmaya yol açıyor böylelikle toplum diğer toplumun üzerinde kolayca hâkimiyet kurabiliyor. Biz medyayı her yönüyle tanıyıp onun vereceği zararları bilerek buna engel olmalıyız, medyanın bizi yönetmesine izin vermemeliyiz.

Medyatik Hafıza kitabının bize anlatmak istediği asıl şey medya her zaman gerçeği yansıtmayabilir. Unutmayalım medyada herkes söz sahibi olabiliyor. Medyanın kendi benliğimizi unutturmasına izin vermemeliyiz.

Edibe Sözen'in Medyatik Hafıza kitabında bize anlatmak istediği şeyleri umarım size aksettirebilmişimdir.

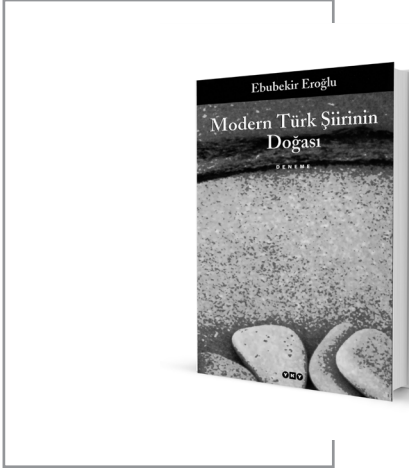
İyi okumalar.

MODERN TÜRK ŞİİRİNİN DOĞASI

ELİF EBRAR KESKİN

⇒ Ebubekir Eroğlu,
Modern Türk Şiirinin Doğası,
Yapı Kredi Yayınları.

şairlere kulak verip şiire niyet ettiğimiz bu süreçte, Sezai Karakoç'un "edebiyat yazıları"nın ilki olan "medeniyetin rüyası rüyanın medeniyeti şiir" kitabı ile, ilk sayıda geçirdiğimiz zorlu mülahaza önümüze yeni bir eser çıkararak bu mecradaki istikrarımızın gerekliliğini fark ettirdi.

sesini bulmuş bir şair olmasının yanı sıra, anlam arayışının merkezine insanı koyarak fikri alt yapısını bu temel üzerine inşa eden Ebubekir Eroğlu, "Modern Türk Şiirinin Doğası" isimli eseriyle şiir ve şair ile olan sıkı münasebetini okuyucusuna sunuyor. bu anlamda Sezai Karakoç'un kanonik metin değerinde olan edebiyat yazılarının ardından bu eserin incelenmesi, şiire haliyle oradan da insana bir adım daha yaklaşabilmek için zaruridir.

kitaba derinlemesine bir yolculuğa başlamadan önce küçük çaplı bir karşılaştırma ile adı geçen iki eser üzerine düşünelim. edebiyat yazılarının genel muhtevasına baktığımızda, "şair, şiirde insan, fizikötesi ve sanatçı, şair ve gelenek, şiirin oluşumu, şiir ve mantık" gibi başlıklar üzerinden ilerleyen bir fikinsel

süreç mevcutken, Ebubekir Eroğlu'nun çalışmasını dört bölüme ayırıp "geleceğin tek katmanı" isimli makalesiyle başlaması meseleye olan vukufiyetini gösteriyor. ilerleyen sayfalarda, eserin en uzun ve kapsamlı bölümü olan ikinci kısımda moderniteyle hesaplaşan yirminci yüzyılın şair ve şiiri uzun uzadıya mesele ediliyor. "modernizme kuşbakışı" isimli denemesine yer verilen üçüncü bölümde ise modernizm kavramını algılama problematiklerimiz üzerinde durulmuştur. "şiir,gençlik,yaşlılık,vs." isimli son denemeyle de bugün ve yarına kılavuz olacak kısa ve öz bir yazıyla eser tamamlanmıştır. bu anlamda iki eserin farklı çizgileri takip ettikleri düşünülse de, birbirlerini çok kez tamamlar nitelikte oldukları söylenebilir. Karakoç, daha çok, yalın bir katmanda şiir ve şairin düşünsel arka planını ele alırken, Eroğlu, meseleye olgusal açıdan yaklaşır, modern Türk şiirinin genel çerçevesine yeni bir bakış açısı getirmiş ama bunu yaparken kronolojik malumat yığınınına dönmekten eserini itinayla sakınmıştır.

çağın bilincini temsil görevini şiirin ve şairin omuzlarına veren Eroğlu, çağımızın parçalanmış bilincini aşmak suretiyle, 'ruhsal bütünlüğe', 'ilk insanın saflığına', ve 'kendisini nasıl bir sonun beklediğini bilemediğimiz son insanın gün görmüşlüğüne' şiirden başka hiçbir yolla ulaşamayacağımızı söyler. ona göre şiir, insanı ve diğer tüm varlıkları ontolojik bir bütünlük içinde anlamlandırma imkanı sunar. eşyayı, hakikat bilincine bağlı anlamlı bir dünyanın parçaları olarak gören Eroğlu, insanın ona yönelimi ile anlamını dışa vuracağını ifade eder. bu anlamda kendi şahsi seçimlerinde önem verdiği şairlerin, kendi

insanımıza, onun yaşama süreçlerine dikkat eden şairler olduğunu belirtir.

eserin ilk bölümü olan geleceğin tek katmanı isimli yazı, klasiklere duyulan ilgi ile gelenekçi tutumun her zaman örtüşmeyeceği belirtilerek başlar. Eroğlu'na göre "klasiklerle ilgilenmek orijine ulaşma isteğinin sonucudur. geleceğe duyulan ilgi ise, bir süreçle sınırlı kalabilir." şiir alt başlığıyla gelenek meselesinin konu edinildiği bir yazının başında bu ayrımın yapılması metnin sıhhatine bir işarettir. eski şiirin hala yankılanan sesinin duyulduğu modern şiirimizde, şair bir yandan geleceğin negatif çağrışımlarına kapılıp gösterdiği tepki, diğer yandan şiirine daha farklı bir sunuş, söyleyiş biçimi getirerek bir tür kayıtsızlık içinde gelenekle irtibat kurmanın derdi arasında sürüklenmektedir. Eroğlu'nun da eserinde, bu arada kalışın mücadelesini veren şairin sorularını gün yüzüne çıkardığını söyleyebiliriz.

muhayyilenin devamlılığına ve bütünlüğüne vurgu yapan Eroğlu, geleceğin tek katman haline getiren özsel nitelikler üzerinde durmaktadır. gelenek kavramını, 'ritmin geçtiği yollar' olarak ifade ederken "ritmin geçmişi"ni ilk, "bir dil içinde oluşmuş bütün şiire her hangi bir noktadan bakmakla görünen sahaya"yı ikinci, "dil içindeki bütün edebiyat değerlerinin anlamını bulduğu uygarlık alanı"ni üçüncü katman olarak belirler. ve bu üç katman halinde açıklananların tek bir bütünlük içinde aranabileceğini belirtir.

edebiyat dillere göre sınıflandırıldığı gibi şiir de dil içinde oluşur. buradan yola çıkarak insanın algılama ve duyum tarzını konuştuğu dile bağlayan Eroğlu, şiirin oluştuğu duyum tarzının şiirin

içinden olmasına rağmen şiire kaynaklık eden temel fikrin dilleri aşan bir alana sahip olduğu fikrini öne sürer. bu anlamda aynı uygarlık değerlerinin de farklı dillerden zuhur edişini buna bağlar. burada Eroğlu, yazı çerçevesinde detaylandırmamız mümkün olmayan iki kavramsal sınıflandırmadan bahseder. bu sayede farklı uygarlık ve dillere ait olan birçok şiiri yalnızca şiir olması hasebiyle aynı katmanda değerlendirir. bunlardan birisi konuşma ağırlıklı şiir iken diğeri hayal ağırlıklı şiir olarak öne sürülmektedir. tanımlamayı Eroğlu'nun kendi cümlelerine bırakmakta fayda var. "konuşma ağırlıklı olan bereketli bir duyumun arkası gelmez bir söz ırmağına dönüşmesinden, dudakucu laf yığınlarıyla günübirlik bir şeyler kotarmaya kadar gidebilir. hayal ağırlıklı olan ise hayatı kucaklayan ve algısını ayırtılarda bütünleyebilen sıhhatli bir muhayyilenin verimlerinden, ikinci bir kişiyi ilgilendirmeyecek ölçüde şahsi aforizmalara kadar derecelenir."

ikinci kısım olan, aynı zamanda esere ismini veren denemelerde 1900'lü yıllar ile başlayıp 1980'li yıllar arasının şiir ve şairi eleştirel bir gözle süzgeçten geçiriliyor. bu süreçte, avrupanın modernleşme karşısında çektiği sancuların bizde bir benzerinin 'var olmak' kaygısı ile yaşanmakta olduğunu belirten Eroğlu bu yılların başlarında, "sadece iyi şiir" okumak isteyen birine verilecek isimlerin azlığını belirtmektedir. buna karşın eski ile yeni şiir taraftarları tercihleri fark etmeksizin aynı zayıflıkta eser vermektedirler. Eroğlu'nun problemin temellerine inerek öne sürdüğü yenilenme kavramı ve eksikliği işte bu zayıflığın sebebidir. parçalanmış bir kimlik sahibi

olan şairin muhayyilesi de parçalanmış durumdadır. muhayyilede tutar ve devamlılığın görülmediği bu süreçte yenilenme kaçınılmaz ihtiyaçtır. "şiir dilinin yakalanması" tanımını öne süren Eroğlu'na göre, bizim modern süreçte yaşadığımız başkalaşım, avrupadan farklı olarak yalnızca sanayileşmeyle paralel modern şehir hayatının gelişmesi değil, şairlerimizin yönelmiş oldukları dünyayı şiir dili içinde yakalayamamış olmasından kaynaklıdır. Eroğlu şiir dilini "başka bir toplum yapısı içinde de olsanız, kelimeleri bütün çağrışımları ile alabilmek ya da tanıyabilmek" cümleleriyle ifade eder. bu anlamda şiirdeki değişime kapsayıcı bir bakışla yaklaşan Eroğlu'nun, modern şairin yabancılığını dil, kültür ve değişim gibi kavramlar üzerinden şiir dilindeki kayba bağladığını söylersek yanlış olmaz.

eski şiir ile olan münasebetimizin tüm etkenlere rağmen koparılmayacağını düşünen Eroğlu "bizim şiirimize tarihsizliği kimse yakıştıramamıştır. ve yine kimse köklü bir şiir geleneğimiz olduğunu söylemekten geri durmamıştır." cümlelerinin ardından bunun psikolojik bir ihtiyaçtan doğduğunu söylese de içten gelen bu devinimin, Türk şiirinin genel muhtevasındaki etkisi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. buradan yola çıkarak, Eroğlu bir dönemdeki şiirin köklerine eğilmek için 'o gün teneffüs edilen şiir ortamının ve o ortamda yazılan ve okunan şiirin çağrıştırdığı sınırları belirleme'nin en gerçekçi ve sıhhatli yol olacağını belirtir. aksi takdirde kök arayışı ya ölçü kabul edilen bir durumu esas alan hedeflerle ilgilenmekten öteye gidemeyecek ya da edebiyat tarihinin konusu olacaktır.

modern Türk şiirin doğası isimli denemede Eroğlu, son olarak Türk şiirinin 1970'ten sonra geçirdiği safhalarından ayrıntılara girmekten sakınarak bahsetmiştir. bunun sebebinin, 70'li yıllarda ayrıntıların bol merkezli bir sahada, ve eşit seviyedeki bol örnek üzerinde dağılmış olmasına verir. "şiir dilinin siyasal beklentilere ayarlanmasını" eleştiren Eroğlu'na göre şiir dünyasının kavramlarıyla açıklayabileceğimiz saha, çok sınırlı ve genel tutumdan ayrı bir yeri teşkil etmiştir. kişisel bir sebep olarak da kendinin bir bilim adamı ya da eleştirmen olmadığını belirtmesi ve şair kimliğini ön plana çıkarmış olması önemlidir. burada işleyişin genel mantığı göz önünde bulundurulmadığı takdirde ayrıntı bilginin fazla bir işe yaramayacağını da belirtir. 'olgular arasındaki bağlantıyı ya da kopmaya sebep olan ögeyi' görmediğimizde kronolojik bilgi bir anlam ifade etmeyecektir. buradan yola çıkarak, Eroğlu'nun dün ve şimdiyi anlatırken kullandığı bu yaklaşım incelemelerine duyacağımız güveni veriyor olmasından daha önemlisi, olgulardan yola çıkarak yazılmış bu eserin, zamanı saf dışı bırakmadan fakat zamanın üzerinde çıkarımlarda bulunarak kalıcılığını koruyacağını, yalnızca dün ve şimdiye değil yarına da kılavuzluk yapacağını gösteriyor.

kitabın üçüncü bölümü olan modernizme kuş bakışı isimli denemede Eroğlu, modernizm kavramını algılama problemlerimiz üzerinde durarak, süreç boyunca anlam ve değer taşıyan öğeleri, yüz yıllık şiir verimimizden süzerek çıkarır. ona göre en emin yöntem budur. ancak yöntem ne olursa olsun, yalnızca tanımlardan yola çıkarak ilerlemekten itinayla kaçınıp, şiir veriminin kendisini,

yani metni öncelemeyi zaruri görmektedir. aksi takdirde büsbütün şiirin dışında kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalacağımızı belirtir.

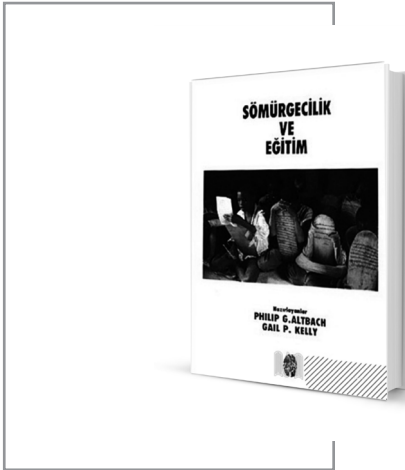
son bölüm olan 'şiir, gençlik, yaşlılık, vs.' isimli denemeye, Ebubekir Eroğlu kitabını hak ettiği noktaya ulaştırmıştır. burada şiirin bir gençlik meselesi olmadığını defaten belirten Eroğlu, bütün büyük eserlerin temelinde gençken kurulmuş sağlam bağlar olduğunu vurgular. "gençtir olur böyle şeyler" yaklaşımının, sayılmayacak kadar çok başlangıç ve gençlik şiirinin yazılmasına sebep olduğunu burada da düşünsel birikimdeki yetersizliğin ve şiir eleştirisindeki zayıflığın payının büyük olduğunu altını çizmektedir.

kitabın dikkatlerimizi topladığı nirengi noktasının ve dışardan bakan gözlere görünmeyecek olan amacına vurguda bulunmak için bir başka şairin "şiir nedir?" sorusuna vermiş olduğu cevabı yazımızın sonuna bırakıp, şiirin doğması için bizim de merdivenden inmemiz ve yanımızda bir arkadaşımızın olması gerektiği hatırlatarak yazımızı bitiriyoruz. "iki arkadaşın genişçe bir merdivenden indiklerini düşünelim. bir tanesinin ayağı kayıyor ve düşüp merdivenlerden yuvarlanmaya başlıyor ve durduğu yerde hareketsiz yatıyor. yanındaki arkadaşı tabi korkuyla, telaşla ve heyecanla yanına gidiyor ve arkadaşını omuzlarından kaldırıp "Bir şey söyle! Bir şey söyle!" diyor. işte o düşen arkadaş, gözlerini açıp bir şey söylüyor. o söylediği, şiir işte. ne söylediği önemli değil "Bir şey söyle!" sözünü işitmiş olmasından dolayı bir şey söylüyor. o söylediği şey kendi canlılığını gösterdiği gibi arkadaşının da yüreğini ferahlatıyor. işte şiir budur ve başka bir şey değildir."

SÖMÜRGEÇİLİK VE EĞİTİM

RUKİYE KÜREK

Philip G. Altbach - Gail P. Kelly
⇒ *Sömürgeçilik ve Eğitim*,
İnsan Yayınları.

Sömürgeçilik denince akla Batı'nın gelmesi anormal bir durum değildir aslında. Batı'nın insana, topluma ve doğaya yaklaşımını belirleyen ilkelere yakından bakınca neden sömürgeçlikle Batı'nın birbirine çok yakıştığını anlayabiliyorsunuz.

Bakmayın siz Batı'nın hümanizm ve uygarlık reklamı yaptığına. Hümanizm makyajını biraz kazırsanız altta merhametten yoksun pragmatist bir zihniyetin ve metafizikten yoksun seküler bir dünya tasavvurunun sırtıttığını göreceksiniz.

Bu yüzdendir ki "ilahi" olanı değil, "beşeri" olanı merkeze alan Batı, birçok değeri işine geldiği gibi kullanmış, kendi çıkarları doğrultusunda sömürüyü araçsallaştırmıştır.

"Testinin içinde ne varsa dışına da o sızar" misali birçok Batılı düşünür, Batı'nın mantalitesini özetleyen aynı zamanda da sömürgeçliği meşrulaştıran söylemleriyle adeta sömürgeçliğe giden yollara taş döşemişlerdir.

Bu meyanda Machiavelli'in "Amaca giden her yol mübahtır", Francis Bacon'ın "Bilgi, güçtür" ve Thomas Hobbes'un "İnsan, insanın kurdudur." sözlerini hatırlayalım...

Uzun yıllar Afrika'dan Hindistan'a, Asya'dan Amerika kıtasına kadar birçok coğrafyayı fiili olarak sömüren Batı, bir süre sonra değişen koşullar nedeniyle fiili sömürünün daha maliyetli olmaya başlaması sonucu sömürdüğü yerlerden çekilmiştir.

Ancak bu çekilme, yerel toplumların haklarını iade etme şeklinde değil, geride kendine kuklalık yapacak yöneticiler ve bu yöneticileri üretecek sistemler ikame edecek şekilde olmuştur.

Bu sistemlerden biri de eğitimidir.

İşte gerek sömürge esnasında gerekse sömürge sonrası dönemde tesis edilen eğitim sisteminin işlevlerine ve amaçlarını anlamak için incelenmesi gereken çalışmalardan birisi de Philip G. Altbach ve Gail P. Kelly'in birlikte hazırladığı "Sömürgecilik ve Eğitim" kitabıdır.

Kitap; sömürgecilerin, uyguladıkları eğitim politikalarıyla hegemonyaları altındaki milletlerin kültürlerini ve milli değerlerini yozlaştırma ve asimile etme politikalarını ortaya koymayı amaçlıyor.

Kitabın ilk bölümünde Sovyetler Birliği zamanında uygulanan eğitim politikaları incelenmiştir.

Bilindiği üzere Sovyetler Birliği, sınıflar arası eşitsizliği yok etmek ve toplumsal adaleti sağlamak iddiasını güden sosyalizmi bir yönetim ideolojisi olarak benimsemişti.

Kitaba göre Sovyetler Birliği, yönetimi altında bulunan farklı etnik köken ve inanç mensubu halkları, güya sınıfsız toplum oluşturma adına Rus kültürü

içinde eritmeye çalışmıştır. Toplumların milli kültürünü, dilini ve değerlerini yok sayarak onları Rus kültürü içinde asimile etmeye çalışan bir eğitim sistemi denenmiştir. Bu durum toplumların eşitliği temeline oturan sosyalizmin evrensel bir kültür üretme iddiasıyla çelişmektedir.

Kendilerini meşrulaştırmak ve böylece çeşitli etnik gruplarla olan anlaşmazlıklarını azaltmak için Sovyetler, eğitimin yeni sosyal düzen için politik bir sosyalleştirme aracı olduğunu söylüyor ve uyguluyordu.¹ Milli dil ve milli kültür yok edilmeliydi, çünkü bunlar eski toplumsal düzenin taşıyıcısı idiler ve sosyalizmin yerleşmesini geciktirebilirlerdi.

Sovyetlerde eğitim, insanın tüm özgünlüğü ve özgürlüğü ile yaratılışından getirdiği potansiyellerini geliştirme süreci olarak değil, devrimi ve devrimin kazanımlarını içselleştirecek bir araç olarak gördüler. Lenin'in dediği gibi, "Öğretim olmadan bilgi olmaz ve bilgi olmadan da komünizm olmaz"²

Sosyalizm ve komünizm ideolojisi, her ne kadar liberalizm ve kapitalizme bir tepki olarak doğmuşsa da sonuçta beşeri bir sistemdir. İçinde insan ve toplum fitratına aykırı birçok tutarsızlıklar vardır. İster kapitalizm olsun ister sosyalizm olsun bütün bu beşeri ideolojiler, kendi yaklaşımlarını "mutlak" kabul ederler. "Halka rağmen halk için" en iyisini düşündüklerini iddia ettikleri için dayatmacıdırlar. Dayatma yöntemleri farklı da olsa sonuçta insanı belli kalıplar dâhilinde düşünmeye ve yaşamaya zorlarlar. Bu dayatmanın yollarından biri de ideolojileri doğrultusunda standardize edilmiş eğitimidir.

Sovyetler de kendi ideolojileri doğrultusunda standardize ettikleri eğitimle, gerek doğrudan tahakküm ettikleri halkları gerekse temas ettikleri toplulukları, merkezde Rus kültürü olmak üzere dönüştürmeye ve sömürmeye çalıştılar.

Aslında ister Batı olsun, ister Rus olsun, aktörler değişse de sahnede oynanan oyun hep emperyalizmdi.

Kitabın Afrika bölümünde şu soruların cevabı aranır: Afrikalılar sömürü sisteminin ne kadar farkındaydılar, yeterince direnebildiler mi, sömürgeciler fiziki olarak gittikten sonra zihinlerinde kalan celladına âşık olma sendromuyla baş edebildiler mi?

Afrika, topraklarının zenginliklerinden dolayı beyaz adam tarafından hoyratça sömürülmüş, hunharca kültürel ve insani katliama maruz kalmıştır. Bu durumdan kurtulmak için ya yeterince direnmemiş ya da yanlış analitik değerlendirmeler yapmıştır. Bu ise özgürlük ve çözüm noktasının gerisine düşürmüştür.

Çoğu Afrikalı, sorunlar için dış güçleri suçlarken çözümleri de dışarıdan almaya devam eder. Ugandalı toplum felsefeci Okot P'Bitek'in dediği gibi: "Kolonyalistleri, emperyalistleri ve neo-Kolonyalistleri suçluyoruz; hem Moskova hem de Pekin'den komünistleri suçluyoruz ve temsilcileri kovuyoruz. Amerika ve CIA'yı suçluyoruz... Tezat olan şey, yabancı uzmanların ülkeye beyaz karıncalar gibi üşüşmesi. Ekonomik danışmanların, askeri danışmanların ve güvenlik danışmanlarının liderlerimizin etrafını kuşatması çok garip..."³

Afrika'nın sorunlarına getirilecek çö-

zümün adresi yine Afrika'nın kendi dinamikleridir. Okot P'Bitek, ithal çözüm arayışlarını eleştiriyor ve şunu söylüyor: "Kendi Toplumsal hastalıklarımızın çoğu yereldir; sorunlarımızın başlıca çözüm kaynağı yerlidir. Bunların kökleri Toplumsal düzendedir. Temel çözümler, ithal edilemez; bunların, özel alanlar için geçerli kaynakların yeniden düzenlenerek ele alınması gerekir"⁴

Köklü değişiklikler ve çözümler toplumların daima içinde, kendi özünde saklıdır. Öz ithal edilemeyeceğine göre sömürüden, yozlaşmadan gerçek anlamda kurtulmak isteyen toplumlar kendi köklerine inmek zorundadır.

Aslında Batı, geldiği noktaya sadece kendi medeniyet birikimleriyle gelmedi, gelemezdi. Çünkü sömürgeci bir medeniyetin çalarak, el koyarak ve gasp ederek elde ettiği zenginlik, bir gün geldiği hızla elinden çıkıp gidebilir. Batı, sahip olduğu zenginliği ve hegemonyayı devam ettirebilmek için bir zamanlar doğrudan sömürdüğü toplumlara, "gönüllü köle" üreten eğitim sistemleri armağan bıraktı. Mağdur ülkeler, kendi ayakları üzerinde durmak istiyorlarsa önce eğitim sistemlerini gözden geçirmeliler.

Eğitim üzerine yoğunlaşan sömürge yönetimi, değiştirdikleri ve yerleştirdikleri her şeyin kalıcı olmasını arzu ederler. Çünkü bin bir çaba ile yaptıkları, kısa süre içinde yenide eski haline döndüğü takdirde bu onlara zaman ve sermaye olarak pahalıya patlayacaktır. Bu ise emellerine vurulmuş bir darbe olacaktır. Sömürgecilerin, sömürdükleri ülkelerde ikame ettikleri eğitim sisteminde ısrarla uyguladıkları politikalarından biri de "yatılı okul" projesidir.⁵ Bu uygulama

sömürge eğitimi için ideal bir kurumdur. Çünkü evlerinden uzun süre ayrı kalan öğrenciler, asimile süreçlerini hızlı bir şekilde tamamlamaktadır. Aileleri aracılığıyla kültürel değerlerini henüz içselleştirememiş ve yabancılaştırıcı etkilere açık hale gelmişlerdir. Sömürgeciler böylece işlerini daha uzun süre garanti altına almışlardır.

Liberal Sömürgecinin seçimi iyi ile kötü arasında değil en kısa yoldan kötü ve hasta olma arasındadır.⁶ Yani liberal sistem uzun konuşmayı sevmez. Ne söyleyecekse ve ne yapacaksa tek seferde yapar. Acımasızca... İnsanı tüm değerlerinden koparana kadar yapar. Ezilmiş halklar buna karşı koymak için kendi medeniyet köklerinin bilgisine ve bilincine sahip olmalıdır.

Hindistan ve Afrika, insani ve yer altı kaynakları olarak zengindi ama idari, ekonomik ve siyasi anlamda küresel masada yer alamıyordu. O zaman tarih sahnesinden ya tamamen yok olacaktı. Fiziken var ama kültürel özleleriyle yok olacaktı. Batı için ikinci tercih daha masrafsız ve zahmetsiz olacaktı. Yani kolu kangren etmeye gerek yoktu. Kolu uyuşturup kendine hizmet hale getirmek kolay olacaktır. Ayrıca Batı, yaptığı bu işten kendine bir kahramanlık payesi bile çıkardı. Medeniyetten yoksun, eğitimden bir haber olan Afrika ve Hindistan'a medeniyet ihraç etmişti. Yani onları modern dünyaya entegre etmişti!

Tabii gerçek bunun tam aksine. Kitapta verilen örneklerden yola çıktığımızda görülecektir ki Batı, sömürdüğü ülkelerin değerlerini çıkarları doğrultusunda yozlaştırıp onları kültür felcine uğratmaktadır.

KAYNAKÇA:

¹ Philip G. Altbach - Gail P. Kelly " Sömürgecilik ve Eğitim" Sayfa 21

² Philip G. Altbach - Gail P. Kelly " Sömürgecilik ve Eğitim" Sayfa 22

³ Philip G. Altbach - Gail P. Kelly " Sömürgecilik ve Eğitim" Sayfa 75-76

⁴ Philip G. Altbach - Gail P. Kelly " Sömürgecilik ve Eğitim" Sayfa 76

⁵ Philip G. Altbach - Gail P. Kelly " Sömürgecilik ve Eğitim" Sayfa 101-102

⁶ Philip G. Altbach - Gail P. Kelly " Sömürgecilik ve Eğitim Sayfa 124

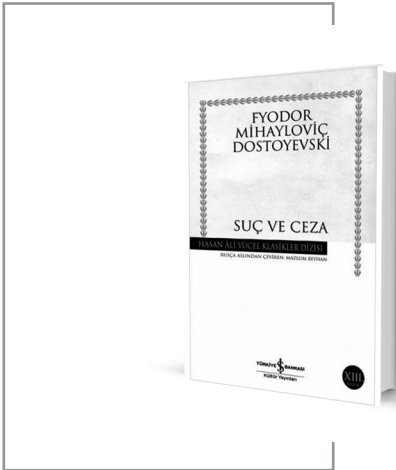
DOSTOYEVSKI'Yİ ANLAMAK: "SUÇ VE CEZA"

ESİLA EROL

Rus edebiyatının psikoloji yazarlarından en iyisi Fyodor Mihayloviç Dostoyevski. Onun eserleri insanlarda bilinç dışı gerçekleşen davranışların sonrasında içte kopan fırtınaların bizlere yansıdığı halidir. İnsan onun gözünde hep anlaşılması zor bir varlık olmuştur. Bazen akıllı bazen bir aptal, bazen merhametli bazen bir vicdansız; bir yandan fedakâr diğer yandan bencil bir varlık... İşte Dostoyevski'yi tam olarak burada keşfetmeye başlıyoruz. Gözlemlerini, duyduklarını ve en önemlisi de kendisini yazıyor. Hayatını eserlerinde bir bir yansıtıyor bizlere.

Yazarımız girdiği yasa dışı olaylardan dolayı idam cezasına çarptırılıyor fakat bu ceza kürek cezasına çevrilerek Sibiry'a sürgüne gönderiliyor. İşte Dostoyevski dünyaca bilinen klasiği "Suç ve Ceza'yı" sürgünde geçen hastalıklı, zor günlerin ardından kaleme aldı. Bazen yazarımız iyi ki sürgüne gönderilmiş de idam edilmemiş diyorum. Suç ve Ceza, Karamazov Kardeşler, Budala... İnsanın en derin arzularını ve korkularını işleyen romanlar. Dostoyevski'yi ve romanlarını tanımamak eminim insanlık için büyük bir eksiklik olurdu.

Asıl başlığımız kitabın içeriğine gelecek olursak, Suç ve Ceza, akıl ve vicdanın en soğuk savaşını anlatır bizlere. 19.yı Petersburg'un sefilliği içinde hukuk okumaya çalışan karakterimiz yoksulluk sebebiyle öğrenimini yarıda bırakıyor. Bu karakterimizin, Raskolnikov, ruh hali roman boyunca bizlere sayfalarca anlatılır. Bu sebeple psikolojik bir roman olarak tanımlayabiliriz. Raskolni-

Dostoyevski,
⇒ *Suç ve Ceza*,
Türkiye İş Bankası Yayınları..

kov'un tefeci kadına rehine vermesiyle kitabın akışı başlar. Bu tefeci kadın aslında iğrenç bir yaratıktır Rodya'nın gözünde. (Bu arada Rodya Raskolnikov'un kısaltması) İnsanların kötü zamanlarından faydalanan iğrenç bir yaratık... Bu esnada Raskolnikov'un aklında bazı sorular cevap bulmaya çalışır: "Dünya'da onun varlığı gerçekten de değerli mi? Napoleon kendi idealleri uğrunda sayısız cana kıyma hakkına sahipse ben neden böyle bir hakka sahip olmayayım? Neden kendimi sefilliğin içinden tefeci kadını öldürüp parasını alarak kurtarmayayım? Buna hakkım yok mu?" Bu satırların ardından Nietzsche'nin felsefesi aklımıza geliyor. Kendisi 19.yy Alman filozofudur. Nietzsche'ye göre insanlar sıradan ve üstinsan olarak ikiye ayrılırlar. Üstinsan soylu, güçlü ve yönetici kesim; sıradan insan ise bu kesimin hâkimiyeti altında bulunan tabakadır. Üstinsanlar sıradan insanları ezebilme, onları hor görme hakkına sahiptir. İşte tam da bu noktada aklımıza Raskolnikov geliyor çünkü tefeci kadını öldürebilme yetkisini kendinde buluyor. Kendini üstinsan tabakasında görüyor. Fakat bu düşüncenin yanlışlığını şüphesiz hepimiz biliyoruz çünkü bir insan ne olursa olsun başka bir canlıya zarar veremez, vermemeli. "Merhamet kulluğun zarif bir gömleği ve hiç çıkarılmamalı."

Kendine sorduğu soruların ardından kahramanımızda suç işleme eğilimi oluşur ve yavaş yavaş cinayeti tasarlamaya başlar. Aslında Rodya bu cinayet düşüncesinden ilk başlarda rahatsız olsa da sonra yaptığı kötülüğün daha iyi bir dünya yaratacağı düşüncesiyle rahatlar. Dostoyevski işte tam da burada duraklamamızı sağlıyor. "Acaba suç işleme içgüdüğü insanda doğuştan var mıdır yoksa suça iten toplumsal koşullar mıdır?" Bana göre her

birimiz potansiyel birer suçluyuz. Fakat bunun bir tetikleyicisi olmak zorundadır. O da "toplum"dur. Yani suçu tek taraflı olarak değil bütüncül açıdan incelemeliyiz.

Raskolnikov parasızlığın verdiği çaresizlik ve topluma yarar için kadını öldürmeye karar verir ki öyle de olur. Fakat işler planlandığı gibi gitmez. Bir cinayetin korkusunu yaşarken iki insan canına kıyar kahramanımız. Dostoyevski cinayet anını ve sonrasında yaşananları büyük bir gerçeklikle sunuyor bizlere. Yaşanan gerilimi, korkuyu hissediyoruz. "Acaba ben olsam ne yapardım?" demekten kendinizi alamıyorsunuz. Suçluluk duygusunu biz de yaşıyoruz Rodya ile birlikte.

Romanın akışında Rodya meyhanede tanıştığı Marmeladov'un ölümü üzerine tüm parasını onun ailesine veriyor. Mütihş bir acıma duygusu hissediyor onlara karşı, en başta da Sonya'ya karşı. Burada insanın iki temel yönünü de görüyoruz Raskolnikov'da: İyilik ve kötülük. Aynı bedende birleşmiş iki zıt kutup.

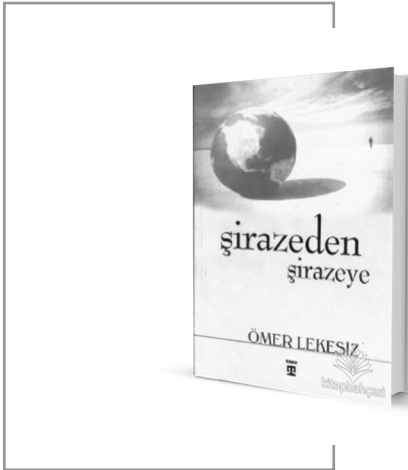
Cinayetlerin ardından Rodya günden güne daha da kötü duruma geliyor. Rüyalarında sayıklıyor, hastalığa yakalanıyor, ani davranışlar sergiliyor. Akli yaptıklarını onaylıyor ama vicdanı yakasını rahat bırakmıyor. Ve en sonunda da suçunu itiraf ediyor kahramanımız. Çünkü daha fazla acı çekmeye dayanamıyor. Ve böylece cezanın sadece kanun maddeleriyle sınırlı olmadığını da öğreniyoruz. Çünkü roman boyunca Rodya'nın çektiği acıları en derinde hissediyoruz. Romanımızın sonunda Raskolnikov Sibirya'ya sürgün edilir. Sonya da onunla birlikte gider ve onu hiç yalnız bırakmaz. 19.yy Rusya'sında inanç karmaşası içinde olan Petersburg'dan kopan Raskolnikov, doğru yolu bulur. İncil, hayatında yeni bir kapı aralar...

ŞİRAZEDEN ŞİRAZEYE

GÜLSENA ÇINAR

Ömer Lekesiz,
⇒ *Şirazedden Şirazeye*,
Timaş Yayınları.

Edebiyat eserlerinin eleştirilerinin yüzeysel bir şekilde yapıldığı ve tek kritik noktanın akıcılık olduğu şu günlerde edebiyatın gerçek amacına hizmet etmediğini söylemek mümkün. Özellikle 20. yüzyılda yazılmış edebiyat eserlerinin sindirilmesi kolay değil. Hala keşfedilmemiş birkaç satırı olan bu eserlerin akıcı olmadıkları iddiasıyla bir kenara atılması üzücü. Eleştirmenlerin edebiyatın ne denli hassas bir konu olduğunu kavramaları ve edebiyatın yapabileceklerini keşfetmeleri için bu kitap bir yol gösterici niteliğinde. Lekesiz 'in "İflah olmaz bir muhalif Refik Halid" ve "Tatlı sert muhalif Halide Edip" in eserlerini 20. yüzyılın tüm şartlarıyla ele alması güzel bir örnek teşkil ediyor. Bu yazar-

ların romanlarında tüm çıplaklığıyla toplumun birebir yansımasını ve dönemin zihniyetini görmek mümkün. Kurtuluş Savaşı'nın getirdiği mücadele ve ihtilaf, batılılaşmayla doğan yeni zihniyetler ve kültürel şok. Tüm bunlar sancılarla kıvranan bir milletin doğurduğu eserlerdir.

"Yahu olaysız hikâye mi olur?" diyenlere muhtelif olarak durum hikâyeciliğine de değinmiş Lekesiz. Lakin hikâye denilince en çok düşülen hataya, şatafatlı kelimelerle kurulan basit cümlelere de kızmadan duramıyor. Hikayeperdaz diyor onlara yani boya ve cilası yerinde cümleler marifetiyle bir sürü olayı karmakarışık nakledip sonunda hiçbir şeyi anlatmadığı sadece lafazanlık, matraklık, işgüzarlık yaptığı anlaşılabilir hikâyeci demek. Edebiyatın asalağı, dilin katili, cahilin dostu...

Yazarların günah keçisi ilan edilmesine de sinirlenen Lekesiz " Kimse şu ya da bu şefi aklamak amacıyla yazarları günah keçisi ilan etmeye kalkışmasın. Çünkü özde asi olan sanatın okları yazarların birbirlerinden devraldıkları bir mirastır ve bu okları sadece müstekbirlere yöneltirler." diyerek aslında edebiyatın amacını bize hatırlatmış oluyor. Şüphesiz şiir edebiyattaki en güçlü ve en esrarlı yazınsal anlatım biçimidir. Öyle ki Maria Rilke, Malte Laurids Brigge'nin Notları'nda "... mısralar sanıldığı gibi duyguların değil yaşamış olmanın verimidir. Bir mısra yazabilmek için insan, birçok şehirler görmeli, hayvanları tanımalı, kuşların nasıl uçtuğunu hissetmeli... Anılar da

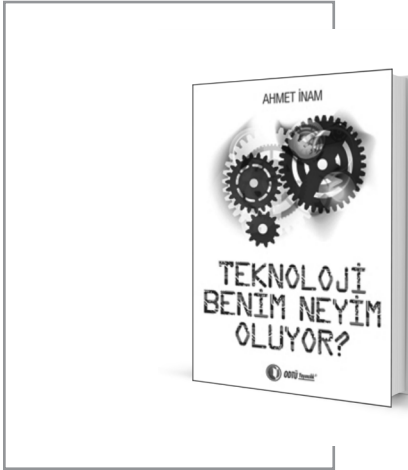
olmalı... Anılar da yetmez. Çoksa onlar, onları untabilmeli, sonra da dönüp gelmelerini beklemekten yana sabır göstermeli. Çünkü anılarla da bitmez onlar içimizde kan, bizde bakış, davranış oldukları, isimsizleştikler, artık bizden ayırt edilemedikleri zaman işte ancak o zaman çok seyrek bir saatte bir mısranın ilk kelimesi anıların arasında anılardan çıkıverir." der. Seyrek bir saatte anıların arasından çıkıveren bu dizelerin keşfedilmesi ve doğru bir şekilde eleştirilmesi çok mühim bir meseledir. Belki de bu yüzden Lekesiz 'in bu kitabında şiir ve şair için yazdığı her kelime devleşiyor. Her satırında yeni bir şiir deneyimliyor ve yeni şiirler doğuruyorsunuz. Şairlerin kendi hayatlarından damıttıkları dizelerde farklı manalara yükseliyorsunuz. Şairi tanıyor ve onun şiirinde yorumluyorsunuz. Tek bir kelimenin açtığı binlerce kapı karşısında afallıyorsunuz. Lekesiz 'in her satırında şiire ve şaire biraz daha yaklaşıyorsunuz. Lekesiz, eserinde genç şairlere öğütler vermekten de geri durmuyor. Masabaşı şiir üretiminden yakınıyor. Genç şairlere imge avlamaktan ve artistik söz söyleme saplantısından kurtulmalarını öğütüyor. İmgenin oluşumunun nedsizliğine ve şairce nasıl duyulacağına, söze aktarılacağına değiniyor. Lekesiz' in deyişiyle yaşamsal olayların bir ürünü olan şiirin kendisi başlı başına bir deneydir; şairi yoran, yıpratın, tüketen ama her halükarda onu yazmış olmanın erincini duyuran, doyasıya duyuran bir deney.

TEKNOLOJİ BENİM NEYİM OLUYOR?

ALEYNA GÜNDÜZ

Ahmet İnam,
⇒ *Teknoloji Benim Neyim Olur,*
ODTÜ Yayıncılık.

Evvela siz değerli okuyuculara tenkid edeceğim bu güzide kitabın hülasa bir tanıtımını yapmak isterim. Okumuş olduğum ' Teknoloji Benim Neyim Oluyor? ' adlı kitap Türkiye'nin belki de tek gönül felsefesiyle uğraşan gönül filozofu olan Ahmet İnam'a ait. Kitabımızın ilk basım yılı 1993 senesinde Alamuk yayınlarından çıkmıştır. Bu kitabın, yazarımızın ilk kitabı olduğunu da belirtmek isterim.

Gönül felsefesi demişken, hazır yeri gelmişken ekseriyetle unuttuğumuz, anımsamakta zorlandığımız bir kavramdan bahsedelim. Tahmin edersiniz ki bu kavram 'gönlümüzdür'.

Gönül dediğimiz kavram nedir? Gönül dediğimizde zihnimize tahayyül eden anlam, çağrışım nedir? Haddizatında, aklımıza evvelen gelecek olan şey aşk, sevgi gibi sözcüklerdir bu günümüz şartlarında. Demek istediğim şu ki; gönlümüzü unuttuk ya da bize planlı bir şekilde unutturuldu.

Önceden gönle yüklenen anlamın ne olduğunu yazarımızın sözleriyle hatırlatalım: "Yaşayışımızın, yaşama biçimimizin sindirildiği, yaşantılar yumağına taktığımız bir ad ve aynı zamanda sezgisel yanı bol, şaşırtıcı sonuçlara gebe bir kavramdı."

Tasavvuf ehlerinden güzel insanlarımızın da istimal ettiği bu veciz kavram, günümüzün anlamsızlaştırılan dünyasında geçmişteki derin manasından koparılıp sığ anlamlara büründürülmüştür. Filhakika, özü bize unutturulmuştur. Günümüzde popüler şarkı kültürüne giren 'gönül' ile alakalı sözler gönül kavramının asıl sözünü bize unutturdu. Yazarımızın kitapta sarf ettiği şöyle bir cümle var: "Düşünme cesareti, gönle tahammül edebilme, onunla yürüyebilme cesaretidir." Biz de gönlümüzü unuttuğumuzdan dolayı düşünemedik böyle bir kavramın varlığını.

Peki, bu bahsettiğimiz gönül kavramıyla teknoloji arasında bir bağ var mıdır, eğer varsa nasıl bir bağ vardır?

Evet, aslında vardı aralarında bir bağ, bir ilişki. Ama günümüz dünyasında değil, geçmişte; geçmişteki teknoloji ve gönülle. Mesela insanların geçmişte ürettikleri sanat, zanaat, süs eşyaları ve müzik aletleri kendi el emekleri ve göz nuru ydu yani gönüllerinin bir dışa vurumuydu. Bunları yapmak için de teknoloji gerekiyordu. –tabii buradaki teknolojiyi günümüzdeki gibi düşünmemeliyiz- Bu teknolojiden kastım bir teknik, bir yöntem. Gönülün dışa vurumunu kolaylaştırmak için gerekli bir yöntem. Yazarımız da bu noktada 'teknoloji benim kendim oluyor, biz oluyoruz' tarzı sözler sarf etmişti. Ama yazar bu sözünde 'teknoloji bizim can yoldaşımızdır' demek istemiyor tabii ki. Burada şunu anlayabiliriz ki günümüz dünyasında teknolojiyi sevmediğimizi, ondan nefret ettiğimizi sürekli dillendiriyoruz. Ama şunu unutuyoruz ki teknoloji en ilkel toplumlardan bu yana hep vardı, insan yaşamıyla iç içeydi. O zamanlarda farklı görünüşlerdeydi. Günümüzdeki hali

gibi değildi. Aynı zamanda, yazar bir nevi teknolojiye haksızlık etmek istemediğinden dolayı bu sözleri sarf etmiş olabilir. Çünkü her ne kadar günümüz âleminde teknoloji çığırından çıkmış (aynı zamanda insanın denetiminden de çıkmış bir vaziyette) olsa da geçmişte insanlara elbette faydası vardı.

Günümüz teknolojik çağında gönül ve teknikle ilgili yazarımızın da üstünde durduğu bir terimden bahsetmek istiyorum: 'Gönüllenenmek'. Manası nedir acaba diyerek bakan gözlerinizi görür gibiyim. Bu terimin anlamı için yine yazarımıza kulak verelim: "Toparlanmak. Teknolojik denetimin darmadağın ettiği, insanı insan yapan öğelerin derlenmesi. İnsanın kolanması. Gözetilmesi..." Bu gönüllenenme denilen kavram 'gönül sahibi', 'gönül eri' kişiler için bir tekâmül sürecidir aynı zamanda.

Şimdilerde başımızın belalarından biri olan teknolojinin geçmişten günümüze değişen gayelerinden, hedeflerinden bahsetmek isterim. Teknolojinin ilk çıkış nedenlerini haddizatında hepimiz biliyoruzdur. Nedir bu ilk nedenler?

İnsanlara fayda sağlamak, birtakım ihtiyaçlarını karşılamak, hayatı kolaylaştırmak, hastalıklarla mücadele gibi klasik nedenlerdir bunlar. Lakin günümüz teknolojisinin gayelerine baktığımızda arasındaki farkı rahatlıkla görebiliyoruz. Kadim zamanlarda teknoloji insanın emrinde bir araç iken modern ve post modern zamanlarda teknoloji insanın denetiminden çıkmıştır. Artık teknoloji insanlığın geleceğini tehdit eden adeta bir canavara dönüşmüştür. Çünkü şimdilerde yapay insanlar yapılmak isteniyor ki yapıldı zaten, insansı robotlar, ileride insanlığa fayda sağlamak namına bir işe

yaramayacak makineler üretiliyor. İşte bu nedenlerden dolayı yazarımızın dediği gibi: "İnsan kendi yaratılarının özgün anlamını yitirmiştir şu vaziyette."

Yazara göre sağlıklı bir dünya ve toplumun inşası için bizde bir iç 'in bulunması gerekiyor. Bu 'iç' dediğimiz kavram bir farkına varmadır ve gerçekliğin kendine özgü bir parçasıdır, ondan ayrı düşünülemez. Yazarımız iç 'in önemine ithafen şunları söylüyor: "İç 'in fark edilmesi insan bütünlüğünün fark edilmesidir." Aslında buradan da anlayacağımız gibi hem gönlümüzü hem de aklımızı barındırıyor bünyesinde 'iç'.

Yazarımızın eğitim, bilim namusu ve bir mühendisin iletişimi hakkındaki görüşlerinden de bahsetmeden geçmek istemedim huzurlarınızda. Yazar bir mühendisin iletişimi nasıl olur tarzı bir başlık altında ele almıştı bu konuyu. Sözlerden anladığım kadarıyla; günümüz mühendislerinin bir nevi robotumsu insanlar gibi davrandıklarından toplumla pek iletişim kurmadıklarından kendi kültüründen bihaber insanlar olarak yetişmelerinden ve de sorgulayıcı yanlarının zayıf olduğundan yakınmakta. Çok haklı bir yakınma. Mühendislerin, gücü yettiğinde bu menfi özelliklerden kurtulmaya çabalamaları elzemdir. Bilakis herkes bir nevi robot olmuş olur ve böylece hep aynı cinsten oluşmuş bu toplum birlikte çuvalar!

Yazara göre bilim namusunu; sorumluluk taşıyan, hipotezler ileri sürebilen, ileri sürdüğü hipotezlerin sonuçlarına katlanabilen insanlar taşır. Haddizatında bilim namusunu taşıyan insanlar her an patladığında etrafına insanların gerçekten faydalanabileceği bilgileri saçabilecek kapasitede olan patlamaya hazır volkanlar gibidirler. Çünkü vazgeçmeyen,

gerçekten bir amaç için koşuşturan ve de hayal güçlerinden yararlanmasını bilenlerdir bilim namusu sahipleri. Böyle insanlara şu kokuşmaya yüz tutmuş dünyamızda çok ihtiyacımız var!

Son olarak kendimize ders çıkarabileceğimizi düşündüğüm bir bölümden bahsetmem gerektiğini hissediyorum. Yazarımızın 'Nasıl bir üniversite özlüyoruz?' adlı bölümünde bahsettikleri öğrenip uygulamamız gereken kısımlardan biri idi. Yazarımız bu bölümde üniversitemizle ilgili sorununuzun ne olduğunu ve bizim bu soruna karşı ne yapmamız gerektiğini anlatmıştı. Şöyle ki; bizim asıl sorununuz üniversitelere gerek aydınlar olarak gerekse hocalar, profesörler ve de toplum olarak sahip çıkmayışımızdır. Yani biz üniversiteleri başıboş bırakıyoruz. Nasıl mı? Şöyle: Biz kendi eğitimizden – Osmanlı zamanı eğitim sistemi olan medreselerden bahsediyorum – koparak üniversitemizi namı değer Batı tarzına bıraktık. Böylece bir nevi Batının kültür virüsünü direkt olarak bünyemize almış olduk. Sonuç ne oldu peki: İnsansı robot çöplüğüne dönen birey demeye bin şahit isteyen mahlûkatlar ile dolu bu güzel ülkemiz. Ama tabii bu çöplüğün farkında olup da içine düşmeyenlerimiz de vardı ki bunlar da bin bir zorlukla kurtulabilmiş ve de bizim yolumuzu aydınlatmışlardır ve hala da aydınlatmaya devam ediyorlar.

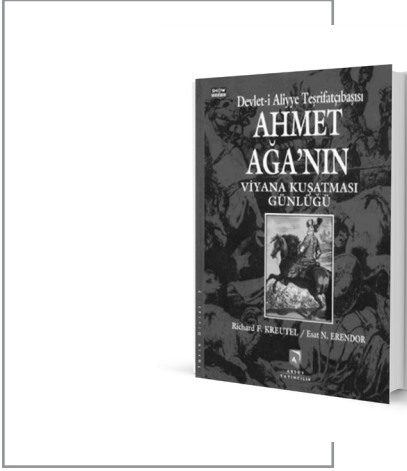
Hülasa bize gerekenler: Ömrünün sonuna kadar ülkemizi özüne çevirecek potansiyele ulaşmış, tartışabilen, eleştirebilen, gerçekten düşünüp sorgulayabilen ve diğer insanlara da farkındalık kazandırabilecek kapasiteye ulaşmış bireylerdir. Bu bireylerden olabilmek dileğiyle. Ves-selam.

DEVLET-İ ALİYYE TEŞRİFATÇIBAŞISI AHMET AĞA'NIN VİYANA KUŞATMASI GÜNLÜĞÜ

İLKCAN AYCAN

Richard F. Kreutel,
Devlet-i Aliyye Teşrifatçibaşısı
Ahmet Ağa'nın Viyana Kuşatması
Günlüğü, Aksoy Yayıncılık

Kitapta 10 Temmuz'dan 14 Eylül 1683'e kadar II. Viyana Kuşatmasında yaşanan olaylar anlatılıyor. Kitabın arka tarafında bu kuşatmada yapılan hatalardan ve o dönemde nasıl tedbirler alınması gerektiğinden bahsediyor. Aynı zamanda dipnotlar da o dönemde yaşanan olayların daha iyi anlaşılmasını sağlıyor.

Osmanlı'nın tarihi boyunca fetihler gerçekleştirmesi, seferler düzenlemesi

ve başarılı olmasında merhameti gözetmesi, adaletli olması, kardeşlik duygusunun ön planda tutulması, hoşgörü anlayışı, kibire, şana, şöhrete, paraya tamah etmemesi ve içindeki din, iman gücü etkili olmuştur. Bu anlayış bizi birbirimize kenetlediği gibi başka dinlere mensup olanları da yazımıza çekmiştir. Kitaptaki şu olay pek çok şeyi özetliyor: "Yatsı namazı vakti Rumeli kolundan şarampollere karşı hücumla geçildi. Allah'ın yardımıyla hücum edenler ilerleyip şarampole bitişik hatta kadar olan kısmı ele geçirerek burada metrislendiler. Geceleğin Tuna tarafındaki Hıristiyan ordusundan dokuz gavur geldi. Sadrazam huzurunda "Biz kendi arzumuzla kaçıp size hizmet etmek için geldik" dediler.

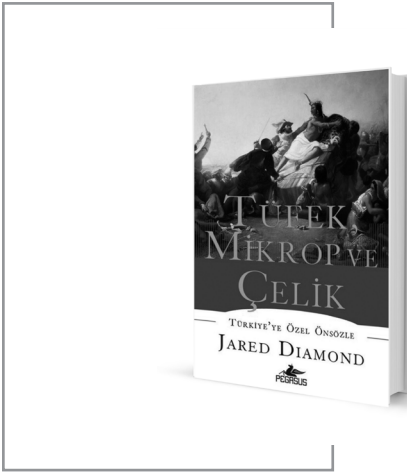
Bu kuşatmada başarısız olmamızın nedeni ordumuzun denetiminin sıkı tutulmaması, seferin çok uzaması ve askerlerin güçten düşmesi olarak açıklanıyor. Sonunda geçen Osmanlı askerlerinin şarap içip mest olmaları ile Allah'ın nimetlerine şükretmeyi unutmaları ve fuhuşu bırakmalarının da yenilgide etkili olduğunu belirttiği bölüm kafa karıştırıcı ve araştırılması gereken bir konu.

TÜFEK MİKROP ÇELİK

HATİCE ŞİMŞEK

Jared Diamond,
Tüfek, Mikrop, Çelik
⇒ Pegasus Yayınları

Toplumlar arası sınıf farklılıkları insanlık tarihi boyunca her dönemde oldu ve ileriki dönemlerde de bu mantalite devam edecek gibi duruyor. Peki neden toplumlar arası farklılıklar var? Bu farklılıkların sebepleri nelerdir? Neden bazı toplumlar teknolojik olarak diğerlerinden daha ileri düzeydedir? Neden bazıları diğerlerini fethediyor? Ve neden tarihte bazı toplumlar daha hızlı gelişmiştir? Her ne kadar basit gibi görünse de yanıtlaması güç olan sorulardır bunlar. Soruları cevaplandırmak için antropoloji, dilbilim, biyoloji, coğrafya gibi farklı disiplinlerde çeşitli araştırmalar yapmak gerekir. Ve ne yazık ki günümüzde tarihçiler dahi bu konuda anlayamıyor, artık böyle soruları sormuyorlar bile.

İşte tam da bu esnada benim bu sayıda tenkidini yapacağım kitapla karşılaşılıyor. Tüfek, Mikrop ve Çelik... Yazarımız Jared Diamond, Yeni Gine'de tanıştığı bir yerli olan Yali'nin kendisine "Neden siz beyazların bu kadar çok kargosu (kargo: çelik, balta, kibrit, ilaç, giysi, meşrubat, şemsiye gibi mallara verilen toplu isim) var, bunları Yeni Gine'ye neden getirdiniz ve biz siyahların kendi kargosu neden bu kadar az?" diye sorduğu bu soruyla kitabını çerçeveledi.

Yali; Diamond ve Batılıların, neden Yali ve vatandaşlarının sahip olduklarından çok daha fazla kargosu olduğunu bilmek istiyordu. Diamond'a göre bu soru, modern nedenleri gözden geçirerek nihai nedenlerle cevaplanabilecek bir soru değildi. Bu nedenle de kitap 13 bin yıllık dünya tarihi üzerinden Yali'nin sorusunu yanıtlamaktadır.

Diamond alanında hap bir kitap yapmak istemesi sebebiyle kitabı yazmadan önce birçok alanda uzmanlaşmış, gerekli araştırmaları yaptıktan sonra bu kitabı ortaya koymuştur. Kitapta tarımın başlamasından yazının bulunuşuna, dinlerin ortaya çıkışından imparatorlukların kuruluşuna, tarihin seyrini belirleyen pek çok önemli adımı ayrıntısıyla inceliyor. Bunun yanı sıra çarkların arka planındaki, tarihin kendi akışından bağımsız, sürekli gerçekleşen bilimsel olgular, kitapta anlatılıp ilişkiler kurulduca önermeler son derece akla yatkın hale geliyor. Tarihi rasyonel bir zeminde ele alıyor.

Bölümleri 4 kısımda toplanan bu kitapta birinci kısımda insan evrimi ve tarihi anlatılıyor, insanların Afrika'dan öteki kıtalara yayılışı ve uygarlıkların

doğuşu, ilkel yaşam şartlarından imparatorluklara doğru bir yolculuk ve tüfeğin öneminin anlaşılmasına sebep olan Cajamarca Çatışması. İkinci kısım ise Diamond tarafından kitabın en önemli kısmı olarak görülen bir takımı yıldız görünümündeki kökensel nedenlere ayrılmış kısımdır. Yiyecek üretiminin her yerde farklı olmasının sebepleri bu bölümde açıklanmıştır. Üçüncü kısım bize yazı ve teknoloji hakkında bilgi verirken yiyecek üretiminden de bahseder. Yiyecek üretimi çiftçilerin gereksinimlerinden fazlasını üretmelerine olanak sağladığı için çiftçi toplumlar kendi yiyeceklerini üretmekle uğraşmayan, zamanlarını teknoloji geliştirmeye ayırabilen tam zamanlı zanaatkarları besleyebilir hale gelmişti. Yazıcıları ve mucitleri beslediği gibi yiyecek üretimiyle çiftçiler siyasetçileri de beslemiştir. Son bölüm olan dördüncü kısımda da ikinci ve üçüncü kısımda çıkarılan dersler tek tek kıtalara ve bazı adalara uygulanıyor. Çin, Japonya, Yeni Gine, Avustralya gibi ülkelerin tarihi inceleniyor.

Toplumlar; üzerinde buldukları kıtaların, barınma ve beslenme biçimlerinin, hastalıkların, teknolojinin tahakkümü altındadır. Biri diğerine üstün olan toplumlar arasında nüfuz farkının olması da bu doğal şartlara bağlıdır. Giderek modernleşen toplumlarda ise gücün sembolleri de değişmiş, doğal şartlar kendini modern dünyada gücün sembolleri olan tüfek, mikrop ve çeliğe bırakmıştır. Kitabın ismi de Avrasya uygarlıklarının dünyadaki en güçlü hale gelmesini sağlayan bu üç kritik bileşene atıfta bulunuyor.

Peki, neden Tüfek, Mikrop ve Çelik?

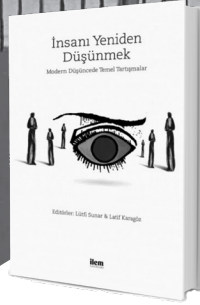
Cajamarca Çatışmasında, İspanyol fatihi Pizarro 80 bin kişinin bilek gücüne karşın sadece 168 tüfekli askeri sayesinde İnka İmparatoru Atahulpa'yı esir almış ve yaklaşık 8 bin askerini öldürmüştü. Bu olay sonrasında modern güç sembollerinden biri haline gelen tüfekler, bu medeniyetleri başkalarının fethetmesine izin verdi. Çelik üretimi Sanayi Devrimi'ni başlattı. Avrasya toplumlarına zenginlik ve güç getirdi. Mikrop ise bir biyolojik savaştır. Arkadaşımız Beyza Nur'un bu sayıda tenkidini yaptığı Michio Kaku'nun "Geleceğin Fiziği" adlı kitabında Kaku "Biyolojik savaş incil kadar eskidir ve günümüzde mikroplar milyonlarca insanı silip yok etmek amacıyla çoğaltılabilir." diyerek, bu fikrimizi tasdikler. Mikroplarla biz artık tırmanan bir ölüm yarışına kilitlenmiş durumdayız yenilmenin bedeli ölüm hakemi ise teknoloji olacaktır. Günümüzde her ne kadar bu yarış çeşitli yasalarla önlenmeye çalışılsa da teknoloji ilerledikçe bu yasalar da anlamını yitirmektedir.

Modern çağda bu üç ana kavramın ihtiva ettiği manalar değişmemiş fakat bu anlamların sembolize ettiği isimlerde farklılık olmuştur. Zira günümüzde de toplumlar arası üstünlük bu kavramlara aracı olacak şekilde, modern dünyanın motoru olan bilim ve teknolojiye vereceği destektedir. İsmet Özel'in de deyişiyle "Bir toplum hangi niteliklerinden dolayı acze düşüyorsa aynı nitelikler o topluma galibiyet sağlayan gücün de kaynağıdır." Toplumlar arası olan bu üstünlük yarışını kazanmanın yolu da işte bu toplumların kendi zayıf yönlerini tespit etmesi ve geliştirmesiyle olur.

Tüm bu kritik bileşenlerin ortaya

çıkmasına sebep olan temel başlık da "doğal şartlardır". Kıtaların biçimleri, yiyecek üretimi ve dahası bu başlık altına girer ve en ufak bir farklılık bile toplumlar arası olan bu üstünlük yarışında etkilidir. Misal Amerika kıtasının fiziksel olarak boyunun enine nispetle daha uzun olması, Asya kıtasının tam tersi bir ölçüde olması ya da her kıtada her bitkinin yetişememesi gibi farklılıkların sebep olduğu etki çok çok fazladır. Coğrafi farklılıkların da çoğu şeyin müsebbibi olduğunu düşünen Diamond, özetle her şeyin en temelindeki değişken etrafını saran doğal şartlardır der ve bu sebeple enviromental determinizm (çevresel determinizm) akımının yılmaz savaşçısı olarak gösterilir. Diamond'a göre paleolitik dönemden beri insanlara olan her şey çevresel etkilerden kaynaklanmaktadır. Daha doğrusu: insan toplumları arasındaki tüm önemli farklılıklar, bazı toplumların gelişmesine ve ilerlemesine, diğerlerinin başarısız olmasına neden olan tüm farklılıklar, her toplumun yerel ortamının doğası ve coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır. Bir bütün olarak tarih, bu çevresel farklılıkları ve güçleri yansıtır. Kültür büyük ölçüde ilgisizdir: çevre, tarihin tüm ana eğilimlerini açıklar; kültürel faktörler küçük ayrıntıları etkiler. Ve bu nedenle diamond çevresel determinizm teorilerini ilerletirken sosyal bilimin bulgularını kesin olarak görmezden gelir. Diamond kitabını "tarih farklı halklar için farklı yönde gelişti ama bu çevresel farklardan dolayı böyle oldu, o halkların biyolojik farklılıklarından dolayı değil." diyerek özetlerken kültürel, irksal veya ekonomik faktörleri değil coğrafi faktörlerin medeniyetlerin gelişimini belirlediğini savunur.

İNSANI YENİDEN DÜŞÜNMEK

(KİTAP
MÜZAKERESİ)

KONUŞANLAR

Eşref Şahin • Asude Çıraklı • Elif Ebrar Keskin

Eşref Şahin: Kitap birçok makaleden oluşuyor. Ayrıca metinler oldukça kompakt. Dolayısıyla bir taraftan zihni yoruyorken aynı zamanda çok ciddi bir dikkati de hak ediyor. Kitap son dönemlerde insana dair söylenebilecek olan sözlerin derlendiği, geriye dönük bir akıl yürütmeyi ihmal etmeden, batı ve doğuda insana ilişkin düşüncelerin toparlandığı metinler dizgesi olarak karşımıza çıkıyor. Diğer taraftan metinlerin sonlarında verilmiş olan kaynaklar detaylı okumalarımız için izleyebileceğimiz yolu da refere ediyor. Bu anlamda insan üzerinden daha derin okumalar yapmak adına kitabın yol gösterici bir işlevinin de bulunduğunu da rahatlıkla söyleyebiliriz.

Kitabın editörleri olan aynı zamanda yazılarına da yer verilmiş olan Lütfi Sunar ile Latif Karagöz'ün giriş niteliğinde yazdıkları metinden bahsederek kitabın genel çerçevesini çizebiliriz. Burada insan öznesinin ortaya çıkışı, bedensel işleyiş ile insan olmanın anlamının neliği, insanın ayırtedici özelliklerinin niteliği, bir tür varlığı olmanın ne demek olduğu, mülk sahibi olabilmesinin insana vermiş olduğu değer ve düzlemden yola çıkılarak oluşturulan yeni siyasal sistemler, modern iktisat tartışmalarında iktisat insanı olan "homo economicus"un ortaya çıkış serüveni, çağdaş nörobilim, yapay zeka ve zihin felsefesi gibi alanlardaki çalışmalar aktarılıyor. Daha sonra dil meselesi üzerinden insana ilişkin bir pencere açılıyor. Keza insan oluşumuna dair embriyonun bir hak öznesi olarak yeri tip etiği bağlamında ele alınıyor. Bu metinlerde tarihsel ve tematik perspektifler ortaya koyuluyor. Temelde insanın mahiyeti meselesi mevcut. İn-

sanın özgürlüğü ve otonomi meselesine sıklıkla vurgu yapılıyor. Yine nefis ve ruh kavramları üzerinden insan doğası ile ilgili açıklamalar var. Özetle kitapta var olan makaleler modern insanın kendisine dair anlam oluşturma macerasını ele alıyor. Genel bir çerçeveden baktığımızda modern dünya şöyle bir insan tasavvur ediyor diyebiliriz. Hakikatle ilişkisini tamamen koparmış, aşkın olanı ötelemiş, biyolojik yönünü öne çıkaran, kendisini, kendi kurmuş olduğu epistemolojiyle hakikatin merkezine taşıyan bir yapısı var. Bütün bu hususlar arasında insan doğru kararı nasıl vermeli? Batının hâkim paradigmaları belirlediği ve yaşam biçimini dayatmış olduğu bir vasatta biz Müslümanlar olarak dünyaya neyi teklif etmeliyiz?

Lütfi Sunar tarafından kaleme alınmış, John Locke'un mülkiyet kuramına dair eleştiri metninden başlayalım. John Locke modern dünyanın kurucu şahıslarından biri olarak ifade ediliyor, sosyal ve siyasal bir teori öne sürüyor. Locke'un bir düşünce insanı olmakla beraber bir ticaret insanı olması da önemli bir ayrıntı. Locke, insanın bir özne olmasını sağlayan temel unsurun insanın mülk edinebilme kapasitesi olduğunu söylüyor. Katolik dünyada var olan kilisenin bütün mülkü ele geçirdiği bir ortamda insanın mülk edinmeye başlaması, ben de varım demesi anlamına geliyor. Locke, modern bilimlerin temeli olan empirizmin, modern ekonominin temeli olan emek değer kuramının, parlemental demokrasinin ve modern sosyal anayasacılığın fikir babası olarak karşımıza çıkıyor. Metin temelde şöyle bir düşünceyi ortaya koyuyor. Tabiatın insanın, insanda tabiatın olduğu; fiziki olan ve ayrıca

şahıslara ait müşterek bir tabiat var. Bunun ortaya çıkarmış olduğu ve kilise karşısında işletilmesi gereken tabii akıl var. Bu da doğal hukuk, doğal eşitlik kavramlarını dolayısıyla da sosyal sözleşmeyi karşımıza çıkarıyor. Hobbes sosyal sözleşmenin insanların doğal halden medeni hale geçişini sağlayan sözleşme olduğunu söyler. Hobbes'a göre insanların bir araya getiren bir takım çıkarlar vardır ve insan, doğal halden medeni hale geçmek için bu çıkarların nesnesi haline gelir. İbn-i Haldun'un mukaddimede ifade ettiği gibi, insanın tabii, fıtrat gereği medeni oluşu bu bağlamda düşünülebilir. Ancak sosyal sözleşme tabii aklını çalıştırmamış, dolayısıyla mülkiyet edinmeyle ilgili bir çabaya girmemiş insanın medeni insan olmadığını söylüyor. Bu bağlamda kölelerin alıp satılması da mübah bir hale geliyor.

Asude Çıraklı: Hobbes ile ilgili olarak şunu söylemek istiyorum, o doğal ve medeni ayırımında doğal insanı bencil, korkak ve saldırgan ve olarak nitelendiriyor. Bence Hobbes'un çıkış yolundaki yanlışlığı insanın özünde kötü olduğu düşüncesine sahip oluşu. Locke ile de burada ayrılıyorlar zaten.

Metnin ileriki sayfalarında Locke'un köleliği meşrulaştırmasının bahsi geçiyor. Kendi ülkelerini işgal edenleri haksız görüp, kendilerinin köleleri sömürgeleştirmesini tabii buluyor. Locke'un köle ticareti işinde oluşu, fikirlerini kendi çıkarları için ürettiğini getiriyor zihinlere.

Eşref Şahin: Yapmış oldukları çelişkili durumu izahlaştırmaları ve bunu da bir ilmi temele dayandırmaları bugünkü Batı dünyasının nasıl ikircikli bir tavır aldıklarını da gösteriyor. Bunlarda bugünkü batı dünyasının siyasasını, em-

peryalizmini meşrulaştıran gerekçeler. Örneğin adalet, eşitlik, özgürlük ve modern milletlerin yüksek seviyesi gibi ifadeler batının çok temel kavramsal putları. Yine doğal hukuk, doğal eşitlik, doğal adalet kavramları da böyle. İnsanların siyasal, sosyal ve hukuki konularda eşit ve özgür olduklarına işaret eden bu kavramlar gerçekten küresel bir huzura bizleri götürebilirler mi? Batının bize değerler bağlamında sunmuş olduğu kavramları üzerinde derin derin düşünmemiz gerekiyor. Nihayetinde bu kavramların bir anlaşılma biçimleri ve tezahürleri var. Mesela Hobbes insan doğasının kötü, John Locke ise iyi olduğunu söylüyor. Mesele burada kalmıyor. Bu yaklaşım biçimleri üzerinden insan doğası idealize ediliyor ve sonra bu bakış üzerine kendi siyasal teorilerini inşa ediyorlar. Bu bağlamda batının üretmiş olduğu değerlerin bütün küre zemininde, insanlığa sunulup sunulamayacağı meselesi de var. Teoride çok hoş durduğunu, fakat pratiğe baktığımızda sömürge ve emperyalizmden başka bir şey için kullanmadıklarını görüyoruz.

Asude Çıraklı: Şunun cevabını merak ediyorum, kitaptaki metinler de farklı farklı insan tanımlarını ele almış. Bu düşünürler dönemlerindeki insanı gözlemleyip bunun hakkında mı metin üretiyorlar yani o dönemdeki insan tasavvuru onların düşüncesini mi etkiliyor; yoksa onların yorumları dönemlerindeki insan tasavvurunu mu şekillendiriyor? İnsan statik bir yapı olarak kalıyor yorumlar mı değişiyor yoksa yapılan yorumlar insanın doğasının yeniden şekillenmesine sebep mi oluyor? Aynı zamanda şu da var: Düşünürler yeni bir insan tanımı ortaya koyuyorlar ama bu

tanım yalnızca 'insan tasavvuru' dediğimiz soyut bir şeyi etkilemekle kalmıyor insana dair olan her şeyi de etkilediği için yapılan tanım kendi çağını da, kendinden sonraki çağı da etkisi altına alıyor. Bu yüzden kurulan ufak bir cümle bile, kapitalizmin doğuşuna sebep oluyor ya da köleliği meşrulaştırıyor olabilir. Düşünürlerin bunların bilincinde olup olmadığını merak ediyorum.

Elif Ebrar: Tanım konusunda şunu söyleyebiliriz sanırım. İnsan dediğimiz varlık mahiyet itibarıyla değişmez. Yani Allah'ın muhatap aldığı insan aynı insandır. Ama değişen şartlar ve çevresel etkenler haliyle çıkarımları ve çağın düşünürlerini etkiliyor. Bu anlamda problemlerin değişmesi aynı çözüme farklı yollardan gidilmesine sebep oluyor diyebiliriz

Eşref Şahin: Bir ferasetle ve sonucu tahmin ederek yaptıklarını zannetmiyorum. Çok üst bakanlar elbette olabilir ama büyük çoğunluk pratik nedenlerle meselelerle hesaplaşıyorlar. Fakat bu meselelerle hesaplaşmanın onları götürdüğü nokta bambaşka bir nokta oluyor. Eğer bir düşünceyle uğraşıyorsak, yazdığımız her metnin, söylediğimiz her sözün bugün ya da yarın bir takım tezahürlerinin olacağını hesaba katarak konuşmak zorundayız. Zannedersen bu büyük kafaların, yani batı düşüncesi açısından büyük kafaların şöyle bir eksik tarafları var. Ellerinde hakikatin ölçüsü olacak yegâne araçları akıl... Bunun tabii sonucu olarak insanın, evrenin anlaşılmasında akla merkezi bir yer vermekteler. Bizim söylediklerimizin kuvvet ve kalıcılığı ise kuran ve sünnetle mutabakatı oranında anlam kazanır. Fakat aklın değeri de korunur. Bütün insanlığın

sorunu bundan öteye gidemiyor iynin, güzelin, doğrunun dayanağı nereden geliyor. Bugün çok doğru, faydalı ve geliştirici gibi gelen her bir bilgi, eğer sağlam bir kaynağa merkeze dayanmıyorsa yarın çok büyük felaketlerin gerekçesi olabilir. Sağlamasını yapabileceğimiz bir zemine ihtiyacımız var bu da bizim açımızdan Kur'an ve Sünnettir.

Elif Ebrar: Burada Batı'nın gözünden bize sunulan düşüncelerle aynı çizgide buluşamayışımızın sebebini temelde aramamız gerekiyor aslında. Biraz daha geçmişe giderek düşündüğümüzde Reform, Rönesans kaynaklı düşünürler dönemin hâkim gücü olan kilisenin otoritesine tepkileriyle gün yüzüne çıkıyorlar. Yani varlıkları, aşkın bir varlığı bir gücü ret yoluyla oluşuyor. Burada tüm bu düşünürlerin fikirleri bize rasyonalitenin temsilcisi olarak sunulsa da aslında temelde duygusal bir alt yapıya sahip. Kiliseye duyulan öfke ve bu bağlamda yapılan reddediş, metafiziğe yanlı ve ön yargılı bir yaklaşım oluşturuyor. Buradan da sağlıklı fikirler bekleyemeyiz. Bu söylediklerim bir olumsuzlama değil. Tüm bu uğraşları bir memnuniyetsizliğin sonucunda tatmin olmaya çalışan insanın çırpınışları da olabilir. Benim onları iyi veya kötü diye sıfatlandırmak gibi bir derdim yok. Ama bu alt yapıyı görmez de bize sunulan verilerle yetinirsek yanılırız. Bu yüzden bu kitabı önemsiyoruz aslında. Modern düşüncede insana olan yaklaşımlar, onları meydana getiren alt yapı, düşüncelerinde neyi kaynak aldıkları ve tüm bu söylediklerini neden söyledikleri, az önce söylediğimiz gibi, bunu yalnızca bir soruna sunulmuş pratik bir çözüm amacıyla mı öne sürdükleri, hangi ortamda

ve hangi bağlamda, kime ve kim için söyledikleri ilk önce hesaba katmamız gereken mesele oluyor. Yoksa bugün bize sunulan ve tüm dünyada evrensel paradigma haline getirilmeye çalışılan kültürü, hayat şartlarını anlayamayız. Bir de üstüne üstlük rahata düşkünlüğümüze yenik düşüp kabul ederiz.

Eşref Şahin: Tabii insanların güçlü yaşama istekleri, ölüm korkuları, adalet talepleri gibi hususlar büyük bir zihinsel ve toplumsal değişimin muharrik unsurları olabilir. Bu tarihsel süreçleri ezazından panoramik bir tarzda bilmek bizleri kolaycı yaklaşımlardan kurtarır. Bir de şu da var: Modern düşüncenin temellerini atan bu kişiler ara kişiler mi yoksa fikirlerin, tarihsel süreklilikle birbirini beslemesiyle oluşan düşünürler mi? Biz bu kişilerin tarihsel seyrini, fikrinsel seyrini, batı dünyasına yön veren alt yapıyı bilecek bir durumda olsak dediğin gibi bu husustaki tespitlerimiz ve çözüm önerilerimiz çok daha güçlü olabilir.

Asude Çıraklı: Bir nevi "kilisenin yaptığı" adaletsizliğe/özerk mülk edinmemeye karşı çıkmalarının, kendilerini başka bir adaletsizliğe sürüklemesi paradoks gibi karşımıza çıkıyor. Rasim Özdenören, 'Müslümanca Düşünmek Üzerine Denemeler 'de şöyle ifade ediyor. "İslam'ın doğruları başkalarının yanlışlarına olan bir tepkiden doğmamıştır." Yani ufak bir genelleme yapacak olursak Aydınlanma Çağı, döneminin yanlışlarına, kilise zulmüne tepki olarak doğmuştur. Fakat İslam'ın da temel ilkesi adaletsizliğe karşı çıkmak olmasına rağmen bu onu başka bir haksızlığa sürüklemiyor.

Elif Ebrar: Aklıma İsmet ÖZEL'in bir kitabında okuduğum bir cümle geldi.

Anektodvari bir üslupla yarı istihzalı söylenen bu cümlenin meseleyi, uzun uzadıya yapılmış açıklamalardan daha iyi ifade edeceğini okuyoruz kitapta. "İngiltere'de herkes eşittir, yalnız kraliçe biraz daha eşit." Senin de söylediğin gibi bir temele dayandırılmayan bir tepki sonucu ortaya çıkmış tüm fikirler, arka planında böyle bir tutarsızlık barındırıyor. Toplum ben ve onlar olmak üzere ikiye ayrılıyor. Onlar diye sınıflandırdığımız kesime sunulan eşit haksızlık fikrinden yalnızca eşit oldukları için sevinen ve bunu savunan sınıfın düştüğü belki de bugün, toplumumuzun kaçınılmaz çıkmazıdır.

Asude Çıraklı: Ve yine bu bölümde şöyle bir cümle vardı, Locke'a göre insanlar bedenlerinde sahip oldukları için bedenlerinin edimlerinin sonucu elde ettikleri şeylere de sahiptirler. İslamiyet'te ise insan bedenine sahip değil, emanet gözüyle bakar. Bu yüzden bu fikir bizimle taban tabana zıttır. Ne kadar faydalı sonuç cümleleri verse de bu tezin temelinde yatan düşünce bize zıt olduğu için daha ilk başta reddetmemiz gerekir.

Eşref Şahin: Locke mülkiyeti insan bedeninin bir uzantısı olarak kabul ediyor. İnsanlar doğal halden medeni hale geçerken hayat, hürriyet ve mülkiyet haklarını kendilerinde saklıyorlar. Ona göre bir kişinin kendisine yetebileceğinden ya da emeğini daimi biçimde katabileceğinden fazlasını insanın mülkiyeti haline getirmesi bir bozulmaya yol açar. Burada komünizmin ve sosyalizmin de ortaya çıkmasını sağlayan bir bakış açısı ortaya koyuyor. Yani Locke'un ortaya koymuş olduğu mülkiyet teorisi yalnızca liberal iktisadın, liberal ekonominin

değil ilerleyen zamanlarda Marx'ın komünist ekonomisinin oluşmasına da sebebiyet veriyor.

Elif Ebrar: Son olarak soru işaretleriyle bitirilmiş ancak bir soru olmasından öte çok daha fazla şey anlatan şu cümleyi hatırlamakta fayda var. Sahi, insan bedenden başka bir şey değilse, onun mülkiyetin bir aracına çevrilmesini ne engelleyebilir? Bu makalede konu edinilen Locke'dan Hobbes'a kadar tüm düşünürlerin bu soruya vereceği cevap önceliğimiz olmalıdır.

Asude Çıraklı: Bir diğer makaleye geçerek, özgür irade meselesine gelecek olursak, insanlık tarihinde de İslam düşüncesinde de önemli bir yer tutmakta. Hatta belki de bu bizim kader inancımızın şekillendiren bir şey. Giriş mahiyetinde bu konuda üç temel fikir olduğunu söyleyebiliriz. Birincisi Cebriye, ikincisi özgürlükçü düşünce, üçüncüsü de ikisi arası orta yolu bulmaya çalışan ekol şekline ifade edilmiş. Cebri inanç, Allah'ın izni olmadan yaprak dahi düşemez ayetini temele alarak her şeyin yalnızca onun murat etmesiyle gerçekleşeceğini söyleyerek insanın iradesini sınırlayan bir yola gidiyor. Özgürlükçüler de -daha çok mutezili düşünceye atfediliyor- fiilleri Allah'ın değil bizim kendi irademizle yarattığımızı inanıyorlar. Ortaya yolcular ise, genelde modern İslam düşünürlerini Seyit Kutup, Muhammed İkbal vs. kapsıyor.

Eşref Şahin: Özgür irade meselesinin mutezili akımıyla olan ilişkisinden dolayı kitapta da konu edinilmiş mutezili yaklaşımına kısaca değinelim. Şöyle, bu yaklaşım modern bir tarza bürünmüş diyebiliriz. Modern insanı özgürleştiren, insana aşkın olan karşısında daha

fazla alan açan bir tarafı var. Hicri 2. Yüzyıllarda ortaya çıkmış olan bir akım. İslam dünyasında akli en fazla ön plana çıkartan akım olarak biliniyor. Kitapta çok ifade edilmeyen ama tarihsel vakayı anlatan bir kaç örnek aktarayım. Mesela Resul-u Ekrem'in vefatının hemen ardından çok ciddi tartışmalar hâsıl oluyor. Cemal vakası olsun, Siffin savaşı olsun, Hz. Hüseyin'in şehit edilme hadisesi, emevilerin iktidara gelmesinden sonra Ehli Beyte yapmış oldukları saldırılar... Bütün bu süreçlerde insanın sorumluluğu ne kadar? Cebri bakış, gerçekte Allah'tan başka kimsenin fiilinin bulunmadığını söylüyor. Mutezili yaklaşım ise, Allah'ın her şeyi ezelde bildiğini kabul etmekle beraber bu bilginin belirleyici değil tasviri olduğunu söylüyor. Bu nedenle insan kararlarını kendisinde bulunan hür iradeyle ve kendisinde fiilden önce var olan potansiyel kudretle gerçekleştiriyor. Ehl-i sünnete göre ise, insanın tüm fiilleri Allah tarafından yaratılmaktadır. İnsan fiilini kesbeden ve cüzi iradesini fiilin gerçekleşmesi yönünde özgürce sevk etmesinden dolayı fiillerinden sorumlu oluyor.

Elif Ebrar: Ben burada özgür irade meselesinin zaman kavramı ile beraber düşünülmesi taraftarıyım. Modern bilimde Einstein, görelilik kuramıyla beraber zamanın izafi olduğunu, mekan ve hareketten bağımsız düşünülemediğini öne sürüyor. Bu durumda hareket ve mekânın etkileriyle zihnimizde oluşan farklı şimdiler, aslında zamanın önce sonra ve şimdiki kapsayan tek bir an olarak görülmesine mecbur bırakıyor. Bu fikir de kapısını İslami düşünceye açıyor. Allah katında mutlak zamanın, geçmiş gelecek ve şimdiki içine alıyor

olması, misal verecek olursak, bize göre şuan hayatta olmayan insanlarla henüz dünyaya gelmemiş insanların eylemlerinin aynı ana karşılık gelmesi Allah'ın bilgisinin tüm zamanı kuşatmış şekilde karşımıza çıktığını söylememizi gerektiriyor. Bu anlamda özgür irade üzerinden düşündüğümüzde insan iradesini kader anlayışıyla beraber ele almamız gerekir. Kişinin eylemlerini, daima cüzi iradesiyle gerçekleştirmesi onu yaptıklarından sorumlu tutuyorken, yaptığını ve yapacağını Allah'ın biliyor olması, bilgisinin her anı kuşatmış olmasına karşılık geliyor. Bugünden yola çıkarak cebri ve mutezili yaklaşım üzerinden düşünen bir kişinin, fikirlerini bu bakışla şekillendirmesi birçok şeyin anlaşılmasını daha sağlıklı hale getirecektir diye düşünüyorum.

Eşref Şahin: Dediğin gibi, zamanla ilgili olarak geçmiş, gelecek ve an, aslında bitimsiz bir andır. Hz Âdem'den itibaren kıyamet sabahına kadar gelecek bütün insanlar aslında aynı anda yaşayan varlıklardır diyeceğiz. Allah'ın bilgisiyle kıyasladığımızda ise aşkın bir katmanda Allah bütün anın bilgisine sahip.

Elif Ebrar: Zihin de böyle çalışıyor sanırım. Hatta bu tevhit inancının zaman kavramı üzerinden zihnimizdeki bir tezahürü gibi. Fakat bu meseleye devam etmesek iyi olacak.

Asude Çıraklı: Peki, bir de şu var. Davud Rehber diyor ki, Allah'ın bilgisi meselesini toptan ezeli kavramı içine alamayız. Öyle olsaydı Kur'an ilim hakkında üç çeşit sığa/zaman kalıbı kullanmazdı. Mazi (aleme) muzari (ya'lemu) ve sıfat olarak (alim). Bütün kalıplar için, kuran tek bir manayı kastetmiştir demek kuranı değersizleştirmektedir. Tek mana ol-

saydı farklı zaman kalıpları kullanmazlardı. Yani Rehberi belki de linguistik diyebileceğimiz bir metot izleyerek, fikrini bu temele oturtarak etrafını örüyor.

Eşref Şahin: Allah'ın zati bilgisinin sonsuz olduğunu ama fiili bilgisinin ise sınırlı olduğunu ifade edileceği bir noktaya geliyoruz. Neden? Allah'ın fiili bilgisi varlıkların fiilleri ortaya çıktığında tahakkuk ediyor. Çünkü insanın yapıp edecekleri noktasında sonsuz ihtimal var olması ve o ihtimallerden birisini tercih ettiğinde, bu sefer Allah'ın ona dair olan bilgisi tahakkuk ediyor. Yani Allah'ın ilmi maluma (bilinen şeye) tabidir. İnsanın yapıp ettiklerine, nesnenin kendisine Cenabı Allah'ın tabi olması demek şöyle bir problemi de aslında beraberinde getiriyor: Allah'ın o sonsuz an içerisinde, malumların yapacağı sonsuz ihtimalli tercihlere dair bilgisi sınırlı. Onlardan birisi gerçekleştiğinde zatında var olan mümkününe dair bilgilerden birisi tahakkuk etmiş oluyor. İnsana özgürlük alanı açılmasına yönelik varsayımdan yola çıkarak söylüyorum. Her ne kadar zati bilgi ve fiillerin bilgisi anlamında bir ayrım yapılsa da, kanaatimce sorunu izah etmekten uzak kalıyor.

Elif Ebrar: Bir de şunu söyleyelim, Şaban Ali Düzgün'ün yazısında iki temel esas vardı. Bunlara özgürlük kavramının alt yapısını oluşturacak düşünceler diyebiliriz. Birincisi, Allah'ın insana yönelttiği "ben sizin rabbiniz miyim" sorusunun "ben sizin rabbinizim" şeklinde olmayıp, insana bir ret ya da kabul hakkının bırakılması. İkinci olarak da peygamberimizin, herkes fitrat üzere doğar hadisi şerifi. Fitrat üzerine, Cevdet Sa'id'in tabiriyle söyleyecek olursak, gerçeğe meyiletme istidatıyla doğar. Daha

sonra annesi babası onu Müslüman ya da Hristiyan yapar. İşte bu iki anlayıştan yola çıkarak şekillenen özgürlük düşüncesi birçok sorunun cevabı olacaktır.

Eşref Şahin: Evet, insan iyilik yapma ve kötülük yapma yetisiyle dünyaya gönderiliyor, fakat vermiş olduğu kararlar neticesinde de sorumlu kılınıyor. Değişiyor da, Yahudi olabiliyor, Hristiyan olabiliyor, Müslüman olabiliyor. Eğer değişmeseydi, tek düze kalmış olsaydı, insanın tercih yapabilme özelliğinin olmadığını anlardık. Bu yazı bağlamında iki şeye dikkat çekmek istiyorum. Birincisi, kuranı kerimde var olan Allah'ın mutlak irade sahibi olduğuna dair ayetler. Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz, Allah her şeye kadirdir gibi ayetler nereye konulacak. Şöyle bir şey ifade ediliyor: aslında insanın mütevazılığını kaybetmemesi için. Bir nevi, tamam sen bütün bunları eyliyorsun ama cenabı Allah'ın da senin üstünde büyük bir otorite olarak var olduğunu unutma. İkinci husus, insanın seçme hakkına sahip olduğunu ifade eden ayetlerin kuranda yer almış olması, zaten Allah tarafından da bir özgürlük alanının insana açıldığını gösteriyor. O zaman bir tarafta özgür olduğumuzu ifade eden ayetler, bizim yapmış olduğumuz tercihlerden sorumlu olduğumuzu bize öğretiyor, diğer taraftan Allah dilemediği müddetçe hiçbir şey yapamazsınız anlamındaki ayetler de her zaman mütevazı olmamızı salık veriyor. Böylece denge sağlanıyor.

Elif Ebrar: İnsanın seçme hakkına sahip olduğu ayetlerle, Allah dilemedikçe bizim dileyemeyeceğimizin söylendiği ayetler aynı anda kuranda geçiyor. Biz içinde çelişki olan bir kitaba iman etmeyiz demek ki salt bir yaklaşımla bu

ayetleri değerlendirmek bizi yanılsıza götürecektir.

Asude Çıraklı: Benim bölümümde de Hz Nuh ve Hz Lut 'un eşlerini kastederek "onları geride bıraktık" deniliyor. Madem Allah bıraktığını söylüyor, irade nerede devreye giriyor diye tabii bir soru sorabiliriz. Başka bir ayette ise geride bırakmasının sebebinin eşlerinin yapmış oldukları hatalar olduğunu ifade ediyor. Davud Rehber diyor ki, aslında her ayet kendine has bir bağlama aittir ve bu bağlamı kaçırırsak çelişiyor gibi görünen ayetlerle karşılaşmamız muhtemeldir.

Elif Ebrar: Son olarak transhümanizmi konu edinen makaleden bahsedelim. Bu yazının mevzubahis ettiği düşüncenin arka planında hep aynı devinim mevcut: eksikliğini fark eden insanın devamlı mükemmelleşme arzusuyla daha fazlasını istemesi. Bu süreçte üç başlık karşımıza çıkıyor: Transhuman, posthuman ve metahuman. Bu ayırım temelde evrimci yaklaşımın düşüncesini barındırıyor. Eksiden artıya doğru ilerleyen bir zaman çizgisinde yol aldığını kabul eden insanın ilkel insandan, gelişmiş insana doğru evrilmesi. Daha sonra kendini de aşmış post human, meta human gibi sınıflandırılmalara sürüklenmesi. Biyolojik uyarlanımın hızından tatmin olmayan insan teknolojik uyarlanımı kullanarak daha hızlı yönlendirilebilmektedir. Bu anlamda bugün ve yarının şekillenmesinde epigenetik, biyoteknoloji gibi alanlar oldukça önem arz etmektedir. Kasım Küçükalp'in makalesiyle beraber düşünecek olursak, yeni hümanizm, modern seküler hümanizm gibi öne sürülen fikirler merkezine insanı koyduğunu iddia etse de tüm bu

ideolojiler insanı bir araç haline getirip mutlak güce ulaşma arzularını tatmin için kullanıyor. Bu da kulluk bilincinin yitirilmesi ile oldukça alakalı bir mesele. Bugün belki de problemin kaynağını doğru yerde arasak, aydınlığa kavuşmamız çok daha kolaylaşacaktır.

Eşref Şahin: Deleuze ve Guattari'nin, Marksizm ve Freudizmin kapitalizmi besleyen ideolojiler olduğu şeklindeki vurguları da önemli. Modern batı kültürünün gündeğümü olarak gördükleri Marx ve Freud geleneksel kodlardan kopan toplum için yeni kodlar üretiyorlar. Marksizm devletin kodlarını, Freudizm ise ailenin kodlarını yeniden oluşturuyorlar. Marx her şeyi ekonomik pratiklere indirgeyerek, Freud ise çekirdek aileyi meşrulaştırarak kapitalizmi tahkim ediyorlar. Diğer taraftan Kasım hocanın girişte işaret etmiş olduğu bir şey var. Aslında insanın özneleşmesinin bir sıkıntı olduğunu ima ediyor. İnsan kadim/klasik düşüncede buralı değildi. İnsanın değeri buralı olmayışından kaynaklanıyordu yani insan öteli. İnsanın burada özne olarak kendini konumlandırması demek aslında ilahı olanla kendisini koparması anlamına geliyordu. İnsan şeyleşmek suretiyle parçalanıyor, kemal fikrini yitiriyor dolayısıyla küçülüyor. Özne nesne diyalektiğinden daha ziyade insanın nereli olduğuna dair vurgu yapılıyordu geçmişte. Aslında insan kendini özneleştirdiğini düşünerek farkında olmadan diğer nesnelere gibi bir nesne haline getirdi. Çünkü özne olmak demek, Allah'ın ötelenmesi demek, nesneyle aynı düzleme gelmek demektir.

Asude Çıraklı: Hakikatin ve bilginin durduğu yerin ve ona olan bakışın değiştiğinden de bahsediliyor aslında.

"Bilgi hakikate erişmek olarak değil bir nesne alanının bilgisi şeklinde kavranmaya başlamış, böylelikle nesnenin bilgisi hakikate erişim nosyonunun yerine ikame edilmiştir." Yani insan tanımını değiştirdiği için ona dair olan şeyler de değişmiş.

Eşref Şahin: Gerçek olan reel olandır demek, hakiki olanı devre dışı bırakmak demektir. Eğer siz hakiki olanın reel olduğunu kabul ederseniz, o zaman hakikate yönelik arayışlarınız biter. Bilgi hakikate ulaşma çabasının bir nesnesi değil, arzu nesnelere ele geçirmenin bir aracına dönüşür. Onun için arzu nesnelere rengi kimi zaman yeşildir, kimi zaman kırmızı olur. Ama temel hedef sadece ve sadece onlara ulaşmak olur. Hakikat tamamıyla insanların gündeminden düşer. Can çekişen küresel dünya kitabında ifade edildiği üzere, batı dünyasının her şeye sahip olmanın getirdiği çaresizliğe ulaşmış olduğunu söylüyor. Yani simülasyonu hakikatin yerine ikame etmiş oldu. Gerçeklik algısı reel olanla birleşince hakikat devre dışı kalınca albenili olan arzu nesnelere gerçekliğin yerine ikame edilmiş olması.

Elif Ebrar: Modern insan sürekli muhteşem insanı arama gayesinde. Ancak muhteşem insan kemal noktasında düşünülüyor, bundan ötürü mükemmel değil de muhteşem diyoruz. Transhumanizm düşüncesi de bu çerçevede ilerlemektedir. Biyolojik insan bedeni muhteşem fakat kusurlu bir mühendislik parçası olarak görülüyor. Bundan ötürü sürekli geliştirilmesi ve değiştirilmesi amaçlanıyor. Bu gelişim de fiziksel çerçevede ilerlediğinden birçok problem ortaya çıkmaya başlıyor. Ekonomik eşitsizlik biyolojik eşitsizliğe eviriliyor

ve bir grup insanın alt türe dönüşmesini meşru ve mümkün kılıyor. Bu da her geçen gün yaklaşan bir kaosun korkusunu akıllara düşürüyor. Ve gidişat ümitsizce seyrediliyor. Bir süredir düşündüğüm şöyle bir fikrim var. İlk başta tüm bu faaliyetlerin insan eliyle gerçekleştirildiğini hatırlatmak istiyorum. İnsanı eşya ve hayvandan ayıran temel özelliklerin giderek arka plana atılıp makine insan birlikteliğiyle insan ötesi bir varlığın hedeflenmesi, bugünün temel argümanlarından biri. Burada, Kaku'nun bir kitabında okuduğum çip teknolojilerinden bahsetmek istiyorum. Kitabın gelecekte yaşanacakları konu edindiği bir kısmında, insan beynine yerleştirilen bu mikro çiplerle, internetin bir simülasyon misali insan beyninde aktifleşeceği, zihinler arası veri aktarımının yapılabileceği, ya da oturduğumuz yerden ofisimizdeki bilgisayarda bulunan bir video kaydını seyredebileceğimiz söyleniyor. Tüm bunlar bugün oldukça uzak gözükse de yarının garantisini veremeyiz. Ancak bu ihtimal beni karamsarlığa sürüklemiyor. Bilakis, kendi pimini çeken insan gelişme adıyla öne sürdüğü yeniliklerin gerçekleşmesi sonucunda ne yapacağını bilmiyor. Sürekli daha fazlasını isteme arzusu insanı tatmin etmiyor. Hadiselerin giderek içinden çıkan insan bir nesneye dönüşüyor. Bu durumda kendi pimini çeken insanın fikri anlamda yaşayacağı bir patlama bir gün akılları başa getirebilir. Tüm bu gelişmeler bana bunları düşündürüyor ve karamsarlığa düşmeme sebep oluyor.

Eşref Şahin: Makalenin kendisinde insan doğasının değişip değişmeyeceğine dair bir soru soruluyor. Kadim düşünce insanın doğasının değişmeyeceği

üzerine konumlanıyor. Modern düşünce ise tam tersi. Peki, bunun insanı götüreceği yer neresi? Aslında insanın doğasının tamamıyla değişmesi. Yani insan olmanın anlamı değişiyor. Fakat benim endişem şu. Eğer bu çalışmalar böyle giderse insan adını vermiş olduğumuz varlığın her şeyi değişecek. Fiziksel ve zihinsel anlamda sonsuz bir kapasiteye sahip bir varlık. Temel soru da şu, böyle bir varlığın oluşması mümkün ise insanlık bunu engellemeli mi engellememeli mi?

Asude Çıraklı: Engellenebilir mi? Bu da cevaplanması gereken bir soru bençe. Birkaç devlet anlaşsa bile merdiven altı şekilde bu çalışmalar devam edebilir.

Asude Çıraklı: Ahmet Dağ'ın konuşmasında geçmişti hatırlarsanız. Hep telefon örneği verilir ya, eskiden başka bir ülkedeki kişinin fiziksel bir bağ kullanmadan bizimle iletişime geçeceği söylenseydi inanmayabilirdik. Dağ, bilim kurgu filmlerinde yapılan çalışmaları o kadar da uzak görmeyin, sonuçta telefona da aynı muamele yapıldı şeklinde ifade ediyordu. Bençe asıl mesele bizim bunun neresinde duracağımızda. Şu an örneğin transhümanizm kapsamında bilinç aktarımı gündeme geliyor değil mi ama biz 'organ nakli günah mı?'yı tartışıyoruz. Yani olaylara basit ve yüzeysel bakıyoruz ve bu tartışmalar konusunda fazlasıyla geride kalmışız.

Eşref Şahin: Harari'nin dediği noktaya geliyoruz. Yani Müslümanlar öyle bir noktaya gelecek ki bir süre sonra bizim ne tartıştığımızı da anlamayacaklar. Modern dünyanın getirileri karşısında biraz edilgeniz. Batıda bunlar üretiliyor ve bir şekilde bizim önümüze sunuluyor.

Bunlardan vazgeçemiyorsak bunları nasıl tashih edebiliriz. Kendimize nasıl bir nokta belirlemeliyiz. Kendimize öyle bir yer belirleyeceğiz ki var olan bu akışın doğru bir şekilde ilerlemesine yardımcı olacak. Önleyemiyorsak da nasıl tashih edebiliriz.

Asude Çıraklı: evet, sunulanı alacaksak da yeni etik kuralları oluşması gerekiyor, belki fıkıh kurallarını buna göre yeniden tasarlamamız gerekiyor. Bütün bunlarla yakın bir zamanda hesaplaşmak zorunda kalacağız yani.

Elif Ebrar: Sanki bu hesaplaşmanın gerçekleşmesiyle başta ya da sonda olmak bana mantıklı gelmiyor. Az önce söylediğin, misal biz organ naklini konuşuyoruz, bana bunlar temelde aynı gibi geliyor. Aynı problemin ara yüzü gibi. Kitapta modern simya adıyla öne sürülen bir fikir vardı mesela. Yani bu önceden beri var olan bir mesele bugün sadece tezahürleri değişerek karşımıza çıkıyor. O yüzden bu meselelerin çözümünü aramak için, en üstteki kişinin fikirlerini bilmeye çalışmakla uğraşıp, tüm vaktimizi buna harcamaktan vazgeçip temelde başka bir düşünceyle yola çıkmak akla daha yakın geliyor. Eski dönemlerde de mesele edinilmiş simya kavramı aynı arayışın yani insanın özünden gelen ölümsüzlük arzusunun bir farklı tezahürü olarak karşımıza çıkıyor. Şu anda aynı şekilde adı ve kılıfı değiştiriliyor yalnızca. Ama çözüm burada değil, buradan yapabileceğimiz bir şey değil. Demek ki bunu aşkın olan bir varlığa isnat ederek ona bağlarsak eğer, bu psikolojiden yola çıkarak meseleleri daha kolay bir şekilde değerlendirebiliriz belki. Hem Batı dünyasının yaptığı çok bir şey de yok aslında, ben çok ilerlediklerini dü-

şünmüyorum. Hatta çok çok alt düzeydeler belki. Bizim yarım yamalak bildiğimiz bilgiler bile onların öne sürdüğü o çürük verilerden çok daha üstündür. Ama bunu fark edebilmemiz gerek.

Asude Çıraklı: Bu bir yarıştı, geride kalmayalım, onları geçelim manasında söylemiyorum bunları. Ama bu çalışmalar sadece tekil olarak bireylerin ölümsüzlüğünü hedef almıyor. Kendi ölümsüzlükleri başkalarının ölümlerine de yol açabilir. Bu kimi hedef aldığı önemli olmaksızın böyle bir güvenlik sorununa da dönüşebilir. Bu durumda hayır bu ilerleme yanlış, bizim zaten zengin ilmi bir geçişimiz var aslında biz yapsak sizi geçeriz tarzı bir mantıkla olduğun yerde saymak bizi yok da edebilir. Bunun için önlem almaktan bahsediyorum yoksa muhasır medeniyetler sınırını aşalım tarzı bir fikrim yok.

Eşref Şahin: Meselenin psikolojik ve moral değerler boyutunu bizim daha fazla ön plana çıkarmamız gerekiyor. Bahsi geçen durmamız gereken noktalardan birisi de burası. Belki buralarda durursak bir alternatif söz konusu olabilir. Yani mesele insanın doğasının değişmesine kadar gelecekse insanın kendisiyle ilgili olan bütün alanlarda bir değişimle karşı karşıya kalacağız anlamına geliyor bu. O zaman, karşı tarafın gelmiş olduğu noktayı bilmek önemli. Teknolojik anlamda geçebilir miyiz veya böyle bir derdimiz olması gerekiyor mu, bana sorarsanız çok da önemli değil. Orada da altyapımız, elde etmiş olduğumuz teknolojiyi hangi amaçta kullanacağımız netleşmezse orada sıkıntı yaşarız. Onlar teknolojiyi, ulaştıkları sonuçları hayatın bütün alanlarına şamil kılacak bir düzeye taşıya-

caklardır, bir yerde durmayacaktır bu tartışmalar. Bunların farkında olalım. İkincisi biz de eğer bir teklif sunacaksak, bir imkân sahibi olacaksak bulunduğumuz yeri netleştirmemiz gerekiyor.

Elif Ebrar: Evet, fakat şunu da söylemeliyim, ben düşünürken sonuçlarla pek ilgilenmiyorum. Benim için, yaptığım iş ve çıktığım yol önemlidir. İsmet ÖZEL diyeceğim yine, üç meselede şundan bahseder: eğer gerçekten amacımız batı medeniyetlerine yetişmek ise yaptıklarının tıpkısını ya bir benzerini üretmeye çalışarak arkadan takip etmekte ise onlara tabi olmak çok daha kolaydır. Neden yeni baştan üretmeye çalışalım ki. Demek ki ulaşılabilecek yer hedeflenerek yola çıkılmaz, aksi takdirde bu bir rahvet hissiyle sandığımızdan çok daha kötü bir hale düşmemize sebep olabilir. Bugün toplumumuzun attığı adımların arkasında hep bu fikir mevcut maalesef. Bu yüzden hiçbir yere gelemiyoruz. Ben yerimizde sayma taraftarı değilim elbette. Mesele bahsi geçen gelişmelerden uzak olmak değil. Geçmişteki âlimlerimize baktığımızda bir İbni Sina olsun, Farabi olsun neyi bilmiyorlar ki. Ancak bu konuma gelebilmek için, önce durmalı sonra meseleleri idrak düzeyine yükseltip temel bilgi dayanıklarımızda süzdürerek hayatımıza konu edinmeli daha sonra eyleme geçmeliyiz. Başka türlü mümkün olmayacak.

Asude Çıraklı: Evet, kendi sistemlerimizi üretmemiz için önce kendi toprağımızın, coğrafyamızın, geleneğimizin getirisiyle kurduğumuz kendimize ait bir insan tasavvuru olması gerekir. Sonuçta insan tanımı insana dair her şeyi de etkileyeceği için, teknolojinin, hukukun

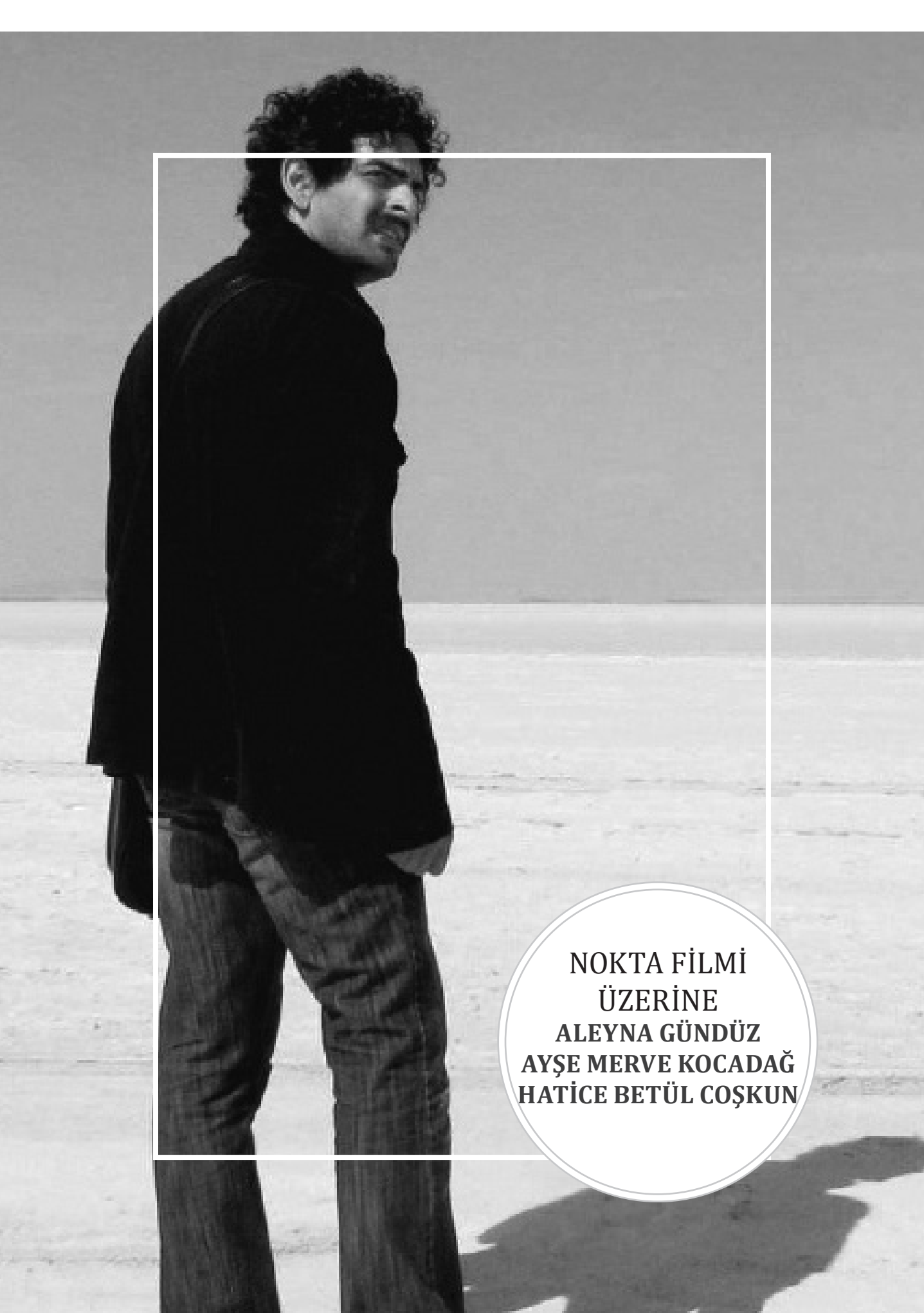
ya da tıbbın kaynağına bunu koymamız, bunu referans almamız gerekiyor. Yoksa sonuçları felaket doğurabiliyor. Mesela embriyo ile ilgili makalede şöyle bir ayrıma gidiliyor. Bir insan vardır bir de kişi vardır. Kişi merak ve tercih edebildir. Yaşamda kalma konusunda insan öldürülebilir bir konumdadır, kişi hayatta kalan olmalıdır. Bizim bakımımızda ise yaratılmışlar, sırf yaratılmış olmalarından dolayı değer kazanıyorlar. Misal delilerin akli dengelerinin bozuk olması onları öldürülebilir kılamaz. Bu tarz sonuç cümlelerindeki ayrılıklar, farklı geleneklerin insanı farklı temellerde konumlandırmasından kaynaklanıyor. İşte bizim kendimize ait güncel tanımlarımız olsaydı bu meselelere yeni tekliflerle yaklaşabilirdik.

Eşref Şahin: Batı dünyasının üretmiş olduğu değerler iflas ediyor. Teknolojik bağlamda insanoğlunu götürmüş olduğu noktaya dair de aklımızda soru işaretleri var acaba nereye götürüyor diye. O zaman bizim o insan tasavvurumuz nasıl olacak, insan tasavvurundan kaynaklanan aile, aileden kaynaklanan toplum, toplumdaki siyasal düzen iktisadi düzen nasıl şekillenecek, bütün bunların teknolojiyle irtibatı nasıl olacak üzerine düşünmemiz gerekiyor. Ama her ne olursa olsun insanın özüne dair aşkın olanla bağlantısı... Yani manevi olanı ön plana çıkarmak, en önemli alternatif. Burada pasif bir maneviyattan bahsetmiyorum. Etkin olabilecek bir maneviyatı öncelemek önemli. Kanaatimce huzur ve adalet içinde yaşayan, insanın geleceğe dair kaygılarının azaldığı, iktisadi ve siyasi çalkantıların kendisini sarsmadığı bir toplumun oluşması için bu gerek şartlardan birisi...

**T'SINEMA
TENKİTLERİ**

**NOKTA FİLMİ
ÜZERİNE
ALEYNA GÜNDÜZ
AYŞE MERVE KOCADAĞ
HATİCE BETÜL COŞKUN**

Evvela sizin gibi kıymetli film meraklılarına üç arkadaş beraber izlemiş olduğumuz filmin kısa bir tanıtımını yaparak söze başlamak istiyoruz.

2008 yılında Türkiye’de Derviş Zaim tarafından çekilen bu film bir üçlemenin ikinci filmi olarak karşımıza çıkmakta.

Filmde; hat sanatıyla ilgilenen Ahmet adlı kişinin istemeyerek de olsa Malik Mushafı’nın çalınıp yasa dışı yollarla satılması suçuna karışması, birkaç insanın hayatını kaybetmesi ve bunların sonucunda Ahmet’in vicdan azabı çekmesi ve de artık Allah’a olan inancını günden güne yitirmesinden dolayı hat sanatına eskisi kadar kendini verememesi anlatılıyor.

Öncelikle filmin sinematografisini inceleyelim. Yani kullanılan tekniklerden bahsedelim. Sinematografinin tanımını yapmamız gerekirse: Görüntü yönetimi ya da bir başka ifadeyle; sinema filmi için görüntü kaydederken ışıklandırma ve kamera tercihleri yapma disiplindir. Şunu da belirtmeliyiz ki bizce bu film sanki önceden değil de çekilirken kurgulanmış. Çünkü filmi izlerken bir sonraki sahneyi ya da hamleyi tam olarak kestiremiyorsunuz. Bunun nedeni aslında filmin on bir adet plan sekans denilen ayrı ayrı kesitlerden oluşması. Yani olaylar direkt olarak gösterilmemiş, kesitler halinde önümüze sunulmuştur. Yönetmen bu kesitleri iyi bir şekilde gözlemiş yani bizim

pek fark edemeyeceğimiz şekilde. Bunu da bir plan sekansın diğerine geçerken kamerayı sürekli gökyüzüne kaldırıp indirerek başarmıştır. Bu plan sekanslar birbiri ardına gelmelerine rağmen zamansal olarak farklıdır. Hem geçmiş hem de gelecek aynı anda veriliyor gibidir. İki ayrı öykü çizgisi üzerine kurulmuş denebilir. Daha doğrusu bir öykü diğerinin geri dönüşleri mahiyetinde kanaatimizce.

Derviş Zaim, aynı zamanda ‘Aslına Sadık Uyarılama Tekniği’ denilen bir teknik kullanmıştır. Bu teknik, özel edebi tekniklerin sinemasal karşılıklarını bulup kullanarak orijinalin özünü yakalayan edebi bir yapıya dayalı film yapmaktır. Bu filmde Derviş Zaim, hat sanatı üzerinden bu tekniği uygulamıştır. Bu teknik sayesinde yönetmenin bir nevi, hat sanatının özünün ilk olarak ‘Allah’a akliselimle inanmak’ ve daha sonra bu işi yapmak için canı gönülden arzulamak gerektiği mesajını biz izleyicilere aktarmak istediğini görebiliyoruz. Filmin şu en can alıcı noktasına bakarak bunun kanısına varabiliriz: Ahmet adlı kişinin çektiği vicdan azabından dolayı Allah’a olan imanının günden günde zayıflaması sonucunda ‘Afallahu anh’ cümlesinde nun harfinin noktasını koyamayışı. Her seferinde hat sanatında bu cümleyi yazmasına rağmen o noktayı bir türlü koyamadı inanç eksikliğinin her geçen gün artmasından dolayı. Burada asıl olarak ders çıkarılacak nokta:

Allah'a inanmadan, onun varlığına iman etmeden ve de bir işi yapmak için tüm kalbimizle tasdik etmeden onu yapamayacağımızı anlamak olacaktır.

Yönetmenin kullanmış olduğu bir çekim tekniği daha var. O da 'Ayrıntılı Çekim Tekniği'. Bu tekniği filmde şöyle yorumladık: Mesela Ahmet, filmin bazı sahnelerinde gözüne göz damlası damlatıyordu ve yönetmen de bunu birden fazla yerde göstermişti. Yönetmenin bu tekniği kullanmadaki asıl amacının bazı yerlere özellikle dikkat çekmek olduğunu düşündük ve bunun ayrıntılı çekim tekniğine uyduğunu ileri sürdük açıklaması.

Üç kafadar olarak izlemiş olduğumuz bu filmin bazı sahneleri hakkındaki görüşlerimizi, yorumlarımızı, çıkardığımız dersleri ve anlama çabalarımızı siz kıymetli film okurlarına sunarak bu film kritiği yazımızı sonlandırmak istiyoruz.

Evvelen filmi izlerken ki anlama çabalarımızdan bahsetmek istiyoruz. Çünkü ilk işimiz bunlardan bahsetmek olursa, sona doğru da artık filmi anlamaya başladığımızı gösteren yorumlarımızı söylersek sizlerin aklında daha iyi bir yer edinmiş olur fikirlerimiz.

Biz üç kafadar, filmi beraber izledik. Hal böyle olunca tek başımıza pek anlamlandıramadık filmi. Lakin okulda film üzerine uzun uzadıya konuştuktan sonra film hakkında eleştiriler okumaya ve araştırmalar yapmaya başladık. Böylece yavaş yavaş filmin sahnelerine anlam yükleyebildik. Hazır yeri gelmişken anlam yüklediğimiz yerleri sizlere sunmak isteriz.

İlk işimiz filmin tek mekânı olan Tuz Gölü'nden bahsetmek olacak. Tuz Gölü hepimizin de bildiği üzere bembeyaz doğal bir mekândır. Derviş Zaim bir röpor-

tajında bu mekânı beyaz bir kâğıt olarak düşündüğünü ve de üzerinde bulunan insanları ise birer nokta olarak tasvir ettiğini dile getirmişti. Biz de bu bağlamda şunları düşündük: Filmin başlarında 13.yy'da yaşayan Malik isimli şahıs Tuz Gölü'nün üzerine 'Afallahu anh' yazısını yazıyor ve nun harfinin noktasını koymadan vefat ediyor. Filmin kapak resminde ise Malik isimli şahsın tepeden bakıldığında nun harfinin noktası olarak teşekkül ettiğini görüyoruz. Tuz Gölü dışında başka bir mekâna çıkılmamasını bu anlamda düşünmeye çalıştık.

Filmi izlerken değişik bir düşünce belirdi zihnimizde. Bu düşünce, 'filmin kahraman bir bakış açısıyla oynanıyor' hissinin vermesi düşüncesi idi. Sanki olaylar Ahmet adlı kişinin gözünden görülüyor muş gibiydi. Çünkü filmi izlerken fark ettik ki Ahmet'in bilmediği ya da görmediği bir sahne canlandırılmamıştı. Olaylar hep Ahmet'in bilgisi dâhilindeydi kanaatimizce. Onun ekseni etrafında dönüyor gibiydi sahneler. Yani filmin merkezi aslında Ahmet idi. Ahmet burada nun harfinin noktası konumundayken diğer oyuncular ise sanki onun etrafındaki harfler gibidirler. Aynı zamanda Ahmet'in öldükten sonra yerde oluşturduğu şekli ise bir noktayı andırmıyor değildi. Buna binaen de şunu düşündük: Acaba Ahmet'in o öldükten sonra düştüğü yer, bulunamayan 'Afallahu anh' yazısındaki nun harfinin noktasının yeri miydi?

Bu filmde cevabını bulamadığımız ve bizi gerçekten merak içinde bırakan bu gibi detaylar vardı. Bu detayları da gücümüzün yettiğince yorumlamaya çalıştık.

Bu film kritiği yazımızın siz değerli film okurlarına faydalı olması dileğiyle. Vesselam.

BİSİKLET HIRSIZLARI

ASUDE ÇIRAKLI

Yönetmen koltuğunda De Sica ve senaryoda Zavattini'nin olduğu Bisiklet Hırsızları 1948 yapımı bir İtalyan Yeni Gerçekçiliği filmidir. Savaş döneminin yoksul bir ailesinden gelen De Sica sinemaya 16 yaşında oynadığı ilk film ile giriş yapmış ve ömrünün son yıllarına kadar da yönetmenliği sürdürmüştür. Yılların tecrübesi yönetmenin yaptığı bu

filmi mensubu olduğu akımın olgunluk meyvesi haline getirmiştir.

İtalya'da II. Dünya Savaşı'na kadar mevcut sinema anlayışı Beyaz Telefon Sineması olarak da adlandırılan, toplum yaşamının gerçeklerini göstermekten uzak, zengin kesimler için çekilen pembe salon filmlerinden ibaretti. Dünya Savaşı'na kadar hâkimiyetini sürdüren Fran-

sız Şiirsel Gerçekçiliği son dönem dalgalanının da etkisiyle İtalya'daki gazeteler sinemaya dair farklı fikirler sunmaya ve sinemanın esas görevine dair eleştiriler yazmaya başlamışlardır. Bu eleştiriler savaşın ve yıkılan faşist Mussolini rejiminin harabeleri arasından yeni bir akımın doğmasına sebep olmuştur (Neorealismo). Çekim teknikleriyle olsun, konu bütünlüğüyle olsun sinemaya yeni bir bakış getirmiş ve kendinden sonraki birçok sinema akımını da etkilemiştir.

Hayatın gerçeklerini sinemaya aktarmak isteyen Neorealismo yönetmenleri filmlerini gerçekliğe yakınlaştırabilmek adına stüdyolardan kurtularak dış mekân çekimlerine ağırlık vermişler, yapay ışıklardan vazgeçerek güneş ışığını kullanmışlardır. Hatta filmleri için oyuncularını tecrübesi olmayan kişiler arasından tercih etmişlerdir. Kamera sokağa çıkmış, belgeselvari olan bu filmlerde yine tıpkı belgesellerde olduğu gibi kullanılan serbest kamera hareketleri yönetmenlere özgürlük tanımıştır. Kurgularda esneklik vardır, diyaloglar edebîlikten uzaktır. Filmlerde olağan dışılığa rastlanmaz, anlatılar günlük hayatta karşılaşılabilecek sadelikte ve gerçeklikte işlenmiştir. Yönetmen toplumun gerçekliğini, acılarını, tarihini, siyasetini sinemayla hesaplaşarak ve de iktidara karşı gelerek ortaya koymuştur. Filmler bireyin hayatını konu almasına karşın onu toplumun yansıması olarak görür ve birey üzerinden toplum hayatını aktarır.

Yeni Gerçeklik Akım filmlerinde sıkça karşılaşılan bu özellik Bisiklet Hırsızlarında da Ricci ailesi üzerinden konu edinmiştir. Filmin ilk yarısı yıllardır işsiz kalan Antonio'nun bisiklet bulmak şartıyla

afiş asma işini almasını, ilk iş gününde ise güç bela aldığı bisikletin çalınmasını konu edinir. Filmin geri kalanı baba ve oğlu Bruno'nun Roma sokaklarında kaybettikleri bisikleti aramasını, hırsız bulup kendinden de kötü bir halde olduğu görmesini ve daha sonra işini geri almak pahasına kendinin aynı duruma düşmesini anlatıyor.

Onlar Roma sokaklarında bisikleti ararken, bizler de aynı zamanda savaştan yeni çıkmış ya da çıkamamış bir milletin yoksulluğunu, şehrin içinde bulunduğu vahim durumu, savaşla beraber çökenin yalnızca binalar değil, ahlaki konumları olduğunu da görmekteyiz. Çünkü yönetmen önümüze özelde; birbirlerine olan güvenin bittiği, para kazanmak adına hırsızlık yapmanın normalleştiği genelde ise; hukuku ve adaleti tahsis etmesi gereken devletin, bulunması gereken yerde bulunmadığında bireylerin adaleti kendi elleriyle sağlamaya çalışmasını, dinin toplumun ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmesini, her evde kenara iliştirilmiş bir haç olmasına rağmen dinin gelenekten ibaret olduğu bir toplum yapısı getirmektedir. Toplum yanında olmayan devlet, bireyin yanında olmayan bir toplum gözler önüne serilmektedir. Özellikle 'çarşaf yığınları ve polis karakolu' sahnelerinde yönetmen; Antonio'nun yaşadıklarını, yalnızca onun değil bütün toplumun yaşadığını gösterir.

Filmde çaresizlik Antonio'nun da yüzünde daimi olarak görülebileceği üzere bütün filme yayılmış şekildedir. Buna karşın aradıkları bisikletin isminin "umut" oluşu yönetmenin bize yaptığı bir ironi olarak karşımıza çıkıyor.

Filmde olaylar karmaşık bir yapıdan

ziyade birbirinden ayırt edilecek şekilde sıralanmıştır. Kilise sahnesi, lokanta sahnesi, karakol sahneleri olsun bir bütünün birbirinden ayrı konuları işleyen ufak parçalarıdır. Çekimsel açıdan ise film seyirciyi hapsedmez, dışarıdan izlemeye ve nesnel bakmaya imkân sağlar. Dolayısıyla seyircinin kurgunun içinde kaybolup gitmesi engellenir ve olay bütün açıklığıyla düz bir zeminde sunulur.

Filmin duygusal bir bağı ve karakteri / çocuğu kullanarak hikâyeyi bunun etrafına örmesi Neorealismo'ya ters düştüğü iddiasıyla eleştiri aldığı noktalardan bir tanesi.

Hollywood tarzı filmlerin aksine Neorealismo filmleri mutlu ya da heyecanlı sonlara sahip değildir. Zannımca De Sica da yalnızca seyirciyi güldürerek ya da ağlatarak manipüle edip duygu yoğunluğu yaşatmaktan ziyade bu tarz ahlaki çelişkilerle her daim karşı karşıya kaldığımız hayatı gerçekçi bir şekilde sunmayı amaçlamıştır. Film içerisinde birçok etik tartışmaya konu olabilecek kaynaklar barındırmaktadır. Fakat film belli çevrelerce oturup ete kemiğe dokunmaz felsefi tartışmalar yerine insanın içinde zaten mevcut olan o iyilik bilgisine ulaşmasını bize işaret etmekte. Örneğin baba hırsızlığı yaparken oğlunun onu izlemesini istememesi ve son sahnede Antonio'yu ağlatan sebep içindeki iyilik bilgisinin bir işaretidir.

Film seyirciye şu soruyu yöneltiyor: Birinin zor durumda olması onun yanlış davranışını meşrulaştırabilir mi? Filmin cevaplar vermeyişi hazır cevap arayıcılarını rahatsız etse de kaliteli filmlerin görevleri soruları cevaplamak değildir. Onlar ortaya bir gerçekliği koyarak soruyu sorar ve ucunu seyirciye açarlar.

"Filme çaresizlik Antonio'nun da yüzünde daimi olarak görülebileceği üzere bütün filme yayılmış şekildedir. Buna karşın aradıkları bisikletin isminin "umut" oluşu yönetmenin bize yaptığı bir ironi olarak karşımıza çıkıyor."

GÖLGELERE BİR AĞIT

ELİF EBRAR KESKİN

dünyanın bütün sabahları... itinayla övülen, bilhassa gençler arasında geniş bir kitleye ulaşmış, arkadaş grupları arasında, izleyenin pişman olmayacağına dair hararetli tavsiyeler verilen, Fransız yönetmen Alain Corneau'nun yönettiği roman uyarlaması o meşhur film. böyle istihzalı bir cümleyle başlamak, satırların

altına olumsuz yargıları sıralayacağımızı akla getirebilir. ama öyle değil. uzunca bir süredir, 'pıyasada' çokça görülen, klasik hayata ve kurallara karşı çıkıp ilkel hayatı seçen kişiler üzerinden senaryonun oluşturulduğu filmler hakkında bir yazı yazma fikri vardı aklımda. öyleyse bu filmi önümüze tevafuk eden bir yol

kabul edebiliriz. ilk olarak mevzubahis filmler hakkında bir yargıda bulunmadan önce yapmamız gereken bir sınıflandırma var. bu filmleri iki farklı yönden bakarak inceleyeceğiz. bir tarafta hayran kitlesi olarak bahsettiğimiz büyük çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu sınıf varken diğer tarafta bu filmleri piyasaya süren ya da filmlerin içinden çıktığı hayatlar ve arka planları mevcut. temelde bir memnuniyetsizliğin bulunduğu bu filmler insanın içerisinde var olan ve modern hayatta çokça kısıtlanmış bir özgürlük arayışı ile temellendiriliyor. ancak, çıkış kaynağını oluşturan problemlerle hemfikir olsak da, ilerleyen süreçteki şekillenme ve çözüm önerisi olarak sunulan, ve hayran kitlesinin hiçbir zaman ulaşamayacağı o cazip hayatlar insana yetmeyecek ve dahi insan onunla yetinmeyecek, ancak daha önemlisi, kültürel öğelerin tamamen saf dışı bırakıldığı, tekilliğin ön plana çıkarılıp, mükellefiyet kavramının, iddia ediyorum ki, kasıtlı olarak unutturulduğu bireyin yalnızca kendi için zihninde kurguladığı (zaten bahsettiğimiz filmlerdeki gibi herkes doğada, ormanda tabiatla iç içe yaşasa, oranın da bulunduğumuz yerden bir farkı kalmayacaktır.) bu hayatlar esasta insanın mahiyetiyle örtüşmüyor. ancak hemfikir olduğumuz çıkış problemi, anlamın ötekileştirildiği, tüm eylemlerin, sonucunda ulaşılacak fayda/çıkar için yapıldığı, fakat ulaşılan bu faydayla ne yapacağımızın bilinmediği ve düşünülmendiği bugünümüzden memnun olmayan birilerinin hatta hatırısayılır ölçüde geniş bir kitlenin varlığını gösterdiğinden ötürü önemlidir. şunu da belirtmeliyiz ki, dünyanın bütün sabahları isimli film için, yirminci yüzyılın sonlarına kar-

şılık gelen yıllarda dönemin şartlarının etkisiyle çekildiğinden, kısmen farklı bir incelemenin gerektiği söylenebilir. bu yanlış olmaz. ancak filme iki bin on dokuz senesinden baktığımızı, ve başka türüsünü yapamayacağımızı unutmamak gerek. bugün geniş bir yelpazenin zihninde bahsettiğimiz arayışın ihtiyacı olarak bu filme sıralanan övgülerin varlığını bilmek, yazıya böyle bir girişle başlamamızın sebebidir.

filmin genel çerçevesini özetleyecek olursak, 17. yüzyılda, inzivaya çekilmiş, müzikle hemhal olmuş, genç yaşta eşinin ölmesi sonucu iki kızıyla beraber kalmış bir babanın, kral halkını şiddetle reddeden, kendine münhasır küçük bir kulübede geçirdiği hayatını konu ediniyor. film kraliyet orkestrasının başında olan bir karakterin üstadım diye hitap ettiği Sainte Colombe'un gençlik yıllarına yönelik bir geri dönüşle, yine Colombe'un öğrencisi olduğu yıllar, bahsi geçen karakterin zaman zaman duyulan arka sesleri eşliğinde yarı anlatı hissi veren bir tarzda seyirciye sunuluyor.

film, ilk sahnelerinde gördüğümüz Marin Marais karakterinin, yönettiği koro karşısındaki, (aslında buradaki tepki aristokrat sınıfına, şöhret ve şatafata yöneliktir) öfkeli sıkıntılı ruh halinin kamerayla buluşmasıyla başlıyor. bu sahnedeki Marin'in o içler acısı ama bugüne ve düne çok şey anlatan bakışları ve duruşu, söyledikleri ve söylenecekler olmaksızın da sunulsa etkisini kaybetmeyecektir düşüncesindeyim. dönemin fransası için çok şey ifade eden bu sahne yalnızca bununla sınırlı kalmaz. bugünün koltuğuna oturmuş, modern insana ve yaptıklarına acı acı bakan bir çehre olduğunu da düşünersek, haliyle seyircinin

bu bakışları kendi üzerinde hissetmesine de sebep oluyor. bitmek bilmez olaylar silsilesiyle fazla ilgilenmeyen filmin böyle bir sahneyle başlaması vermek istediği anlamın içtenliğini göstermesinin yanı sıra başarılı bir başlangıç olduğu da söylenebilir.

içeriğinden lüzumsuzca bahsetmekten itinayla kaçındığımız film, her ne kadar baş rolünün umutsuz, sessiz, öfkeli ve karamsar halleriyle şekillense de bu karakter, Sezai Karakoç'un "acıyı varoluş şartı bilen ancak onu aşan kişidir sanatçı" tanımlamasını akla getiriyor. Sainte Colombe'un dikkatleri çeken 'bulmuş' tavırları ve kendinden emin cümleleri, filmde bahsettiğimiz arayışın daha çok yan karakterlerde şekillendiği düşündürüyor seyirciye. ancak birazdan bahsedeceğimiz iki sahneyle beraber zannettiğimiz gibi olmadığını görüyoruz. fikirimce Colombe'un, müziğe atfettiği yüksek anlam içerisinde insanın var oluş amacını bulmuşçasına kurduğu cümleler, tüm bunlara rağmen ölümlü yüzleşmemiş insanın eksikliğini anımsatıyor. filmin olay örgüsünün, çok sevdiği eşinin ölümüyle başlaması ancak bir öte alem fikri olmadığından, içinde var olan, inkar edemeyeceği bu tutkunun karşılıksız kalması ve hayatının ıstıraba çevirmesi, ikinci olarak da filmin son sahnelerinde intihar eden kızının ölümüyle beraber kendisini kulübesine kapatıp müzik dahi yapamaması bu eksikliği ve hatta en büyük eksikliği gösteriyor.

filmde en çok karşılaştığımız, ve hakını vermek gerekirse oldukça etkileyici olan müzik ögesi, bahsetmemiz gereken bir diğer meseledir. her ne kadar film bunun üzerine kurulu gözüke de, eğer gerçekten sanatsal değeri yüksek bir

filmden bahsediyorsak, müzik ögesinin ya kendini aşan bir anlama karşılık gelmesi gerek, ya da yine filmin seyirciye vermek istediği esas özü hissettirecek bir unsur olarak sunulmuş olması gerekiyor. ikinci ihtimal bu film için pek mümkün gözükmeyişinden, bizim fikrimiz ilk seçenekten yana. Colombe'un kimseyle paylaşmadığı bestelerinden bahsederken, "ne önemi var! onlar yalnızca kağıt üzerine basılmış siyah beyaz notalar" sözlerini söyleyerek kendi yaptığı müziğin sahnede insanlara alkış eşliğinde yapılan müzikle aynı müzik olmadığını, yine Marian'a bu yaptığının müzik olsa da hiçbir zaman müzisyen olamayacağını söylemesi ve yine bir başka sahnede violası ile bir kızın iç çekişlerini, yaşlı bir adamın acıklı sesini yani insan sesinin tüm notalarını çalabildiğini ifade ederek müziğin aşkın bir potansiyele sahip olduğunu ve başka şeylere ulaştırmak amacıyla konu edinildiğini düşünebiliriz. ancak her ne kadar şiirsel bir üslupla söylenmiş bu cümleler seyirciyi etkilese de bunun sözlerde sınırlı kalıp, filmdeki hareketi oluşturan öğelerden biri haline gelmediğini söylememiz gerek. bu da filmin merkezinden gelen bir problem olduğundan filmi koyacağımız yeri değiştirecektir.

son olarak bir film seyri sonunda ekran karardığı vakit kendimizce cevaplamamız gereken iki sorunun önümüze düşmesi gerektiği fikrindeyim. birincisi, bu filmi neden seyretmeliyim?/ya da neden bir daha seyretmemeliyim? sorusudur. bu her ne kadar basit düzeyde bir soruya benzese ve zihnimizde cevap niteliğinde çokça cümle olduğunu düşüsek de, konuşmaya başladığımız vakit bu düşüncenin bir zandan ibaret olduğunu

ve elimizde pek bir şeyin kalmadığını göreceğiz. şayet bu soruyu ötelere de başka bir vakte bırakırsak, geriye kalan tek şey boşa geçen vaktimiz olacaktır. ikinci soruya gelecek olursak, filminden önceki ben ile filminden sonraki ben arasındaki fark nedir? sorusu olacaktır ki bu da hiç de kolay değildir. yaptığımız işin anlamlı bir sonla bitmesini istiyorsak cesaretimizi toplayıp ve alabileceğimiz tepkileri düşünmeden, seyrettiğimiz filminden sonraki kendimize yöneltilen bu soruları. ilk soruyu cevaplayacak olursak, bu film sinema alanında bir zirve adayı olmasa da hatırı sayılır bir yere sahiptir. öncelikle, objektifin; fazla konuşmayan, içine kapanık bir dünyayı, karşı karşıya gelebileceği en şiddetli acılardan birini yaşamış olmasına ve çağına duyduğu memnuniyetsizliğe rağmen, kendine has küçük kulübesinde saatlerce aralıksız çalışarak içinde eksik kalan yanı doldurmak için girdiği anlam arayışını ustaca gösterebilmesi, filmin en önemli başarılarından biridir. öyle ki, bu kişinin hayatı dışarıdan bakan bir gözlemciye siyah beyaz gözükerek olsa da, film bu yalnız karakterin iç dünyasının sesini bugünün gürültülü dünyasına duyurmayı başarmıştır. ikinci soruya cevaplayacak olursak, bu sorunun cevabını kendime vermek beni daha çok memnun edecek olsa da, başladığımız işi yarım bırakmayalım. yazının başında bahsettiğimiz filme övgüler sıralayan gençlerle problemimiz hâlâ aynı yönü işaret ediyor. ancak övgü kısmına gelince, hissiyatımızda hayranlıktan öte bir yakınlık mevcuttur. bu anlamda filmin, iki zıt rengi barındıran bir dünyaya belki geçici de olsa birkaç renk eklenmesine sebep olduğunu, kendimizdeki değişikliğe misal olarak verebiliriz.

filmin genel çerçevesini özetleyecek olursak, 17. yüzyılda, inzivaya çekilmiş, müzikle hemhal olmuş, genç yaşta eşinin ölmesi sonucu iki kızıyla beraber kalmış bir babanın, kral halkını şiddetle reddeden, kendine münhasır küçük bir kulübede geçirdiği hayatını konu ediniyor.

**SURETE AŞIK
OLMAK:
SEVMEK ZAMANI
AYŞE ŞİMŞEK**

Uluslararası alanda da kendini kanıtlamış Metin Erksan'ın 1965'te İstanbul'un güz mevsimini misafir ederek çektiği filmdir "Sevmek Zamanı". Döneminde seyirciye sunacak salon bulabilmek için, kapı kapı gezdiği söylenece de hak ettiği yeri ancak 2000'lerden sonra sinemaseverler tarafından elde edebilmiştir.

Filmin Konusu genel itibarıyla boyacı Halil'in duvarda Meral'in fotoğrafını görmesiyle ona aşık olması ve bu sembolik aşkın Meral tarafından anlamlandırılmaması sonucu ikili arasında geçen trajik aliterasyon macerasıdır. Perde Halil'in (Müşfik Kenter) adımlarıyla açılıp Kemanî Tatyos Efendi'nin Saz Semânisi ile tüm odağı üzerinde toplar. İlk etapta yakın yüz çekimlerinin camın arkasından yapıyor oluşu ilerleyen sahnelerde kameranın kıvrak ve biçimli hareketleri dönemin sinema tekniklerinin ötesinde bir tutum sergiler. İnce işlenmiş bir senaryonun nevi şahsına münhasır diyalogları lakayt ifadelerden uzak kemiksiz kelimelerden elini eteğini çekmiş haldedir. Meralin sözünü kılıflara uydurmadan doğrudan beyan etmesine karşılık Halil'in

ruhsal devinimlerinden ve depresif ruh halinden kurtulamaması belki de kaçıp durduğu şeylere olan telaşındandır. Surete aşık olma fikri Fars Edebiyatı'nda oldukça karşılaşılan bir durumdur. Metin Erksan ise bu fikri modern zamanda tekrar kurgulayıp seyirciye aktarmayı amaçlamıştır.

Halil'in Büyükkada'da boyacılık yaptığı zaman Meral'e söylediği şu sözler karakterin ne düşündüğünü az da olsa açıklar "Sana ait bir mesele değil bu. Resminle benim aramdaki bir durum, seni ilgilendirmez. Ben senin resmine aşığım. Resmin sen değilsin ki, resmin benim dünyama ait bir şey. Ben seni değil, resmini tanıyorum. Belki sen benim bütün güzel düşüncelerimi yıkar-sın."

Filmin siyah beyaz olmasına rağmen İstanbul'u görsel şölen biçiminde sunmak ayrıca bu sunumu Türk sanat musikisiyle taçlandırmak takdire şayandır doğrusu. Karakterleri ayrı ayrı ve derinlikleriyle ele almak, verilmek istenen mesajı, dönemin popüler kültürüne sırt çevrilmesini ve Metin Erksan sineması anlayabilmek için tenkidin şart olduğu kanaatindeyim.

Meral: Modern ve aydın kesimi temsil eder. Meral'in, babasının konuştuklarına göre de onun boyacıya hissettiği şipsevdi bir sevdadan fazlası değildir. Oysa Meral etrafındakilerin söylemlerine rağmen Halil'e samimi bir muhabbet duyduğundan emindir. Kaldı ki kaç kez Halil'e koşmasına ve bir daha gelmeyeceğim demesine rağmen aşkındaki gururunu kırmasından ve her seferinde kendisini onun yanında bulmasından anlarız. Sürekli melankolik bir tutum sergilemesinden ve özellikle düğün sahnesinde gölgelerin üzerine düşmesinden kendisini artık içinde bulunduğu toplumdan soyutladığını, orayı samimiyetsiz bulduğu ve oraya ait hissetmediğini görürüz.

Halil: Anadolu insanını temsil eder. Halktan birisidir. Sonsuz ve bitmeyecek olan o aşkın peşindedir. Dışlanmış hissetmediği ve hayal kırıklığına uğramaktan korktuğu aşkın...

Halil'in kendi içinde özülle kavgaları, endişeleri ve açıkçası film içerisinde her ne kadar sosyokültürel farklılıklar törpülenmiş olsa da karakterlerin kendi içerlerinde bu ayrımsallığa çekinerek baktıkları, kendilerini bilinçsizce belli çerçevelerde sınıflandırmalarını görmek mümkündür.

Sinema her nasıl bütün sanat dallarından beslenip bambaşka bir sanat dalı oluştursa da seyircinin zihni senaryo; gözü kameradır. 65'lerin öncesinde sinemada izleri görülen sosyalizmin etkisiyle de kişinin ruh halleri çekimlerle imlenmiştir. Karakterlerin üzüntülü olduklarında yağmurun şiddetlenmesi, gölgelerin arttırılması örnek olarak verilebilir. Metin Erksan'ın da diğer birçok sinematör gibi senaryoyla bütünleşti-

rici bir kamera açısı uyguladığı açıktır. Nitekim az sonra bahsedeceğim durum kurgulanmış bir şey olsa da olmasa da biz -sinematografik öğelere ekstra tutkulu kimseler- bunlardan bahsetmeyi sinemanın tek başına iktidar oluşundaki hakkını yememek için kendimize destur biliriz.

Halil'in zihninde konaklayıp duran sembolik unsur olarak Meral'in portresi olsa da ilahi bir bakış açısıyla (bkz. efendim kamera) daha derin semboller görebiliriz. En çok dikkat çeken kısım Meral'in öge olarak denizle (su) Halil'in ise ormanla bütünleştirilmesidir. Bu romantizmin içerisindeki kişileştirmeler filmin nasıl naifliklerle işlendiğine, ilmek ilmek dokunduğuna işaret eder. Meral'in resme aşık olma olgusunu bir türlü kabullenemediği belki de gururuna yediremediği anlarda kamera usulca denize çevrilir ve Marmara Denizi'nin sayhalı hatta çokça fırtınalı haline tanıklık ederiz. Kaldı ki Halil söz konuşuyken yahut Meral Halil'e ulaşmaya çalışırken kamera ormanın içerisinde marjinal bir gezintiye çıkar. İkilin bir arada bulunduğu kısımlardaysa deniz dingin orman nezih bir yer haline dönüşür.

Saatin ilerlediği anlarda Meral'in düğünden kaçıp Halil'in sandalda portresi ve gelinlikle olduğunu görünce yüzündeki muteber gülümsemeyi ve sandala binışı izleyiciye mutlu son kırıntıları verir. Yan karakter Derviş Mustafa'daki mutlu hal izleyiciyi temsil eder.

Meral sandala bindiğinde en can alıcı sahne artık karşımızdadır. Portrenin yavaşça suya bırakıldığını görürüz işte burada düşlerde gezinen aşk somutlaşır adeta ete kemiğe bürünür.

Meral'in Halil'e sarılması ve kameranın geniş açıyla bunu bize yansıtmayı mutlu son kırıntılarını güçlendirir. Fakat Filmin sonlarında Metin Erksan'ın 'mutlu son' algısına temkinli yaklaştığı anlaşılır. Her ne kadar Başar kötü karakter olarak addedilse dahi içindeki gelgitleri bize de yansıtılır. Başar'ın verdiği karar ve duyulan silah sesleri izleyiciyi buruk bir düşünme haline sokar. Halil'in duyduğu da aşktır Başar'ın duyduğu da. Fakat birisi sembolik olarak sevmeyi tercih ederken diğeri 'ya benimsin ya kara toprağın' düsturuyla hareket etmeyi tercih eder.

Perde kapanmadan birkaç dakika öncesinde ormanın içinde göl, suyun üzerindeyse Meral ile Halil'in olması gözlerde tatlı bir esintiye öylece izin verir. Ve yukarıda bahsettiğimiz kişileştirme durumu marjinal bir sunumla kapanışı önümüze bırakır. Neticede tepelerde ve ovalarda gezinen aşkın ölümüne şahit oluruz.

Henüz ilk saniyelerde Meral'in "bu zamanda resme aşık olan var mı?" diye inanmaz halde sorması da günümüze baktığımızda oldukça mânidardır. Ve aslında geçmişe duyulan özlemin mütemadiyen tahtını koruduğunu görürüz.

Son olarak: Aşk denen mefhumun kavramsal tartışması dâhi bu denli zorken bizzat içinde olup kendi içindeki muharebe meydanında kendinle verdiğin mücadeleye tanık olmak nasıl bir duygudur oldukça müphemdir. Metin Erksan'ın Sevmek Zaman'ı günümüzde sinema öğrencilerine okutulmaktadır ve daha irdelenecek çok noktası oluşundan parantezi kapatmamakta fayda vardır.

"Filmin siyah beyaz olmasına rağmen İstanbul'u görsel şölen biçiminde sunmak ayrıca bu sunumu Türk sanat musikisiyle taçlandırmak takdire şayandır doğrusu. Karakterleri ayrı ayrı ve derinlikleriyle ele almak, verilmek istenen mesajı, dönemin popüler kültürüne sırt çevrilişini ve Metin Erksan sineması anlayabilmek için tenkidin şart olduğu kanaatindeyim."

BURADA FİLM DEN EVRENSELE MECİD MECİDİ'NİN "MUHAMMED" (S.A.S) FİLMİ

MURAT ÇELİK

Gerçek bir sinema eseri için olmazsa olmaz; yaşadığı toprağın mayasını, insanını, inancını, tarihi-kültürel birikimini, bu topraklarda yaşayan milleti, içinde bulunduğumuz modern dönemlerde yeniden ama eskimez bir estetik duyarlılıkla sanatına konu edebilecek zihin, hayal, duyu ve duyguya sahip sanatçı-yönetmeni gerektirir. Anlaşılacağı üzere burada birkaç temel kabulümüz var. Birincisi sinema yönetmeninin sanat derinliği ile sinema gerçek bir şaheser ürün verebilir. İkincisi Heideggerci bir yaklaşımla burada olan daseinden hareket etmeliyiz. Bunu biraz değiştirecek yönetmen eserine nerden başlamaktadır ve eserini nereye taşımaktadır? İçinde bulunduğu ço-

cukluğundan tutun da mahalleye, şehre, ülkeye, millete, daha geniş coğrafyalara, dünyaya ve tüm varlığa doğru hem yatay hem dikey geçişleri nasıl yapmaktadır? Bireysel olandan kültürel ve toplumsal olana doğru bu hareketliliğin sanatına izdüşümü ne şekilde gerçekleşir? Tabi bu noktada burada olanın tarihsel arka planla şimdi olanın neticesi olduğunu vurgulamamız gerekir. Yönetmenin zihninde, hayalinde, tasavvurunda olan nedir? Bu, içerik ve biçim mevzularının her ikisinde de en önemli noktalardır. Zira sanatçı bir taraftan büyümüş çocuktur. Diğer taraftan da ilk insanlık dönemlerinin içinden bugüne uzanmış bir ihtiyardır. Bu ihtiyar bu güne hangi

coğrafyada, hangi kültürde, hangi yapılarla doğarak gelmişse onun içinden söyleyecek, konuşacak, yazacak ya da gösterecektir.

Şimdi gelgelelim Mecid Mecidi'nin Muhammed (a.s.) filmine. Öncelikle şu iki hususu belirtmek isterim: Birincisi, Mecidi; Baran, Cennetin Çocukları, Söğüt Ağacı gibi muhteşem filmlere imza atmış usta bir yönetmen. İkincisi, usta bir yönetmenin bütün filmleri iyi olmaya bilir. Örnek, Bergman seyredenler bilir: Bergman'ın şaheser niteliğinde filmleri olmakla birlikte orta seviyeyi bile yakalayamayan filmleri de var. Bu durumu göz ardı etmeden buraya kadar iddia ettiklerim çerçevesinde filmi kısaca değerlendirebiliriz şu sonuçlara ulaşabiliriz:

1. Film vizyona girmeden Mecidi böyle bir filmi niçin yaptığı ile alakalı olarak İslam'ın dünyaya ve özellikle Batılılara şefkat ve merhamet yönünün anlatılması gerektiğini belirterek filmin bu yönde olduğuna da göndermede bulunmuş oluyor. Bu mesaj içerikli propaganda yaklaşımını andırır ve bir film izlendikten sonra böyle bir yaklaşıma götürse yeridir. Ama film daha gösterime girmeden bu filmin amacı bağlamında yönetmenin bunu söylemesi film aşamaları açısından bir talihsizliktir.

2. Film dünyaya mı Muhammed'in çocukluğunu anlatmakta yoksa kum medreselerindeki mollalara mı anlatmakta burada ciddi bir çıkmaza girilmektedir. Eğer film dünyaya sunulsaydı diğer algılara da yer verilir en azından seyirci mesafesi korunmuş olur ve sanat-propaganda çatışmasına engel olunabilirdi. Film Şii bir yönetmenin algısından başladı. Bunda bir sorun yok. Ama insana ulaşamadı. Şii algısı içinde tarihin belli bir

dönemine kapanarak orada çöktü.

3. Değişik kaynaklardan en az birkaç kitaptan peygamberimizin hayatını okumayanlar filmin birçok yerini anlamayacaklardır. Dolayısıyla gayrimüslim dünya bu filmdeki bazı insani duyguların yoğun olduğu sahneler dışında film hakkında bir şeyler düşünüp hissedemeyecektir. Yani yönetmen kendi amacına da ulaşamayacaktır. Fil olayı, papaz Bahira meselesi, Varaka bin Nevfel, denizden balık yağması arka arkaya sıralanırken bağlantılar zayıf ve bilmeyenler için bir şey ifade etmez. Kaldı ki bu olayların en azından bir kısmının olup olmadığı zaten tartışmalıyken bunlara uzun uzun ve Hollywood efektleriyle yer verilmesi tanıdığımız bildiğimiz Mecidi sinemasına uymuyor ve seyrederken düşünmeden edemedim filmi acaba gerçekten Mecidi mi yönetmiş?

4. Film temel kabullerle başlıyor. Bunda bir sorun yok ama film öyle devam ediyor. Film bu konuda ne hissi bir katarsise ne de zihinsel iknai-cedeli bir sürece giremiyor. Bu seyirciye bir hakaret olarak bile algılanabilir. Ümeye-Haşimi kavgası, peygamberin niçin öldürülmek istendiği vs. belirsizliğini koruyarak devam ediyor.

Kısaca film "mesajını yitiren imgesel propaganda" eseri olarak sinema tarihine geçecektir. Mecidi'nin diğer iyi filmleri arasına giremediği gibi büyük ihtimal çok paralarla yapılmış ucuz filmler sınıfından Bresson'un tabiriyle bir sürü insanın izleyip sonradan bir daha izlenemeyecek kadar kötü filmler arasına girecektir. Bir diğer taraftan da bu film bu topraklarda sinema nasıl olmamalı noktasından teorik katkısı bağlamında iyi bir film örneği olarak takdire şayandır.

SİNEMA SANAT KÜLT FİLMLER: Bu Sayının Seçkisi

1. Tokyo Hikayesi
Ozu

2. Yedi samuray
A. Kurosawa

3. Dünyanın Bütün Sabahları
A. Corneau

4. Pi
Darren Aranofsky

5. Nokta
Derviş Zaim

6. Sevmek Zamanı
Metin Erksan

7. Dava
Orson Welles

8. Bisiklet hırsızları
V. De Sica

